

T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İK-YL-2006-0001

**AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE
DEVLET YARDIMLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ**

**HAZIRLAYAN
Serkan AKKAYA**

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ferhat Başkan ÖZGEN**

AYDIN-2006

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İK-YL-2006-0001

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE
DEVLET YARDIMLARI VE EKONOMİK ETKİLERİ

HAZIRLAYAN
Serkan AKKAYA

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ferhat Başkan ÖZGEN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma aşağıda isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından .....
..... Tezi olarak kabul edilmiştir. Tarih:

<u>Ünvanı Adı Soyadı</u>	<u>Üniversitesi</u>	<u>İmzası</u>
Yrd. Doç. Dr. Ferhat B. ÖZGEN	Adnan Menderes Üniversitesi	
Yrd. Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR	Adnan Menderes Üniversitesi	
Yrd. Doç. Dr. Aziz BOSTAN	Adnan Menderes Üniversitesi	

Yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu .....Tezi,
Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarih, ... sayılı kararıyla
onaylanmıştır.

Tarih
İmza
Enstitü Müdürü

T.C YÜKSEKÖĞRETİM KURULU TEZ MERKEZİ

Ref No: 4670 .

Tez No: .....

(Tez merkezi tarafından
doldurulacaktır.)

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

(Tez yazarı tarafından bilgisayarda doldurulduktan sonra basılarak
imzalanmalıdır.)

Yazar Adı / Soyadı : SERKAN AKKAYA

(Tezde kullandığınız tüm adlarınızı açık olarak yazınız.Kısaltma kullanmayınız.)

T.C. Kimlik No : 32395033356

E-Posta Adresi : sakkaya9@hotmail.com

Tezin Özgün Dili : Türkçe

(Tezin ana bölümünün dili)

Tezin Adı : AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI VE
EKONOMİK ETKİLERİ

(Tezin özgün dildeki adı.
Yandaki alana en fazla
200 karakter yazılabilir.)

Tezin Türkçe Adı :

(Tezin özgün dili Türkçe
değilse burayı doldurunuz.
Yandaki alana en fazla
200 karakter yazılabilir.)

Tezin Yabancı Dildeki Adı :

(Tezin özgün dili Türkçe ise
yabancı dildeki çeviri adını
buraya yazınız.Yandaki alana
en fazla 200 karakter
yazılabilir.)

STATE AIDS AND ITS ECONOMIC EFFECTS IN TURKEY AND
EUROPEAN UNION

Tezin Konu Başlığı : 1.Ekonomi

2.

3.

Tezin Yapıldığı Yer :

Üniversite

Adnan Menderes Üniversitesi

Enstitü (Bu alana veri girebilmek için üstttteki "üniversite" alanının doldurulmuş olması gerekir.)

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnternet tarayıcınızda pop-up'lar (istek dışı açılan pencereler) engellenmiş ise, veri giriş alanının açılması için engeli geçici olarak kaldırmız .)

Fakülte

Hastane

ABD/Bölüm

İKTİSAT

Tez Türü :

Yüksek Lisans

Tez Yılı :

2006 (yyyy)

Sayfa Sayıları :

146 (Toplam)

Giriş Sayfaları :
(Romen rakamlarıyla numaralandırılmış bölüm)

9

Ana Bölüm :137

Ekler:

(Ana bölümden farklı numaralandırılmış ise)

Tez Danışmanları : Ünvanı

Adı

Soyadı

1.Danışman : Yrd. Doç. Dr.

FERHAT BAŞKAN

ÖZGEN

2.Danışman :

3.Danışman

Dizin Terimleri:

(Dizin terimleri listelerinden seçiniz. İmleci dizin terimini girmek istediğiniz kutucuğa getiriniz. Kutucuğun yanındaki linke tıklayınız. Gelen alfabetik listeden uygun harfi seçiniz. Aradığınız terimi listede tarayıp bulduğunuzda tıklayınız. Terim uygun kutucuğa yerleşecektir.

Türkçe Dizin Terimleri

İngilizce Dizin Terimleri

Sübvansiyon

Subsidy

Önerilen Dizin Terimleri:(YÖK Dizin terimleri listelerinde bulamayıp önerdiğiniz terimler)

Türkçe	İngilizce
Devlet yardımı	State aids
Bölgesel yardım	Regional support
Sektörel yardım	Industrial support
Yatay yardım	Social support

Tezin Metin Formatı Dışındaki Ekleri : (Aynı türden 1'den çok dosyanız varsa ilgili kutuda dosya adlarını noktalı virgül (;) ile ayırınız.)_

Resim: Dosya adı:

Harita: Dosya adı:

Görüntü: Dosya adı:

Ses: Dosya adı:

Program: Dosya adı:

Diğer: Lütfen
Belirtiniz:

Dosya adı:

Kısıtlama :-

Bitiş Tarihi: 25/05/2006 (gg/aa/yyyy)

Proje desteği aldıysa Proje no:

Tarih: .....

İmza .....

ÖZ

Sübvansiyon konusu 1947 yılında imzalanan GATT anlaşmasında yer almış, 1994 yılında WTO Anlaşması'nda Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması olarak daha geniş bir kapsama kavuşmuştur. Avrupa Kömür ve Çelik Birliği ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmaları ise devlet yardımları kavramını ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda devlet yardımları genel olarak tüm ülkelerde 1970 sonlarına dek yükselmiş, 1980'li yıllarda sıkı bütçe politikalarıyla istikrar kazanmış, 1990'larda ise azalan bir eğilim göstermiştir. Devlet yardımlarının dağılımında 1980'li yıllarda gerileyen sanayilere yardım ve bölgesel yardımlar ön plana çıkarken, günümüzde ise bölgesel gelişme yardımları ile birlikte teknoloji veya araştırma geliştirme, eğitim, istihdam, çevre koruma gibi yatay amaçlı yardımlar öne çıkmaktadır.

ABSTRACT

Subsidy issue has taken place in GATT agreement (General Agreement on Tariffs and Trade) signed in 1947, and extended scope in WTO and SCMA agreements in 1994. Agreements of European Coal and Steel Community and European Union have formed the state aid concept. In the following years of World War II, using of state aids had increased in almost every country till the ends of 70's, and had gained constancy with the tight budget policies in 80's, but has shown a tendency to decrease in 90's. The State Aids have been primarily given to industries on downfall and regional supports in 80's. The focus of today's state aids are mostly on social aims such as regional improvement supports, technology or Research and Development, education, employment, environmental issues.

ANAHTAR SÖZCÜKLER : KEYWORDS

Devlet Yardımı

Sübvansiyon

Bölgesel Yardım

Sektörel Yardım

Yatay Yardım

State Aids

Subsidy

Regional Support

Industrial Support

Social Support

İÇİNDEKİLER

ÖZ ABSTRACT	İV
İÇİNDEKİLER	Viii
ÇİZELGELER LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	Xiii
KISALTMALAR	IXIV
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	3
3. MATERYAL VE METOT	4
3.1. Tezin Yapılabilirliği.....	4
3.2. Tezin Hipotezi ve Teorik Çerçevesi.....	4
3.3. Kullanılacak Araştırma Yöntemleri ve Araştırma Teknikleri.....	5
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	6
4.1. GENEL ANLAMDA DEVLET YARDIMLARI	6
4.1.1. Devlet Yardımlarının Tanımı.....	6
4.1.2. Uluslararası Anlaşmalar Çerçevesinde Devlet Yardımları.....	7
4.1.2.1. GATT’da Devlet Yardımları.....	7
4.1.2.2. EFTA Anlaşmasında Devlet Yardımları.....	17
4.1.2.3. OECD’de Devlet Yardımları.....	18
4.1.2.4. AEA Anlaşmasında Devlet Yardımları.....	19
4.1.3. Devlet Yardımlarının Türleri.....	19
4.1.3.1. Amaçlarına Göre Devlet Yardımları.....	20
4.1.3.2. Veriliş Şekillerine Göre Devlet Yardımları.....	21
4.2. DEVLET YARDIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ	25
4.2.1. Devlet Yardımlarının Ekonomik Temelleri.....	25
4.2.1.1. Neo-Klasik Yaklaşım.....	25
4.2.1.2. Uluslararası Rekabet Çerçevesinde Devlet Yardımları.....	27
4.2.1.3. Politik İktisat ve Dinamik Yaklaşım.....	31
4.2.2. Devlet Yardımlarının Ekonomik Etkileri.....	32
4.2.2.1. Devlet Yardımlarının Rekabet Koşullarına Etkisi.....	33
4.2.2.2. Devlet Yardımlarının Kaynak Dağıtımına Etkileri.....	34

4.2.2.3. Devlet Yardımlarının Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri	35
4.2.2.4. Devlet Yardımlarının Bölgelerarası Gelişme Üzerindeki Etkileri	37
4.2.2.5. Devlet Yardımlarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri	37
4.3. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE DEVLET YARDIMLARI...	42
4.3.1. Avrupa Birliği'nde Uygulanan Devlet Yardımları	42
4.3.1.1. Bölgesel Yardımlar	42
4.3.1.2. Sektörel Yardımlar	45
4.3.1.3. Yatay Amaçlı Yardımlar	68
4.3.2. Türkiye'de Uygulanan Devlet Yardımları	71
4.3.2.1. Yatırımlara Yönelik Genel Düzenlemeler	72
4.3.2.2. Sanayi Alt Yapısının Kurulması ile İlgili Düzenlemeler ...	73
4.3.2.3. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca Uygulanan Destek Programları	75
4.3.2.4. Yatırımlara Yönelik Destek Programları	78
4.3.2.5. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Yönelik Yardımlar	81
4.3.2.6. İşletme Dönemi Destekleri	83
4.3.2.7. KOSGEB Destekleri	96
4.3.2.8. Eximbank Uygulamaları	108
4.3.2.9. Ar-Ge Destekleri	115
4.3.3. Devlet Yardımlarının Etkinliği	121
4.3.4. Devlet Yardımlarının Ekonomik Büyüklükler Üzerindeki Etkileri.	124
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	128
ÖZET	130
SUMMARY	131
TEŞEKKÜR	132
KAYNAKLAR	133
ÖZGEÇMİŞ	137

ÇİZELGELER LİSTESİ

- Çizelge 1: 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Yıllarında Toplulukta Verilen Devlet Yardımlarının Ortalama Yıllık Değerleri Toplamı ve Sektörlere Göre Dağılımı (1998 yılı fiyatlarıyla)
- Çizelge 2: 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkelerce Verilen Devlet Yardımlarının Genel Toplamı (1998 yılı fiyatlarıyla)
- Çizelge 3: 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkelerce Verilen Devlet Yardımlarının Ana Sektörlere Göre Dağılımı (Yüzde olarak)
- Çizelge 4: Toplulukta 1995 – 1998 Yılları Arasında Sanayi Sektörüne Verilen Devlet Yardımı Miktarları (1998 yılı fiyatları ile, Milyon Euro)
- Çizelge 5: Üye Devletler Tarafından 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Sanayi Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (1998 yılı fiyatlarıyla ortalama yıllık yüzdeler)
- Çizelge 6: Üye Ülkelerin 1997 – 1999 Döneminde Sanayi Sektörüne Verdikleri Devlet Yardımlarının Türlerine Göre Dağılımı (Yüzde olarak)
- Çizelge 7: Üye Ülkelerin Sanayi Sektörüne Verdikleri Devlet Yardımlarının Amaçlarına Göre Dağılımı (Yüzde olarak)
- Çizelge 8: Üye Ülkeler Tarafından 1997 – 1999 Yılları Arasında Gemi Yapımı Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Sözleşme Değerlerinin Yüzdesi Olarak)
- Çizelge 9: 1995 – 1999 Yılları Arasında Topluluk Tarafından Gemi Yapımını Geliştirmeye Yönelik Verilen Devlet Yardımı (Milyon Euro)
- Çizelge 10: 1995 – 1999 Yıllarında Yapımı Üye Devletler Tarafından Desteklenen Gemi Sayısı
- Çizelge 11: 1995 – 1999 Yıllarında Üye Devletler Tarafından Otomotiv Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)
- Çizelge 12: 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkeler Tarafından Tarım Sektörüne Verilen Yardımlar
- Çizelge 13: Topluluğun 1995 – 1999 Yılları Arasında Balıkçılık Sektörüne Yaptığı Yardımlar (Milyon Euro)
- Çizelge 14: Balıkçılık Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (1998 yılı fiyatlarıyla)

- Çizelge 15: 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Kömür Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (1998 yılı fiyatlarıyla)
- Çizelge 16: 1995 – 1999 Yılları Arasında Topluluk Genelinde Ulaşım Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)
- Çizelge 17: Üye Ülkelerde Finansal Hizmetler Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)
- Çizelge 18: 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Turizm ve Medya ve Kültür Sektörlerine Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)
- Çizelge 19: İstihdam ve Mesleki Eğitime Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)
- Çizelge 20: 1997 – 1999 Yılları Arasında Toplulukta Üye Ülkeler Bazında Yapılan Yatay Amaçlı Yardımların Dağılımı (%)
- Çizelge 21: Yatırım Teşvik Sisteminin Son Beş Yıllık Performansı
- Çizelge 22: KOBİ Yatırımları İçin Verilen Destek Oranları
- Çizelge 23: Yıllar İtibariyle KOBİ'lere Verilen Yardım Miktarları
- Çizelge 24: Yıllar İtibariyle Verilen Dış Ticaret Müsteşarlığı Destekleri
- Çizelge 25: Yıllar İtibariyle Verilen Çevre Destekleri
- Çizelge 26: Yıllar İtibariyle Verilen Pazar Araştırması Destekleri
- Çizelge 27: Yıllar İtibariyle İşletme Personelinin Eğitimi İçin Verilen Destekler
- Çizelge 28: Yıllar İtibariyle İşletmelere Sağlanan İstihdam Yardımı
- Çizelge 29: Yurtdışında Açılan Mağazaların Desteklenmesine Yönelik Verilen Yardımlar
- Çizelge 30: Yurtdışında Açılan Ofis ve Showroomların Desteklenmesine Yönelik Verilen Yardımlar
- Çizelge 31: Yurtdışında Açılan Depoların Desteklenmesine Yönelik Verilen Yardımlar
- Çizelge 32: Yurtdışı Birimi Bulunan İşletmelerin Yapacakları Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenme Oranları
- Çizelge 33: Yurtdışı Marka Tescil Faaliyetlerine Yıllar İtibariyle Verilen Destek Miktarları

- Çizelge 34: Yıllar İtibariyle İşletmelere Verilen Araştırma Geliştirme Yardımı Miktarları
- Çizelge 35: Türk Ürünlerinin Yurtdışında Markalaşması Ve Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi Amacıyla Verilen Destekler
- Çizelge 36: Yıllar İtibariyle Türk Eximbank'ın İhracat Sektörüne Verdiği Destek Miktarları
- Çizelge 37: Yıllar İtibariyle Tahsis Edilen Kaynak ve Kullanım Tutarı (2000-2005 yılları)

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1 İthalatçı Ülke Açısından İhracat
- Şekil 2 İhracatçı Ülke Açısından İhracat Sübvansiyonlarının Etkisi
- Şekil 3 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkelerde Sektördeki Katma Değere Göre Devlet Yardımları
- Şekil 4 Devlet Yardımları ve İhracatın Gelişimi (1989 – 1999)
- Şekil 5 Sabit Sermaye Yatırımları (1989 fiyatlarıyla, milyar TL)
- Şekil 6 Katma Değer (milyar TL, 1989 fiyatlarıyla)

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AEA	: Avrupa Ekonomik Alanı
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AR/GE	: Araştırma Geliştirme
AT	: Avrupa Topluluğu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müteşarlığı
DTÖ	: Dış Ticaret Örgütü
ECU	: Avrupa Para Birimi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Anlaşması
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KSS	: Küçük Sanayi Siteleri
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units Statistics
OSB	: Organize Sanayi Bölgeleri
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü

1. GİRİŞ

Genel olarak, kamu kurumları tarafından ekonomik faaliyet gösteren firma ya da sektörlere verilen dolaylı ya da dolaysız mali katkılar olarak tanımlanan devlet yardımları; yatırımları teşvik etmek, çevrenin korunmasını sağlamak, istihdamı artırmak, ihracatı geliştirmek, zor durumdaki şirketleri kurtarmak ve yeniden yapılandırmak gibi birçok amaca yönelik verilebilmektedir.

Tanımdan anlaşılacağı üzere, devlet yardımlarının temelinde, kaynakların, ülke ekonomisi açısından daha yararlı olduğu kabul edilen alanlara yönlendirilmesi amacı yer almaktadır. Burada en önemli husus, teşvikler ile ulaşılmak istenilen hedeflerin neler olduğu ve bunlara karşılık ne gibi ödümler verileceğidir. Devletlerin teşvikler ile neleri amaçladığı, uyguladıkları ekonomik sisteme göre değişmekle birlikte temel hedef, genel anlamda halkın refah seviyesinin yükseltilmesidir.

Devlet yardımlarının diğer ekonomi politikalarına göre en önemli avantajı, vergi muafiyet ve istisnaları, düşük faizli kredi ya da hibe yardımları, enerji indirimleri, arsa tahsisi, devletin sermayeye katılımı ve finansman kolaylıkları gibi kullanabileceği çok çeşitli enstrümanlara sahip olması ve ekonomiye doğrudan enjekte edilebilmesidir. Bu şekilde uygulamaların etkisinin daha kısa sürede ortaya çıkması ve hızlı tepki alma imkanı, uygulamaların oldukça geniş bir alanda kullanılmasını sağlamaktadır.

Teşvik sistemleri ülke sanayisinin tesis edilmesi, korunması ve rekabete hazır hale getirilmesi aşamalarında destekleyici ve koruyucu işlevler üstlenmektedir. Özellikle uluslararası gelişmelere ve değişimlere ülke ekonomisinin adapte edilmesi ve kalkınma stratejilerine uygun gelişme sağlanmasının temini için değişen koşulları kapsayan ve değişimlere anında uyurlanabilen bir teşvik sistemi geliştirmekte olan ülkeler için kaçınılmaz olarak görünmektedir. Teşvik sistemlerinin katkıları ile ekonominin kalkınma stratejilerine uygun gelişim içinde olması sağlanabilmekte ve teşvikler istikrar sağlayıcı görev üstlenmiş olmaktadır.

Teşvik sistemlerinin bir diğer görev alanı ise, dış ticaretin ülke ekonomisinde önemli yer tutmaya başlamasından sonra öncelikli hale gelen, ülke ekonomisinin dış

rekabete karşı yapısal uyumunun sağlanmasına yönelik uygulamalar ile yerli üretimin dış pazarlarda desteklenmesidir. Bu destekler, teknolojik gelişmelerin teşviki ve gerekli makine modernizasyonu faaliyetlerinin desteklenmesi yolu ile kaynakların etkin kullanımının sağlanması şeklindedir. Kaynakların etkin kullanımının fiyatta ve kalitede iyileşmeler yaratacağı, dolayısı ile dış piyasada yerli üretilere avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında teşvik sistemleri ile, uluslararası piyasada oluşan dumpingli ve sübvansiyonlu fiyatların ülke ekonomisine zarar vermesi de engellenebilecektir.

Ekonomik ve sosyal problemlerin çözümünde kullanılan önemli kamusal müdahale araçlarından biri olan devlet yardımları, özellikle sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile çok önemli sosyal sorumluluklar da üstlenmiştir. Bu anlamda teşvik uygulamaları, ekonomik istikrar ve büyüme gibi ekonomik amaçlar yanında bölgesel dengesizliklerin giderilmesi, işsizlik, göç, çevre vb. gibi bazı sosyal sorunların çözümünü de hedeflemektedir. Temelde piyasa mekanizmasına müdahale niteliğinde olan ve belli kesime yönlendirildiğinden (belli sektör, yöre ve firma gurubu) haksız rekabet yaratan bu kamu politikasını haklı hale getiren neden ise sağlanan dışsal faydalardır.

Devlet yardımları, görev alanı olan büyüme, bölgesel farklılıkların giderilmesi, işsizlik gibi konularda izlenen ana politikaları destekleyen ve bu politikaların olumlu etkilerini artıran uygulamalardır. Dolayısıyla, bu alanda yapılacak en önemli hata ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanmasına yönelik politikaların tümüyle “devlet yardımları” üzerine kurulmasıdır. Devlet yardımları, sadece konjonktürel dalgalanmaların ve istikrarsızlığın yaşandığı dönemlerde ortaya çıkan dalgaların boyunu ve süresini kısaltabilecek uygulamalardır. Kısaca teşviklerin, sadece ekonomik ve sosyal sorunların tahribatını azaltabileceği ama asla sorunları ortadan kaldıramayacağı düşünülmektedir.

Devlet yardımları, bu anlamda devletlerin vazgeçemeyeceği müdahale araçları olmakla ve yerinde kullanıldığında ekonomiye önemli katkılar sağlamakla birlikte, uzun vadede ekonomik refaha katkıları düşük düzeyde kalmaktadır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Devlet yardımlarıyla ilgili yapılmış olan bir çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların hepsine burada değinmemiz mümkün değildir. Ancak bu konuda yapılmış olan çalışmaların birkaçını şu şekilde özetleyebiliriz;

Söğüt (2001), Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımları ve İmalat Sanayine Uygulamaları isimli çalışmasında, genel anlamda Avrupa Birliği'nde uygulanan devlet yardımlarını incelemiş, uygulanan yardımların kurallarını ortaya koymuştur. Daha sonra ise, Avrupa Birliği'nde imalat sanayine sağlanan yardımları ele almıştır.

Leblebici (2002), Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi adlı çalışmasında, devlet yardımları tanımlanmış, işletmelere olan etkileri incelenmiştir. Türkiye'de devlet yardımları politikasına değinilmiş, devlet yardımlarının ekonomik büyüklükler üzerindeki etkisi tartışılmış ve OECD Ülkeleri ile Türkiye'de uygulanan yardımlar karşılaştırılmıştır.

Aydoğuş (2000), Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Devlet Yardımları isimli çalışmasında, devlet yardımlarının kapsamı ele alınmış, devlet yardımlarının türlerine ve ekonomik etkilerine değinilmiştir. Ayrıca, devlet yardımlarının uluslararası boyutu incelenmiş ve uluslararası anlaşmalardaki durumu göz önüne koyulmuştur. Avrupa Birliği'nde uygulanan yardım türleri ve Türkiye'de uygulanan devlet yardımı türleri incelenmiştir.

Heper (1996), Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yatırımlarda Devlet Yardımları isimli çalışmasında, öncelikle devlet yardımı kavramı tanımlanmış, uygulama alanı olan devlet yardımı türleri açıklanmıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye'de yatırımlara yönelik yapılan yardımlar ele alınmış ve sağlanan yardım miktarları karşılaştırılmıştır.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Tezin Yapılabilirliği

Devlet yardımları konusunda, yerli ve yabancı olmak üzere birçok kaynak mevcuttur. Ayrıca bu konuda, Avrupa Birliği Komisyonu'nun yayınlamakta olduğu “Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımları” isimli raporları da Avrupa Birliği'nde uygulanan yardımlar konusuna birincil kaynak oluşturmaktadır. Türkiye'de uygulanan yardımlar konusunda ise, Devlet Yardımlarını Değerlendirme Alt Komisyonu'nun hazırlamış olduğu raporlar kullanılmıştır. Ayrıca, Türkiye'de uygulanan yardımlar konusunda DPT, DTM, Hazine ve İKV gibi kuruluşların kaynaklarından da yararlanılmıştır.

3.2. Tezin Hipotezi ve Teorik Çerçevesi

“Avrupa Birliği Ülkeleri ile Türkiye'de uygulanan devlet yardımları arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de uygulanan devlet yardımları miktarı Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde uygulanan yardım miktarlarına oranla çok düşük seviyelerdedir” düşüncesi test edilecektir.

Tezin teorik çerçevesi aşağıdaki gibidir:

Birinci bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda; devlet yardımlarının tanımına yer verilmiştir. İkinci kısımda devlet yardımlarının uluslararası anlaşmalar ve uluslararası ekonomik kuruluşlar çerçevesinde ne şekilde ele alındığı ve devlet yardımlarının uygulama sınırları incelenecektir. Üçüncü kısımda ise, devlet yardımlarının uygulamadaki türleri ele alınacak ve teorik olarak devlet yardımlarının sınıflandırılmasına yer verilecektir.

İkinci bölümde ise, teorik olarak devlet yardımlarının ekonomik temelleri incelenecek, uluslararası rekabet çerçevesinde devlet yardımları ele alınacak ve devlet yardımlarının ekonomiye olan etkileri ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Üçüncü bölümde ise, öncelikle Avrupa Birliği'nde uygulanan devlet yardımları sektörel ve amaçlarına göre ayrıntılı olarak açıklanacaktır. İkinci kısımda

ise Türkiye’de uygulanan devlet yardımları kurumlar bazında incelenecek, kurumların işletmelere sağladığı yardımlar amaçlarına göre ele alınacak ve araştırma – geliştirme, bölgesel, teknolojik amaçlı verilen yardımlar incelenecektir. Üçüncü kısımda ise, devlet yardımlarının ekonomik büyüklükler üzerindeki etkileri ve işletmelere sağlanan yardımların amacına ulaşp ulaşmadığı yani etkinliği üzerinde durulacaktır.

3.3. Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri

Çalışmada, literatür taraması ve tarihsel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Materyal, literatür taraması ile elde edildikten sonra tümdengelim (dedüksiyon) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Öncelikle devlet yardımları genel anlamda ele alınacak, daha sonra daha özele indirgenerek Avrupa Birliği ve Türkiye’de uygulanan yardımlar incelenecektir.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

4.1. GENEL ANLAMDA DEVLET YARDIMLARI

4.1.1. Devlet Yardımlarının Tanımı

Dünyada yaşanan ekonomik, politik ve sosyal gelişmeler doğrultusunda dünya ülkelerinin rekabet güçlerinin korunması ve rekabet edebilirliklerinin artırılması için ekonomi, sanayi ve ticaret politikaları yeniden şekillenmektedir. Ülkelerde uygulanan ekonomi politikalarının temel hedefi ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanabilmesi ve toplumun refah seviyesinin yükseltilmesidir. Ülkeler bu hedeflere ulaşabilmek için yatırımları ve üretimi artırmak, fiyat istikrarını ve tam istihdamı sağlamak, gelir dağılımını ve bölgeler arasındaki gelir farklarını dengelemek zorundadırlar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayinin yeterince gelişmemiş olması, yatırımların ve yatırım malları üretiminin yetersiz olması nedeniyle dışa bağımlılığın fazla olması, teknolojik gerilik, kalkınma çabalarıyla birlikte ortaya çıkan dış açık ve tasarruf açığı vb. sorunlar ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanmasına bir engel oluşturmaktadır.

Uluslararası ekonomik bütünleşmelerin giderek yaygınlaştığı bir ortamda ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarını gerçekleştirebilmek, uluslararası ticarete rekabet güçlerini artırarak dünya ticaretinden daha büyük bir pay alabilmek konusundaki yaklaşımları, ülkelerin teşvik politikalarını, ekonomi politikalarının önemli bir aracı haline getirmektedir. Devlet, ulaşmaya çalıştığı ekonomik amaçlar için çeşitli ekonomi politikası araçlarını kullanarak ekonomiye müdahale eder. Bu araçlardan biri de devlet yardımlarıdır. AET'yi kuran Roma Antlaşması'nda devlet yardımları olarak tanımlanan kamu teşvik tedbirleri özünde, sübvansiyonlar yoluyla ekonomiye müdahale demektir. Roma Antlaşmasındaki devlet yardımı kavramı, “bir işletmede üretilen mal ve hizmetlerin maliyetini azaltan ekonomi politikası tedbirlerini kapsamaktadır” (Zippel, 1992: 1). Devlet yardımlarını daha geniş olarak; “devlet kaynaklarının bütün veya belirli yatırımları, bir sektörü ya da üretim konusu belirli bir işletmeyi üretimini, yönetimini himaye etmek, teşvik etmek, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmak, kuruluş yerini etkilemek suretiyle bir bölgenin

gelişmesini sağlamak gibi amaçlarla bir karşılık beklemeden her ne şekilde olursa olsun yapılan yardımlar” olarak tanımlanabilir (İneci, 1993: 5).

Devlet yardımları, ekonomik amaçlara yönelik olabileceği gibi ekonomik olmayan amaçlara yönelik de olabilir. Buna örnek olarak; ülkelerin milli güvenlik kaygıları, dışa olan bağımlılıklarını azaltmak istemeleri ve ithali daha ucuz olan bir malın ülke içerisinde üretilmesine yönelik yapılan yardımlar gösterilebilir.

Devlet yardımları çok çeşitli araçlar kullanılarak yapılabilmektedir. Şirketlere yapılan doğrudan nakit yardımlar, emek ve sermaye faktörlerinin kullanımına yönelik yardımlar, vergi imtiyazları, sübvansiyonlu krediler, garantili borçlar, devletin bazı şirketlere ortak olması, tercihli devlet satın almaları ile ucuz kredi temini veya kredi ertelenmesi şeklinde sağlanan yardımlar uluslararası karşılaştırmalarda devlet yardımları kapsamına giren başlıca araçlar olarak kabul edilmektedir (Karluk, 1996: 140).

İşsizlik sigortası veya sosyal güvenlik gibi geniş sosyal içerikli programlar ve tarifeler, kotalar ve gönüllü ihraç kısıtlamaları gibi dış ticaret politikası araçları ülkede sektörler arasında kaynakların potansiyel olarak önemli ölçüde yeniden dağılımına yol açmasına rağmen devlet yardımı tanımını içerisine girmemektedir (Karluk, 1990: 140)

4.1.2. Uluslararası Anlaşmalar Çerçevesinde Devlet Yardımları

GATT (General Agreement on Tariffs and Trade/Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması), uluslararası ticaretin düzenlenmesinde etkin bir rol üstlenen, tüm ülkelerin yararına olmak üzere, dünya ticaretinde liberasyonun sağlanmasını ve çok taraflı ticaret sisteminin geliştirilmesini hedef alan önemli bir kuruluştur.

Benimsediği prensipler çerçevesinde devlet yardımlarına ilişkin düzenlemeler de getiren GATT’a hem AB hem de Türkiye taraftır (Heper, 1996: 4).

4.1.2.1. GATT’da Devlet Yardımları

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile ülkeler aralarındaki serbest dış ticareti teşvik etmek, dış ticaret politikalarını yeniden gözden geçirmek, savaş sırasında

daralan dünya ticaretini yeniden canlandırmak amacıyla Hazırlık Komitesine üye ülkeler ile ABD arasında karşılıklı tarife indirimlerini içeren "Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) 30 Ekim 1947 tarihinde imzalanmış ve 10 Ocak 1948 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Dünya ticaretinin gelişmesini amaçlayan GATT'a Türkiye 1950 – 1951 yıllarında yapılan Torquay (İngiltere) Tarife Görüşmeleri sonunda katılmıştır (Karluk, 1996: 114).

GATT, üye ülkelerinde kabul ettiği anlaşma metni ile Dünya ticaretine aşağıdaki önemli prensiplerin girmesini sağlamıştır.

- Üye ülkelerin dış ticaretine gümrük vergileri dışında bir kısıtlama getirememeleri prensibi,
- Bir ülkenin dış ticaretinde başka bir ülkeye tanıdığı ayrıcalığı, anlaşmaya taraf olan diğer ülkelere de tanınması zorunluluğunu getiren En Çok Kayrılan Ülke Prensibi,
- Bir üye ülke tarafından diğer bir üye ülkeye ihraç edilen ürünlere, ithalatçı üye ülkenin kendi yerli ürünlerine uyguladığından farklı kural uygulamama zorunluluğunu getiren Ulusal Uygulama Prensibi.

GATT, ülkeler arasındaki serbest ticareti geliştiren bu ilkelere karşı, bu ilkeleri bozan sınırlamalar da koymuştur.

- Özellikle ödemeler dengesi sorunu ile karşı karşıya olan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin geçici koruyucu önlemlere başvurabilmeleri,
- İki veya daha fazla ülkenin bölgesel entegrasyona giderek kendi aralarında Gümrük Birliği oluşturabilmeleri,
- Haksız rekabete neden olan bir ülkeye karşı, haksızlığa uğrayan ülkenin anti-damping ve telafi edici vergiler yoluyla yerli sanayini korumaya yönelik önlemler alabilmesi,
- Dokuma ve hazır giyim dalında, özellikle gelişmekte olan ülkelere gelen ihracatı sınırlamak için gelişmiş ülkelerin kotalar koyabilmesi, bu ilkeleri bozan sınırlamalar olarak sıralanabilir.

4.1.2.1.1. GATT Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Kodu

GATT, temel işlevi olan Dünya ticaretinin serbestleştirilmesini, düzenli aralıklarla yaptığı çok yönlü görüşmeler yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır (Seyidoğlu, 1999: 194). Cenevre'de yapılan ilk toplantıdan bugüne kadar gerçekleştirilen GATT görüşmelerinin sayısı sekizdir.

1964 yılındaki Kennedy görüşmeleri ABD ve Batı Avrupa'da kurulan Ortak Pazar (AET) arasında geçmiştir. Bu görüşmelerde telafi edici vergilere ilişkin uluslararası bir kod oluşturulması konusunda anlaşma sağlanamamıştır.

Tokyo Görüşmeleri'nde ise ABD ve AT'nun sübvansiyonunun tanımı ve telafi edici vergiler konusunda ayrı fikirleri söz konusu olmuştur. ABD, bütün sübvansiyonların telafi edici vergilere tabi olmasını savunurken, AT yurt içinde uygulanan sübvansiyonların gizli ihracat sübvansiyonu olmadığı sürece telafi edici vergiye tabi olmaması gerektiğini savunmuştur. Tokyo Turu Görüşmeleri'nde Sübvansiyonlar Kodu konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Sübvansiyonlar Kod'unda üretim ve ihracat teşvikleri arasında bir ayırım yapılmıştır. Buna göre, üretim sübvansiyonlarının ülkelerin sosyal ve ekonomik politika hedeflerine ulaşmalarında önemli bir etki yapabileceği kabul edilerek, bu tür sübvansiyonlar yasaklanmamıştır. Ancak üretim sübvansiyonları, diğer ülkelerin çıkarları üzerinde zarara neden olmuş veya zarar tehdidi oluşturmuşsa, taraflar bu sübvansiyonları kullanmaktan kaçınmakla yükümlü tutulmuştur. Sübvansiyonlar Kod'u bu gibi durumlarda, üretim sübvansiyonlarına karşı tek taraflı telafi edici vergi konulabilmesine olanak tanımaktadır. Sübvansiyonlar Kod'uyla, temel ürünler dışında kalan ürünleri doğrudan veya dolaylı olarak ihracat sübvansiyonu verilmesi de yasaklanmıştır (Finger, 1987: 154).

Bu anlaşma ile, uygulanacak olan yardımın diğer tarafın üretim dalına zarar vermemesi, çıkarlarını zarara uğratmaması, dolaylı ve dolaysız avantajlarını ortadan kaldırmaması gerekmektedir. İhracat sübvansiyonları Sübvansiyonlar Kod'u ile yasaklanmıştır. Buna göre, bir ülkede sübvansiyon uygulamalarının ihracat artışına ve diğer ülkelerin ithalatla rekabet eden (ithal ikameci) sektörlerinde maddi zarara

neden olması durumunda, zarara uğrayan ülkelere sübvansiyon oranında telafi edici vergi koyabilme hakkı tanınmıştır. Ülkelerin yerli sanayilerine sübvansiyon vermeleri ve bunun neticesinde sübvansiyon veren ülkeye diğer ülkelerden yapılan ithalatın azalması halinde, ihracat yapan diğer ülkelere aynı hak tanınmamaktadır (Engin, 1992: 35). Bu gibi durumlarda sorunun giderilmesi için Çok Taraflı Anlaşmazlıkların Çözümü Prosedürü uygulaması getirilmiştir.

İhracat sübvansiyonları ile ilgili belirsizliklerin ortaya çıkması nedeniyle 1960 yılında oluşturulan Komite tarafından en çok başvurulan sübvansiyon tiplerini içeren bir Yasaklanmış İhracat Sübvansiyonları Listesi hazırlanmıştır. Bu listeye göre:

- İhracatı teşvik amacıyla doğrudan verilen sübvansiyonlar,
- İhracata verilen prim şeklindeki sübvansiyonlar,
- İhraç malları için yurt içindekinden daha fazla miktarda verilen sübvansiyonlar,
- Devlet tarafından, ihraç edilecek malların üretimi için kullanılacak ara mallarının daha ucuza dağıtılması,
- İşletmeler tarafından ödenen veya ödenmesi gereken vergilerin malın ihraç edilmesi durumunda vergiden muaf tutulması, ertelenmesi veya iadesi,
- İhraç mallara uygulanan dolaysız vergilerle ilgili olarak yurt içindeki hesaplanan vergi tabanından özel indirimler yapılması,
- İhraç mallar için uygulanan dolaylı vergilerle ilgili olarak yurt içindeki benzer mallara uygulanan muafiyetten daha fazlasının uygulanması,
- İhraç edilen malların üretiminde kullanılan mal veya hizmetlerden alınan vergilerde indirim yapılması,
- İthal edilen ara mallarının ithal masraflarının geriye çekilmesi,
- Devlet tarafından, ihraç kredisi için fiilen ödenmesi gereken tutarların düşürülmesi veya kredi temini için yapılan masrafların üstlenilmesi,

- İhracat sübvansiyonu sayılan ve devlet hazinesine yük getiren her türlü uygulamalar,
- Hükümetler veya hükümet kontrolündeki ihtisas kurumlarının ihraç edilen ürünlerin maliyetlerindeki artışlara karşı verdikleri kredi ve sigorta garantisi programları ile kambiyo risklerine karşı uygulanan programların uzun dönem uygulamalarından doğan masrafları karşılamada yetersiz kalacak oranlar üzerinden uygulanması.

Sübvansiyonlar Kod'unda, ihracatın desteklenmesine yönelik olmayan yurt içi sübvansiyonlar GATT tarafından yasaklanmamıştır. Bu tür sübvansiyonlar, ülkelerin ekonomik ve sosyal amaçlarına ulaşmak için kullandıkları araçlar olarak nitelenmiştir. Yurt içi sübvansiyonlar kesin olarak yasaklanmamasına rağmen, rekabeti bozucu bir etkisinin olması veya diğer ülkenin üretim dalına zarar vermesi halinde telafi edici önlemlere tabi olabilirler.

4.1.2.1.2. GATT Uruguay Turu Görüşmelerinde Devlet Yardımları

1986 yılında başlayan Uruguay Turu görüşmeleri 15 Nisan 1994 yılında 117 ülkenin katılımıyla Uruguay Turu Nihai Senedi imzalanmıştır. Nihai Senetle birlikte GATT'ın yerine "Dünya Ticaret Örgütü" kurulmuştur. Dünya Ticaret Örgütü ile birlikte uluslararası ticarete uygulanacak ilke ve kurallar hukuki temellere oturtulmuştur (Karluk, 1997: 474).

Uruguay Turu müzakereleri sonucunda imzalanan Nihai Senet ile getirilen yeni düzenlemeler ve anlaşmanın kapsadığı başlıca konular şunlardır: Dünya ticaretinde serbestleşme yönünde yeni kararların alındığı görüşmelerde daha önce GATT disiplini içinde yar almayan tekstil, tarım ve hizmetler sektörleri de GATT kapsamına alınmıştır. Ayrıca, sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler gümrük tarifeleri, anti-damping, ticarete teknik engeller ve koruma tedbirleri, fikri mülkiyet hakları, gümrükte mal değerinin tespiti, karar alma ve uyuşmazlıkların giderilmesi konularında ilke ve kurallar getirilmiştir (Aydoğuş, 2000: 30)

Uruguay Turu Görüşmeleri sonunda gümrük tarifelerinde önemli ölçüde indirim sağlanmıştır. Nihai senetle birlikte tekstil alanında ikili anlaşmalarla

kısıtlamalara olanak veren “Çok Elyaflılar Anlaşması” kaldırılmıştır. Dünya ticaretinin serbestleşmesi konusunda GATT kapsamı dışında tutulan tarım sektörü, Uruguay Turu müzakereleri ile kapsama dahil olmuştur. Uruguay Görüşmeleri sonunda imzalanan Tarım Anlaşması ile tüm tarife dışı engellerin gelişmiş ülkelerde 2001, gelişmekte olan ülkelerde 2005 yılına kadar kaldırılarak gümrük tarifelerine dönüştürülmesine karar verilmiştir. Tarım Anlaşması’na göre, yurt içi sübvansiyonlara ilişkin getirilerin düzenlemelerle, sanayileşmiş ülkeler tarımsal mallara sağladıkları toplam desteği altı yıl içinde %20, gelişmekte olan ülkeler de %13,3 oranında azaltacaklardır. Sanayileşmiş ülkelerde üretim değerinin %5’ini, gelişmekte olan ülkelerde de %10’unu aşmayan iç destekler azaltılmayacaktır (WTO, 1994: 34)

Tarım ürünlerinde bazı iç destek türleri indirim taahhütlerinden muaf tutulmuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir:

- Üretici ya da işleyicilere doğrudan ödemeyi öngörmeyip tarıma ya da kırsal nüfusa hizmet sağlayan harcamalar,
- Kamunun gıda güvenliği amaçlı stokları ve gıda yardımları,
- Tüketicilerden fon transferi gerektirmeyen kamu tarafından finanse edilen, fiyat desteği sağlama etkisine sahip bulunmayan doğrudan ödemeler,
- Gelir sigortasına hükümet katılımları, doğal afetlere karşı yapılan ödemeler,
- Yapısal uyum, çevre ve bölgesel yardım,
- Programlar kapsamında sağlanacak yardımlar (Ongun, 1994: 22)

Uruguay Turu Görüşmeleri’nde sübvansiyon; herhangi bir kamu kurum veya kuruluşu tarafından mal ve hizmet üretimine yapılan mali katkılar olarak tanımlanmıştır. Sübvansiyonlar iki temel esasa dayandırılmıştır:

- Hükümetler veya herhangi bir kamu kuruluşu tarafından sağlanan fonlar ve yardımlar (hibe, kredi, hisse katılımı, kredi garantisi, vergi erteleme ve muafiyetleri, devlet tarafından yapılan ödemeler ve üretilen mal ve hizmetlerin devlet tarafından alınması),
- Fiyat veya gelir desteği sağlanması yoluyla bir yarar elde edilmesi.

Uruguay Turu ile sübvansiyonlara getirilen bir başka sınıflandırma ise; spesifik ve spesifik olmayan (genel) sübvansiyon kavramlarıdır. Genel sübvansiyonlar; bütün üretim dallarına ve endüstriye uygulanan sübvansiyonlardır. Spesifik sübvansiyon kavramı ise, sadece belirli üretim dallarına ve işletmelere uygulanan sübvansiyonlardır. Genel sübvansiyonların saptırıcı etkisi yoktur, ancak spesifik sübvansiyonların saptırıcı etkisinden söz edilebilir.

Ayrıca, Uruguay Turu Nihai Senediyle sübvansiyonlar; i) yasaklanmış, ii) karşı önlem alınabilir ve iii) karşı önlem alınmayan sübvansiyonlar olarak gruplandırılmıştır.

4.1.2.1.2.1. Yasaklanmış Sübvansiyonlar

Tarım Anlaşmasında yer alan istisnalar dışında aşağıdaki sübvansiyon çeşitleri yasaklanmıştır;

- İhracat performansına bağlanmış sübvansiyonlar,
- Yerli kullanımının ithal edilmiş mal kullanımının üzerinde olması koşuluna bağlanmış sübvansiyonlar,

4.1.2.1.2.2. Karşı Önlem Alınabilir Sübvansiyonlar

Bir sübvansiyon uygulamasının, diğer üye ülke çıkarlarını olumsuz yönde etkilememesi gerekmektedir. Sübvansiyonlar aşağıdaki sonuçları ortaya çıkarmamalıdır:

- Başka bir ülkenin yerli sanayine zarar vermemelidir,
- GATT 1994'ün, özellikle de Madde II'deki tarife ve eş etkili vergilerde sağlanacak tavizlerin bir sonucu olarak, diğer üye ülkeler lehine ortaya çıkacak bir kazancın yok edilmesi veya eksik olmasına neden olmamalıdır,
- Bir başka üye ülkenin çıkarlarına "ciddi halel" getirmemelidir. "Ciddi halel" in var olduğu durumlar ise şunlardır:

- a) Bir ürüne değer üzerinden verilen sübvansiyonun, ürünün değerinin %5'ini aşması,

b) Bir işletme veya endüstrinin zararlarının kapatılmasına yönelik verilen sübvansiyonlar,

c) Devlet tarafından borçların affedilmesi.

Ancak, yukarıdaki sübvansiyonların “ciddi halel” olarak değerlendirilmesi için aşağıdaki sonuçları ortaya çıkartıyor olması gerekmektedir:

- Uygulanan sübvansiyonun etkisiyle, sübvansiyonu uygulayan ülkeye benzeri malların ithalatının kısıtlanması veya azaltılması,
- Bir üye ülkenin üçüncü ülke pazarına benzer mal ihracatını önlemesi veya azaltması,
- Sübvansiyon verilen malın fiyatının diğer üye ülke pazarındaki benzer malların fiyatlarına oranla belirgin bir fiyat farkının olması,
- Sübvansiyon uygulayan ülkenin dünya pazarındaki payının önceki üç yıl ortalamasına oranla artmış olması.

Ayrıca, aşağıdaki durumlarda ortaya çıkan ticaret azalması veya sapması halleri “ciddi halel” sayılmamaktadır;

- Şikayetçi olan ülkenin benzer malların ithalat veya ihracatında yasaklama veya kısıtlama uyguluyor olması,
- Sübvansiyon uygulanan malda devlet tekeli veya ticaret tekeli uygulayan ithalatçı ülkenin, ticari olmayan nedenlerle ithalatını, şikayetçi üye ülkeden üçüncü ülkelere kaydırması,
- Şikayetçi ülkenin ihracatını, üretim, kalite, miktar veya fiyat bakımından temelden etkileyen doğal afetler, grev, nakliye engelleri gibi mücbir sebep hallerinin ortaya çıkması,
- Şikayetçi ülkede ihracatı sınırlayıcı düzenlemelerin varlığı,
- Şikayetçi ülkeden söz konusu malın ihracatının gönüllü olarak azaltılması,
- İthalatçı ülkedeki standartlar ve diğer gerekli mevzuata uyum sağlayamamak.

4.1.2.1.2.3. Karşı Önlem Alınmayan Sübvansiyonlar

Aşağıdaki sübvansiyonlar karşı önlem alınmayan sübvansiyonlardır:

- Spesifik olmayan sübvansiyonlar,
- Spesifik olmakla birlikte, firmalarca veya yüksek eğitim ve araştırma kuruluşlarınca firmalarla yapılan ve sözleşme bazında yürütülen araştırma faaliyetleri için yapılan yardımlar; ancak yardımın endüstriyel araştırma giderlerinin %75'ini ya da pazara giriş öncesi geliştirme faaliyeti giderlerinin %50'sini aşmayan sübvansiyonlar (Aydoğuş, 2001: 17).

Ayrıca, bir üye ülke topraklarında, bölgesel kalkınma genel çerçevesi içinde dezavantajlı bölgelere verilen ve spesifik olmayan yardımlar aşağıdaki şartları taşıması koşuluyla karşı önlem alınmayan yardımlara dahil edilebilir;

- Her dezavantajlı bölge coğrafi, ekonomik ve idari kimliği ile açık bir şekilde belirlenmelidir,
- Bölgenin dezavantajlılığı, tarafsız ve objektif kriterlere dayanmalı, bölgenin sorunları geçici nitelikte olan şartlardan kaynaklanmamalıdır,
- Söz konusu kriterler, belirli ekonomik gelişmişlik ölçütleri de içermelidir. Buna göre, fert başına GSYİH ülke ortalamasının %85'den daha yüksek olmalıdır. Ölçüt olarak işsizlik oranı dikkate alındığında bu da ülkedeki ortalamanın en az %110'u seviyesinde olmalıdır.

Mevcut tesislerin, firmalara ilave mali yük getiren yeni çevre mevzuatına adapte edilmesine yönelik yardımlar aşağıdaki şartları taşıması koşuluyla karşı önlem alınmayan sübvansiyonlardır;

- Yardım bir defaya mahsus olmalıdır,
- Adaptasyon giderlerinin %20'si ile sınırlı olmalıdır,
- Firmalarca üstlenilmesi gereken yatırımla ilgili tadilat ve iş masrafları yardım kapsamında değildir,
- Yardım doğrudan çevre kirliliğindeki planlanan azalmayla bağlantılı ve uygun

ölçüde olmalıdır,

- Yeni ekipman ve imalat işlemini benimseyebilecek tüm firmalara açık olmalıdır (Heper, 1996: 43).

Karşı önlem alınmayan sübvansiyon uygulamasında, bir üye ülke, bunun kendi sanayine ciddi zararlar verdiği kanısına varırsa, sübvansiyon uygulayan ülkeden görüşme talep edebilir. Eğer soruna çözüm bulunamazsa, şikayetçi ülke durumu “Telafi Edici Tedbirler Komitesi”ne bildirir. Eğer komite, inceleme sonucunda, iddia edilen ters etkinin geçerli olduğuna karar verirse sübvansiyon veren ülkeden bu etkileri telafi edecek önlemleri almasını ister. Altı aylık süre içinde gerekli düzeltmelerin yapılmaması durumunda komite, şikayetçi ülkeye uygun olan karşı tedbirleri alma yetkisini verir.

4.1.2.1.2.4. Telafi Edici Önlemler

Belirli bir sübvansiyon uygulayan ülke bunu Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Komitesi’ne bildirmek zorundadır. Komite de uygulanan sübvansiyonu üye ülkelere bildirir. Telafi Edici Önlemlerde de prosedür, aynı sübvansiyonda olduğu gibi işler. Telafi edici önlemler de üye ülkelere bildirilir. Telafi Edici Önlemlere ilişkin yapılan düzenlemelerle tedbirlerin başlatılması, ispat kuralları ve tarafların bilgilendirme ve savunma zorunlulukları, sübvansiyon uygulamasının yerli sanayiye verdiği zarar ve sübvansiyon miktarının belirlenmesi belirli disiplinlere bağlanmıştır. Buna göre, sübvansiyon alana sağladığı kazanç bakımından sübvansiyon miktarının hesabı şu esaslara bağlanmıştır:

- Devletin sermaye katılımı yapması durumunda bu karar pazardaki diğer yatırımcıların uygulamalarıyla tutarlı ise bir kazanç doğurmuyor sayılır,
- Devletin verdiği kredi, alıcı firmanın bunun karşılığında devlete ödemek durumunda olduğu bedel ile pazarda aynı kredi için fiilen ödenen bedel arasında bir fark olmadıkça bir kazanç doğurmuyor sayılır,
- Devletin vermiş olduğu kredi garantisi, alıcı firmanın bu garanti karşılığında ödediği bedel ile garanti olmaksızın ödeyeceği bedel arasında bir fark olmadıkça herhangi bir kazanç doğmuyor sayılır,

- Devletin mal veya hizmet satması veya satın almasında alım veya satımını rayiç bedelden yapması durumunda bir kazanç doğmuyor sayılır.

Anlaşma, sanayinin durumunun dikkate alınmasını ve sağlanan sübvansiyon ile iddia edilen zarar arasında bir nedensellik bağı kurulmasını gerektirmektedir.

Sübvansiyon miktarının minimum olduğu ya da teşvikli ihracatın veya zararın ihmal edilebilir olduğu durumlarda, Telafi Edici Önlemler Soruşturmaları hemen sona erdirilecektir. İstisnai durumlar dışında, soruşturmalar on sekiz aydan daha fazla olmamak üzere bir yıl içinde sonuçlandırılmış olacaktır. Telafi edici vergiler konulmalarından itibaren beş yıl içinde, otoritelerin zararın devam edeceğine yönelik bir görüşlerinin olmaması durumunda kaldırılmak zorundadır. Aksi durumda, telafi edici vergiler uzatılabilir.

4.1.2.2. EFTA Anlaşmasında Devlet Yardımları

EFTA, 1960 yılında kurulan ve dünyadaki en önemli serbest ticaret bölgelerinden biridir. Amacı, üye ülkeler arasında ticareti serbestleştirmek ve rekabeti sağlamaktır.

EFTA Anlaşmasınının 13'üncü maddesi ile üye ülkelerde devlet yardımı uygulamalarına ilişkin esaslar belirlenmiştir. Bu esaslar şunlardır:

- EFTA üyesi ülkelerin kendi aralarında gerçekleştirecekleri ihracatta her ne şekilde olursa olsun sübvansiyon uygulamaları yasaklanmıştır,
- Taraflar arası ticarete miktar kısıtlamaları ve vergilerin kaldırılmasına bağlı olarak sağlanmış çıkarlara hanel getirecek herhangi bir yardımın uygulamaya başlanması veya sürdürülmesi yasaklanmıştır (Aydoğuş, 2000, 27).

EFTA Anlaşması ile sübvansiyonlar yoluyla ticarete engellemeler getirilmesi veya haksız rekabete yol açılması yasaklanmıştır. EFTA Anlaşması, gümrük birliği yerine, yalnızca bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasını hedeflemekte olup, bu nedenle, üye ülkelerin kurumsal ve ekonomik yapılarında farklılıklar olabileceğini kabul etmekte, tek düze bir sübvansiyon politikası oluşturulmaması hedeflenmektedir.

EFTA Konseyi, zaman zaman anlaşma maddelerini yorumlayarak bu

maddelerin piyasa şartlarına göre güncel kalmalarını sağlar. EFTA ülkelerinde sanayi sektöründe sağlanan devlet yardımı düzeylerinde genel olarak bir azalma görülmekle birlikte, EFTA ülkeleri sanayileşmiş ülkeler arasında sanayi sektörüne en yaygın ve yüksek teşvikleri sağlayan ülkelerin başında gelmektedir.

4.1.2.3. OECD’de Devlet Yardımları

Türkiye ve İzlanda dışında kalan OECD üyeleri tarafından uygulanmakta olan OECD Uzlaşması ilk kez 1976 yılında bir “Prensipler Yelpazesi” olarak ortaya konmuş, 1978 yılında üzerinde anlaşmaya varılmış ve 1989 yılı sonunda son halini almıştır.

OECD kapsamında devlet yardımları, merkezi ve eyalet hükümetlerinin imalat sanayine sağladıkları, hükümetlere net maliyet yükleyen her türlü tedbir olarak tanımlanmaktadır. OECD bünyesinde ihracata yönelik olan özellikle ihracat kredileri ve kredi garantileri ayrı bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. İhracat kredisi, ihraç edilen mal ve hizmetin yabancı alıcısının ödemeyi ertelemesine imkan tanıyan durumlardır. İhracat kredileri genel olarak kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üçe ayrılmakta ve doğrudan ihracatçı tarafından sağlanan “tedarikçi kredisi” veya ihracatçının bankası ya da ihracatçının bankası tarafından alıcıya sağlanan “alıcı kredileri” şeklinde tanımlanabilir (Heper, 1996: 47).

OECD Uzlaşması, iki yıl ve daha fazla geri ödeme süresi olan mal veya hizmet işlemleri ile ilgili olarak resmi destekli ihracat kredilerine kurumsal bir çerçeve getirmeyi amaçlamaktadır. Uzlaşma ile, resmi destekli ihracat kredilerine belirli limitler ve şartlar getirilmekte, ancak bazı istisnai durumlarda bu limitlerin aşılmasına ve üyelerin onayı alınarak normal koşulların dışında farklı uygulamalar yapılmasına da imkan sağlamaktadır. Uzlaşma ile peşin ödeme miktarı, vade ve faiz oranları konularına düzenleme getirilmiştir. Bu düzenlemeler şunlardır:

- Sözleşme tutarının en az %15’inin peşin ödenmesi gerekmektedir,
- Geri ödeme süresi en fazla 8,5 yıl olmalıdır. Ancak, az gelişmiş ülkelere ve gelişmekte olan ülkelere istisnai olarak 10 yıla kadar vade tanımlanabilir,
- İşlemlere minimum sabit faiz oranları uygulanması zorunludur.

Uzlaşma çerçevesinde, az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yararlı olabilecek yatırım malları ihracatının kamu kaynaklarından teşvik edilmesi, hibe şekline dönüştürülmesi ve kredilendirilmesine imkan tanınmaktadır.

4.1.2.4. Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşmasında Devlet Yardımları

Avrupa Topluluğu ile EFTA ülkeleri arasında, bir serbest ticaret alanı oluşturan Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) Anlaşması ile devlet yardımı kavramına da düzenleme getirilmiştir. AEA Anlaşması ile, rekabet bozucu etkisi olabilecek devlet yardımları yasaklanmıştır. Gelişmişlik düzeyi düşük bölgelere sağlanan yardımlar, tarafların ortak çıkarlarına hizmet edecek önemli projeleri destekleyen yardımlar ve bazı ekonomik faaliyetler ile bazı ekonomik bölgeleri desteklemeye yönelik yardımlar AEA Anlaşması ile bağdaşır kabul edilmektedir. AEA Ortak Komitesi'nin yardım sağlanabilecek diğer alanları tespit etme yetkisi de vardır. Anlaşmaya göre, EFTA Gözetim Organı, denetim konusunda Komisyon ile aynı yetkilere sahiptir. Denetim organlarının birbirinin faaliyetlerinin anlaşmanın amaçlarına uygun olarak yürüdüğüne ilişkin kuşkuları olması ve uzlaşma sağlanamaması halinde, taraflara tek taraflı geçici önlem alma hakkı da tanınmaktadır. AEA Anlaşmasıyla devlet yardımlarının denetimi konusuna EFTA Gözetim Organına daha geniş yetkiler verilmiştir (Aydoğuş, 2000: 33).

4.1.3. Devlet Yardımlarının Türleri

Devlet yardımları, aşağıdaki gibi çeşitli ekonomik ve sosyal amaçlara yönelik olabilmektedir (OECD, 2001: 11):

- Bölge ekonomisinin gelişmesini sağlamak,
- Belirli mal ve hizmetlerin (ulaşım, haberleşme, ...) üretilmesini sağlamak,
- Gerileyen bir sektörü (demir – çelik vb) desteklemek,
- Doğal veya başka nedenlerle geçici sorunlar yaşayan bölge, sektör (tarım) veya işletmelere yardımcı olmak,
- İstihdamı arttırmak,
- Piyasa eksikliklerini gidermek,

- Yerli işletmeleri veya ürünleri desteklemek,
- Yeni bir sanayi dalını korumak,
- Belirli toplum kesimlerini desteklemek.

Devlet yardımları amaçlarına, konularına, veriliş şekillerine ve etkilerine göre farklı ayrımlarda incelenebilir.

4.1.3.1. Amaçlarına Göre Devlet Yardımları

Amaçlarına göre devlet yardımları; teşvik amacıyla ve üretimin desteklenmesi amacıyla verilen devlet yardımları olarak ikiye ayrılır.

4.1.3.1.1 . Teşvik Amacıyla Yapılan Devlet Yardımları

Teşvik amacıyla verilen devlet yardımlarında amaç; belirli bir sektörde veya bölgede işletmelerin üretimlerinin artmasını sağlamak ya da devlet tarafından uygun görülen alanlara işletmelerin yönlendirilmesini sağlamaktır (Pekin, 1988: 35). Teşvik niteliğindeki devlet yardımlarındaki amaç; üretim artışı, milli gelir artışı, daha hızlı bir büyüme hızına ulaşmaktır.

Bir ülkede, ekonominin normal seyri içinde bir işletmenin veya bir üretim dalının istenilen üretim düzeyine ulaşması mümkün görünmüyorsa devlet, bu işletme veya üretim dalına çeşitli yardımlar ile destekleyebilir. Yapılan bu yardımın amacı, üretim düzeyinin artırılması veya fazla riskli olduğu için işletmeler tarafından tercih edilmeyen üretim dallarına işletmelerin yönlendirilmesi olabilir. Teşvik amacıyla yapılan yardımlar uygulamada, yatırımların ve ihracatın teşvik edilmesi, uluslararası rekabet gücünün artırılmasının teşviki, yabancı sermayenin özendirilmesinin teşviki, bölgesel ekonomik kalkınmanın teşviki, yarım kalmış tesislerin ekonomiye kazandırılması amacıyla teşviki, girişimci riskini azaltmak amacıyla teşviki, çevre kirliliğinin önlenmesi amacıyla teşviki, nitelikli iş gücünün oluşturulması amacıyla teşviki, kalitenin geliştirilmesi ve projelere katkı amacıyla teşviki, verimliliğin sağlanması gibi işletmelerin çeşitli amaçlarla teşvik edilmesi için yapılan devlet yardımları şeklinde görülmektedir (Aktan, 1992: 8).

4.1.3.1.2. Üretim Desteklenmesi ve Devamı Amacıyla Yapılan Devlet Yardımları

Bu yardımlar, verimli şekilde çalışamayan ve piyasada kalabilme özelliğini yitirmiş olan işletmelere yöneliktir. Üretim desteklenmesi ve devamı için yapılan yardımların amacı ise; rekabet edebilme gücünü yitirmiş işletmelerin üretimde kalmalarını sağlamak ve rekabet güçlerini tekrar kazandırmaktır. Devlet üreticiye, ürünün dünya piyasasındaki fiyatı ile maliyeti arasındaki fark kadar yardımda bulunur.

İşletmelerin tam kapasite ile çalışmalarını sağlamak, piyasada güç durumda olan işletmelerin yeniden düzenlenmesi amacıyla yapılan yardımlar bu yardım türüne dahil edilebilir.

4.1.3.2. Veriliş Şekillerine Göre Devlet Yardımları

Veriliş şekillerine göre devlet yardımları; aynı yardımlar, nakdi yardımlar, vergilerle ilgili yardımlar, devlet kefaleti ve garantisi şeklinde yardımlar ile destekleme alımları garanti fiyatları ile yapılan yardımlar şeklinde sınıflandırılabilir.

4.1.3.2.1. Aynı Yardımlar

Aynı yardımlar, finansal yönden teşebbüslere avantajlar sağlayan ve genellikle maliyet unsurlarını azaltan veya ortadan kaldıran bir takım 'imtiyazlardır'. Burada, devlet bütçesinden bir transfer yapılmamakta, ancak devlet bütçesine gelecek bir takım gelirlerden vazgeçilmektedir. Aynı devlet yardımlarına örnek olarak bedelsiz veya normal piyasa koşullarına oranla daha ucuza sağlanan mal veya hizmetler, kamu arazilerinin bedava veya çok ucuza tahsis edilmesi, tarım kesime verilen düşük fiyatlı ilaç ve gübre verilebilir. Bütün bu durumlarda, yardımın yapıldığı ilk anda devletin kasasından nakit para çıkışı olmayıp, daha sonraki dönemlerde devletin gelirlerinde eksilmeler veya bütçeden harcamalar söz konusu olmaktadır. Teşebbüs açısından ise bu çeşit yardımlar, nakdi olmayan ancak bazı iktisatçılara göre nakit olarak ifade edilebilecek türden olup finansal açıdan avantaj sağlamaktadır.

4.1.3.2.2. Nakdi Yardımlar

Nakdi yardımlar, karşılıksız veya karşılığı nakit olarak ifade edilebilen nakdi yardımlar olarak iki gruba ayrılabilir.

Karşılıksız nakdi yardımlar, belirli bir işletme veya işletme grubuna veya sektöre doğrudan sağlanan parasal yardımlardır. Bu grup içinde yer alan hibe ve prim şeklindeki yardımlar en önemli yeri tutmaktadır. Verilişleri belirli bir üretim dalına, işletme şekline, ölçeğine, mali durumuna ve kuruluş yerine sahip olmak gibi genel kriterlere bağlanmıştır.

Nakdi yardımların diğer bir türü de karşılığı nakit olarak ifade edilebilen nakdi yardımlardır. Bu yardım türü, belirli sektörlerde veya üretim dallarında faaliyet gösteren işletmelere piyasa faiz oranından daha düşük bir faiz oranıyla kredi sağlanması veya kredi teşvikleridir. Bu yardımlar, faiz oranının düşük olması şeklinde olabileceği gibi vade sonunda ana paranın geri ödenmesi şeklinde de olabilmektedir. Tarım işletmelerine sağlanan yardımlar bu yardım türüne örnek olarak verilebilir. Bu yardımın karşılıksız yardımdan farkı, devletin üreticiye yapmış olduğu yardım karşılığında ana para ve faizi geri almasıdır (Aktan, 1992: 9).

Devletin, zor durumda olan işletmelerden olan alacağına karşılık hisse senetlerini alması veya alacağı olmamasına rağmen şirketleri zor durumdan kurtarmak için hisse senetlerini alması bu yardım türüne girmektedir. Bu yardım türünün en önemli özelliği önceden hesaplanabilmesidir.

4.1.3.2.3. Vergilerle İlgili Yardımlar

Devlet, ürettikleri malın cinsi, faaliyette buldukları sektör, sahip oldukları işletme şekli ve faaliyette buldukları bölge unsurlarından herhangi biri nedeniyle aralarında birlik bulunan bir grup işletmenin, ödemeye yükümlü oldukları vergiden tamamen veya kısmen muaf tutabilir. Devlet, vergi indirimi şeklinde uygulanan bu yardım türüyle işletmeleri vergi yükü bakımından avantajlı duruma getirmekte, maliyetlerini hafifletmeyi amaçlamaktadır. Bazı sektörler için düşük vergi oranlarının uygulanması, belirli grup işletmelerin ödemeye yükümlü oldukları vergiden muaf tutulmaları veya vergiye tabi gelirden bazı indirimlerin yapılmasına izin verilmesi, süresi

içinde ödenmesi gereken vergilerin ertelenmesi, zarar mahsubu veya hızlandırılmış amortisman uygulamasına izin verilmesi bu yardım türünde en çok uygulanan yardım çeşitleridir. Bu yardımlar işletmelere çoğu zaman ek bir kaynak sağlamak ve karşılıksız nakdi yardım gibi etkide bulunmaktadır.

4.1.3.2.4. Devlet Garantisi ve Kefalet

Devlet garantisi şeklinde uygulanan yardımlar ile devletin belirli bir işletmeye veya belirli ortak özellikleri bulunan işletme gruplarına, aldıkları kredi için süresinde ana para ve faizi ile birlikte ödeneceğine dair garanti vermesi, devlet kefaleti ise bu kredinin geri ödenmemesi durumunda kefalet gereği borcu devletin ödemeyi üstlenmesidir (Heper, 1996: 20). Bu yardım türünde genellikle, işletmelerin kendi imkanlarıyla ve uygun şartlarda ihtiyaç duyulan kredileri sağlayamaması durumunda, o üretim dalında faaliyet gösteren işletmelere destek sağlamaktadır.

4.1.3.2.5. Tercihli Devlet Alımları, Destekleme Alımları ve Garanti Fiyatları ile Yapılan Devlet Yardımları

Devlet bazı üretim dallarında, üreticiyi teşvik etmek için piyasada fiyatların aşağıya düşmesini önlemek amacıyla, destekleme alımları yapabilir. Destekleme alımları bir yerde, gerçek piyasa fiyatının üzerindeki fiyattan malın devlet tarafından satın alınarak üreticinin desteklemesine yöneliktir.

Garanti fiyatlar uygulamasında, üreticinin malını belirli bir fiyattan satamaması durumunda, devletin üreticinin malını o fiyattan satın almayı önceden garanti etmesidir.

Tercihli devlet alımlarında ise, kamu kurum ve kuruluşlarının ihtiyacı olan mal veya hizmetlerin yerli firmalardan alınmasıdır. Bu uygulamanın amacı; yerli işletmelerin gelişmesini sağlamak ve yabancı firmaların yerel piyasaya girişini engellemektir. Tercihli devlet alımları uluslararası ticarete rekabeti bozan, ticareti engelleyen uygulamalar olarak değerlendirildiğinden 1979 yılında Tokyo Turu'nda "Devlet Alımları Kodu" imzalanmıştır. Kod'u kabul eden ülkeler, herhangi bir üretici veya ürüne karşı devlet ihalelerinde bir ayırım yapılmamasını kabul etmişlerdir.

Tokyo Turu'nda birkaç ülke tarafından imza altına alınan Kod, Uruguay Turu'nda yeniden düzenlenerek bütün üyeler için zorunlu hale getirilmiştir.

Anlaşma ayrıca; bütün üreticiler için rekabet koşullarını iyileştirmek ve yabancı firmalara karşı ayrımcılığı engellemek için "ayrıntılı teklif" prosedürü uygulanmasını şart koşturmaktadır (Reich, 1997: 127). Buna göre, Anlaşma'ya taraf olan bütün ülkeler, 130.000 SDR'nin üzerindeki her kamu alımında ihale yapmak zorundadır. Ayrıca, ihalelerde teklif ilanlarının Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) resmi dillerinden birisi ile ve/veya en azından özet halinde bilgi içerecek şekilde yayınlanması gerekmektedir.

GATT'ın Devlet Alımları Kod'u, elektrik enerjisi üretim sektörünü (türbinler, transformatörler), inşaat ve iletişim gereçleri gibi belirli hizmet sektörlerini kapsam dışında bırakmıştır (Aydoğuş, 2000: 10).

4.2. DEVLET YARDIMLARININ EKONOMİK ETKİLERİ

4.2.1. Devlet Yardımlarının Ekonomik Temelleri

Devlet yardımlarının toplumsal refah etkileri veya amaçlarına göre etkileri, teorik yaklaşıma (neo-klasik, kurumsal vb) veya inceleme boyutuna (makro veya mikro, genel veya kısmi denge) göre değişmektedir.

4.2.1.1. Neo-Klasik Yaklaşım

Neo-klasik yaklaşım, AB rekabet ve devlet yardımları politikasına temel oluşturmaktadır. Neo-klasik yaklaşımda devlet yardımları, yalnızca piyasa mekanizmasındaki eksiklikler durumunda yararlı olabilmektedir. Piyasa eksiklikleri, devlet yardımlarına haklılık kazandırsa da etkinliği garanti etmemektedir. Etkinlik yardımın biçimine ve boyutuna göre değişmektedir. Neo-klasik genel denge modeline göre dokuz farklı piyasa eksikliği durumu saptamak mümkündür (R. Meiklejohn, 1999: 17):

a) Kamu Malları: Sokak aydınlatması klasik örneği ile açıklanan, bölünebilir ve fiyatlandırılabilir olmayan veya bir kişi tarafından tüketimi diğer kişilerin tüketim olanağını azaltmayan ve bir piyasanın oluşmadığı kamu malları devlet tarafından üretilmekte veya destekle üretilmesi sağlanmaktadır. Devletin bu malların üretimi için yaptığı sözleşmeler veya aldığı vergiler rekabeti bozucu nitelik taşıyabilmektedir.

b) Üstün veya Erdemli Mallar: Eğitim, kültür, sağlık gibi piyasa talebinin arzulan düzeyde üretime olanak vermediği ürün grupları devlet yardımı gerektirebilmektedir.

c) Ölçeğe Göre Artan Getiri: Ölçek ekonomisine bağlı artan getiri doğal tekele veya oligopol piyasasına yol açmakta, piyasa fiyatı sosyal optimumun üzerinde oluşabilmektedir. Bu durumda devletin, tekel rantını alarak piyasayı düzenlemesi veya yeni girişlere yardım ile rekabeti sağlaması gerekmektedir. Birinci durumda düzenleme etkinliği, optimum sosyal fiyatın belirlenmesine bağlıdır. İkinci durumda yardım ürün çeşidini artırsa da, uzun dönemli başarı belirsizdir. Devlet yardımı bir teknik standart uygulaması biçiminde de olabilir.

d) Dışsallıklar: Bir kişi, işletme veya örgütün faaliyeti, piyasa dışında veya piyasa fiyatı olmaksızın başka ekonomik faktörler üzerinde yayılan bir dolaylı etki yaratıyorsa, piyasa fiyatı sosyal optimumu yansıtamaz. Devlet, sosyal refah kaybını engellemek üzere, dışsallığı yansıtacak bir piyasa oluşumunu sağlayabilir, bilgi dolaşımını iyileştirebilir, olumlu dışsallıkları (Ar-Ge, mesleki eğitim, patent hakları, fikri mülkiyet haklarının korunması) destekler, olumsuz dışsallıkları (çevre kirlenmesi) vergilendirir.

e) Eksik veya Asimetrik Bilgi: Asimetrik bilgi, Pareto Optimumu'na göre iki tür sapma yaratmaktadır. Ters seçim, arz özelliklerine ilişkin bilgilerin tam olarak aktarılmasını engellemektedir. Ahlaki risk durumu ise, fırsatçı ve yeterince izlenemeyen ekonomik aktörlerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri olasılığını ifade etmektedir. Birinci durum, kalite denetimlerini ve kalite işaretlerinin kullanımını ikinci durum ise teşvik edici veya zorlayıcı kurumları gerektirmektedir (Erdem, 2004 : 18). Aksi halde arz yetersiz kalmakta veya arz kalitesi düşmektedir. Öte yandan bilgi eksikliği ve uzun dönemli fiyatların belirsizliği, risk eğilimi düşük işletmeler için caydırıcı olmakta, olumlu dışsallıkların dikkate alınmasını ve özellikle sermaye piyasasının etkinliğini engellemektedir. Dolayısıyla, devletin belirsizliği azaltıcı önlemleri, faiz sübvansiyonları, Ar-Ge, KOBİ, istihdam ve eğitim destekleri gibi doğrudan destek önlemleri zorunlu olmaktadır.

f) Kurumsal Katılıklar: Sosyal, politik ve yasal kısıtlamalar nedeniyle oluşan piyasa eksikliklerine en çok örnek emek piyasasından gösterilmektedir. İstihdam yardımları ve sosyal güvenlik primlerinin düşük tutulması emek piyasası katılıklarını azaltmaktadır.

g) Sınırlı Faktör Hareketliliği: Faktör hareketliliğinin veya dolaşımının sınırlı kalması da idari, kültürel, sosyal katılıkların, ayrıca giriş engellerinin sonucudur. Faktör hareketliliğinin sınırlı kalması, tarihsel olarak avantajlı bölgelerin lehine olmakta ve bölgesel gelişme dengesizliği sorununu artırmaktadır. Bölgeler arası faktör hareketlerini sınırlayan kurumsal katılıklar dışında “toplanma” ve “yığılma” etkileri de bu yönde rol oynamaktadır. Böylece devletin bölgesel amaçlı yardımları, koruma önlemleri, alt yapı destekleri ve mali destekleri haklılık kazanmaktadır.

h) Piyasanın Ayarlama Sürecinde Gecikme ve Aksaklıklar: Talep azalması, teknolojik yenilikler veya farklı dışsal şoklar nedeniyle geçici sorunlar yaşayan sektörler veya işletmeler, işsizliğe ve bölge ekonomilerinin gerilemesine neden olmaktadır. Bu sektörlerde piyasa tarafından karşılanamayan yeniden yapılanma maliyetini devletin kısmen üstlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, yeniden yapılanma yardımlarında etkinlik sorunları, ahlaki risk sorunu ve bu yardımların çoğunlukla büyük ölçekli işletmelere gitmesi rekabeti bozucu etkilere neden olabilmektedir.

ı) Yabancı Rakiplerin Desteklenmesi: Yardım alan yabancı ülke işletmeleriyle eşit rekabet koşullarının sağlanması, bu yardımların WTO-DSM veya SCMA gibi kuruluşlarla telafi edilemediği durumlarda devlet yardımını haklı kılan bir başka durumdur.

Devlet yardımlarının olumlu etkileri bazı durumlarda ortadan kalkmaktadır. Örnek olarak, işletmelerin yapay yardımlarla ayakta tutulması etkin konumda olan işletmeleri cezalandırmaktadır. Yanlış yönlere yapılan kaynak tahsisleri, optimum dengeden sapmalara yol açmaktadır. Bölgeler arası rekabet ve kamu maliyesinin zayıflaması, yardımların olumlu etkilerini azaltan diğer durumlardır.

4.2.1.2. Uluslararası Rekabet Çerçevesinde Devlet Yardımları

Tarihsel olarak, uluslararası ticarete devlet yardımları konusunda üç yaklaşımın hakim olduğu söylenebilir: Merkantilist yaklaşım, neo-klasik ticaret teorisi, politik ekonomi veya siyasal iktisat yaklaşımı (P.A. Messerlin, 1999: 44).

Merkantilist yaklaşımda yardımın adil olmayan rekabete yol açtığı kabul edilse de, daha çok ihracat ve yerli sermaye üzerinde durulmuştur. Neo-klasik yaklaşımda yardım, tüketicilerin lehine görülebilmekte ve ticaret engelleri yerine en iyi politika aracı olarak sayılabilmektedir. Politik ekonomi yaklaşımında devlet yardımları daha çok çıkar gruplarının talepleri doğrultusunda kullanılmakta ve kaynak sorununu çözebilmektedir. Stratejik ticaret politikalarına benzer bir yaklaşımla yardım rant aktarma aracı gibi değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre yardımlar dış ticaretle değil, ülke içi gerekçelerle sınırlandırılmalıdır.

Devlet yardımları veya sübvansiyonlar ile ilgili kurallar bu üç yaklaşım arasında değişen dengeye göre değişiklik göstermiştir. 19'uncu yüzyılda sübvansiyon uygulayan ülkeye kısıtlama getiren üçüncü yaklaşımın, 20'inci yüzyıl başında sübvansiyona karşı önlem alma hakkını tercih eden birinci yaklaşımın hakim olduğu ileri sürülebilir. 1947 GATT Anlaşması, yine birinci yaklaşımı yansıtarak sübvansiyonları dampinge benzer biçimde ele almıştır (P. A. Messerlin, 1999: 46). Tokyo ve Uruguay Roundlar sonrasında ise üç yaklaşım arasında bir yapı benimsenmiştir.

Neo-klasik dış ticaret teorisi aşağıdaki durumlarda devletin doğrudan müdahalesini haklı görmektedir:

a) Dış ticarete sapmalar teorisi, ekonomide sapmaların varlığı durumunda devlet yardımlarını ticaret politikası araçlarının ikamesi olarak görme eğilimini taşımaktadır. Zira, yardım piyasasının sorunlu kısmına dönük olup, piyasa fiyatına doğrudan müdahale eden bir araç değildir. Örneğin yüksek ücret düzeyi nedeniyle rekabet edemeyen bir sektörde istihdam yardımı olumlu sonuç verebilmektedir.

b) Ticaret hadleri (optimum tarife) teorisi, tam bilgi ve işbirliği varsayımı altında, büyük ülke durumunda yardım ve tarife bileşiminin refah maksimizasyonu sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

c) Stratejik ticaret politikaları teorisi, oligopol piyasasında, devlet yardımlarının yerli işletmelere oligopol rantı sağlamanın sosyal refahı maksimize edeceğini ileri sürmektedir. Fakat, Brander ve Spencer'in bu modeli, ülkeler arasında bir yardım veya sübvansiyon yarışı riski yaratmakta ve bir oyun teorisi dengesi ortaya çıkarmaktadır.

d) Bebek sanayilerin korunması tezi, yardım sonucunda giriş engellerinin aşılacak olumlu dışsalılıkların refahı artıracığını savunmaktadır.

e) Çok-uluslu şirketlerin içsel büyüme teorisi, devlet yardımları ile toplanma ve yığılma etkileri yoluyla bölgesel avantajların geliştirilmesinin olumlu sonuçlarına işaret etmektedir.

Neoklasik yaklaşım çerçevesinde devlet yardımını optimum kılan yukarıdaki gerekçelere rağmen, piyasa eksikliklerinin maliyeti ile devlet yardımı kararlarının maliyeti de karşılaştırılabilmektedir. Çünkü, kamu otoritesi karar mekanizması da aşağıda belirtilen sorunları içermektedir.

- i) Düzenleyici otoritenin bilgi eksikliği,
- ii) Kullanıcıların koalisyonu,
- iii) Baskı gruplarının etkisi,
- iv) Bürokratik tutum ve çıkar çatışmaları,
- v) Karar otoritesinin kısa dönemli bakışı.

Dolayısıyla, piyasa başarısızlığı durumunda dahi devlet yardımlarının artı ve eksi yönleri birlikte bulunmaktadır. Bu nedenle, yardım türleri arasında doğru seçim kadar, rekabet ve ticaret politikası ile yardım politikası araçları arasındaki tamamlayıcılık da önem kazanmakta, bir fayda-maliyet incelemesi çerçevesinde yardımların etkinliğinin değerlendirilmesi ve denetimi zorunlu olmaktadır.

Uygulamada, yardımların sonuçları ile ilgili genel değerlendirmeler yapmak mümkündür. Yeni sanayilerin gelişmesi için yapılan desteklemelerin örnekleri arasında AB ve Japonya'da uçak, ABD ve Almanya'da mikroçip üretimine verilen destekler gösterilebilir. Fransa'nın Concorde, Japonya'nın uçak ve Almanya'nın bilgisayar üretimine verdikleri destekler rekabetçi bir üretim sağlamamıştır (Ford ve Suyker, 1990: 122).

Devlet yardımlarının önemli olduğu ikinci alan, zor durumdaki veya gerileyen sektörlere yapılan yardımlardır. Demir-çelik, gemi yapımı gibi üretim ve istihdam bakımından önemli sektörlere verilen ciddi boyutlardaki destekler, yeniden yapılanma yardımından çok, yükselen dış rekabet karşısında koruma politikalarına dönüşmüştür. Bu sektör ve işletmelerin yeniden yapılanma sürecinin finansmanını sermaye piyasalarından karşılayamamaları, piyasa eksikliklerine bağlanmaktadır. Öte yandan bu sektörlerde istihdamı koruma amacı geçerli olmamakta, yeniden yapılanma zorunlu olarak istihdam kayıplarına neden olmaktadır. Bu nedenle, yeniden yapılanma

yardımlarının etkinliği, uzun dönemli uyumun kolaylaştırılmasına dönük olması, yüksek ücret ve karlardan vazgeçilmesi gibi koşullara bağlı olmaktadır.

Ar-Ge yardımları etkinlik bakımından en çok kabul gören yardımlardır. İşletmeler yaptıkları Ar-Ge harcamalarının getirisini başka işletmelerin paylaşmasını engelleyememektedir. Bir başka deyişle Ar-Ge harcamalarının yayılma ve dışsal etkilerle meydana getirdiği sosyal getiri özel getirinin oldukça üzerindedir. Bununla birlikte, Ar-Ge yardımlarında etkinlik kamu otoritesinin yardım kararlarının isabetli olmasını gerektirmektedir. Desteklenecek alanın doğru seçimi, özel sektörün Ar-Ge faaliyetinin dışlanmaması, piyasanın yol göstericiliğinden yararlanma etkinliğini artırmaktadır.

Bölgesel yardımlar, etkinlik analizinin en zor olduğu alandır. Bir çok ülkede bölgesel yardımlar toplam yardımların dörtte birine kadar yükselebilmektedir. Yardımların sonucunun izlenmesindeki bir güçlük, yardım biçimindeki çeşitlilikten gelmektedir. Sonuç olarak, bölgesel yardımların bölgesel refah düzeyini artırıcı etkisinin, bölgesel gelişmişlik farklarını azaltıcı etkisinden çok daha belirgin olduğunu söylemek mümkündür.

Devlet yardımları içinde önemli bir alan oluşturan ihracat destekleri, ölçek ekonomilerinin varlığı ve büyük ülke olma durumunda başarılı olmaktadır. Öte yandan, ihracat destekleri, genellikle rakip ülke destekleri ile gerekçelendirilmiş, bir çok durumda karşılıklı refah kayıplarına neden olmuş ve bu nedenle çok taraflı veya ikili anlaşmalarla azaltılmıştır.

Devlet yardımlarının sonuçlarının incelenmesinde kısmi denge analizlerinin yeterli olmadığını da eklemek gerekmektedir. Zira, bir sektöre sağlanan destekler, diğer sektörlerin, üretim faktörlerinin arz ve talebinde değişikliklere yol açmakta, fiyatlarda ve vergi oranlarında artışlar yeni maliyetler yaratmaktadır. Genel denge modellerinde, bir sektördeki desteğin diğer sektör için vergileme anlamına geldiği daha net olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, genel denge modelleri yardımların ekonomi yönlü etkilerinin refah azaltıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı biçimde, OECD ve WTO tarafından yapılan çalışmalar yardımların kaldırılmasının net refah kazançları yarattığı sonucuna ulaşmaktadır. Tarım desteklerinin kaldırılmasının

OECD ülkeleri GSYİH toplamının %1'i kadar ek yarar sağlayacağı tahmin edilmiştir. GATT düzeyinde de serbestleşmenin net refah katkısı benzer düzeyde tahmin edilmiştir.

4.2.1.3. Politik İktisat ve Dinamik Yaklaşım

Neo-klasik iktisatta devlet müdahalesi, rekabetin etkin olmadığı veya rekabetin olmadığı durumlarda düşünülebilmektedir. Oysa, devlet müdahalesinin amacı, piyasa etkinliğinden başka bir şey de olabilir. Devlet, sosyal etkinlik ve eşitliği veya politik etkinliği sağlamak üzere servetin yeniden dağılımını da amaçlayabilir. Piyasa bir eşitleme yeri değil, değişim yeridir. Rekabet değişim akımlarında etkinliği sağlasa da servet stoku pozisyonlarında eşitsizliği artırabilir (Erdem, 2004: 35). Bu nedenle devlet müdahalesi, ekonomik ve sosyal etkinlik dışında politik etkinliğe de yönelebilir. Devlet yardımlarının boyutu ve niteliği, devletin toplumdaki yerine ve toplumun beklentilerine göre değişebilmektedir.

Politik iktisat yaklaşımında devlet yardımlarının etkileri, neo-klasik yaklaşımda öngörülen boyutları aşmaktadır. Baskı grupları, yardımları amaçlanandan daha farklı sonuçlara yöneltebilmekte ve yardım miktarının düzeyi de yükselmektedir. Baskı gruplarını veya lobi faaliyetlerini içeren modellere göre, yardımlar, ihracatçı ve ithalatçı ülkede refah kaybına neden olsa da geri kalan dünyada refah artışı sağlanmakta, yardımın nihai yararları öngörülemeyen kesimlere hatta rakiplere gidebilmektedir. Kamu otoritesinin tam bilgiye sahip olması yardım veya destekleme oranını düşürmekte, yani etkinliği artırmaktadır (Erdem, 2004: 33).

Öte yandan, içsel büyüme teorisi de neo-klasik büyüme teorisine alternatif sonuçları gündeme getirmiştir. Bu dinamik modelde büyüme ve uzmanlaşma, kendisini besleyen bir süreçte devletin düzenleyici rolüne daha geniş bir yer bırakmaktadır. Ölçek ekonomilerinin ve dışsallıkların varlığı, düzenlemenin rolünü piyasa eksikliklerini düzeltmekten öteye taşımaktadır. Yeniliği, bilginin yayılmasını, uzmanlaşmayı destekleyen kurumsal bir çevre, yardımların etkisini artıran birikimli bir süreç yaratmaktadır.

Sonuç olarak, yardımların etkisinin incelenmesi neo-klasik genel ve kısmi denge modellerinin çerçevesini aşmaktadır. Piyasa yapısı, firma yapısı ve ulusal yardım sisteminin yapısı, yardımların amacını, biçimini ve etkisini belirlemektedir. Buna göre, ekonomik faaliyeti, işletmeyi, sektörü ve bölgeyi hedef alan yardımların etkileri farklıdır. Yardımın ve etkilediği maliyetlerin türü de sonucu değiştirmektedir. Değişken, kaçınılabilir ve kaçınılamaz sabit maliyetlere yönelik yardımların etkileri farklı olmaktadır (R. Meiklejohn, 1999: 71). Ulusal yardım sistemlerinin yapısına gelince; ekonomik yapı, işletme ölçekleri, yenilik kapasitesi, dışa açıklık, ekonomik faaliyetlerin bölgesel yoğunluğu, idari ve kurumsal yapı yardım sistemlerinin yapısını belirleyen esas unsurlardır (Erdem, 2004: 38).

4.2.2. Devlet Yardımlarının Ekonomik Etkileri

Devlet yardımları temel olarak, bir mal veya hizmetin maliyetini düşürmeye yönelik, devlet tarafından yapılan bir kaynak transferi olarak tanımlanabilir. Devlet yardımları, devletin kaynakları ile belli bir işletmeyi veya üretimi, üretim yöntemini, üretim ya da faaliyet konusunu etkilemek, üreticileri teşvik ve himaye etmek, rekabet gücünün artmasına katkıda bulunmak, kuruluş yerini etkilemek suretiyle belirli bir bölgenin gelişmesini sağlamak gibi amaçlarla, denk bir karşılık beklemeden her ne şekilde olursa olsun yapılan yardımlardır (Leblebici, 2002: 3).

Devlet yardımları, kamu kaynaklarının ülkenin gelişmesi bakımından daha yararlı sektörlerle yönlendirilmesidir. Devlet yardımlarının nihai hedefi ülkenin kalkınmasını sağlamaktır.

Devlet yardımlarının ekonomiye etkileri yardım sağlama şekline ve yardımın verilmiş şekline göre sınıflandırılabilir. Devlet yardımları genellikle herhangi bir maliye politikası ile eşdeğer etkilere sahiptir. Devlet yardımlarının ekonomi üzerindeki muhtemel etkileri; belirli bir ürün piyasası içinde rekabet koşullarındaki değişiklikler, ürünler veya üretim faktörleri arasındaki kaynak dağılımında kaymalar, bölgeler arasındaki gelişme ve rekabet, ticari ortakların reaksiyonları ve kamu maliyesi üzerindeki etkileri ile dış ticaret üzerindeki etkileridir.

4.2.2.1. Devlet Yardımlarının Rekabet Koşullarına Etkisi

Ülkelerin devlet yardımlarından yararlanma amaçlarından biri de dış piyasada rekabet gücüne sahip olabilmektir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından bir tanesi sermayenin yetersiz olmasıdır. Ayrıca, yatırımın yapılması ile üretimin başlaması arasındaki sürenin uzun olması da işletmeler açısından önemli bir risktir. Sermayenin marjinal etkinliğinin piyasa faiz oranından düşük olması bu riski daha da artırır. Girişimciler piyasadan elde edecekleri faiz gelirinden vazgeçerek yatırım yapmayı istemezler. Bu da işletmelerin rekabet güçlerinde ve ülke sanayisinin gelişmesinde olumsuz etki yapar. Ülkelerin sanayilerini geliştirmek ve büyütme amacıyla yatırımların artırılmasında ve bu işletmelerin piyasalarda rekabet edebilir duruma getirilmelerinde devlet yardımı araçlarının önemli bir yeri vardır. Ayrıca, ülkede yeni kurulmuş ve gelişmekte olan bebek sanayilerin de gelişmesi ve uluslararası piyasada rekabet edebilmesi için devlet yardımlarına ihtiyaç duyulur. Genellikle küçük ölçekli olan bu işletmelerin maliyetleri büyük ölçekli işletmelere göre daha yüksektir. Bu işletmelerin büyük ölçekli yatırımlara yönelerek maliyetlerini düşürmeleri, araştırma-geliştirme harcamaları yapmaları, teknolojiye faydalanarak uluslararası kalitede mal üretmeleri gerekmektedir. Bu da işletmelerin, devlet yardımlarıyla desteklenmesi veya dış ticarete ithalata getirilen bir takım kısıtlayıcı tedbirlerle mümkün olabilmektedir (Erdem, 2004:40).

İşletmelerin serbest rekabet kuralları altında katlanmak zorunda oldukları maliyetler, uluslararası piyasada işletmelere yaşama şansı vermez. Bu sebeple ülkeler, işletmeler uluslararası piyasada rekabet edecek gücü kazanıncaya dek onları desteklemek isterler. İşletmelere sağlanan yardımın rekabet gücünü kazandığında kesilmesi, hem ülkeye yarar sağlar hem de uluslararası piyasada rekabetin bozulmasını önler.

Desteklenen sanayilerin gelişip güçlendikten sonra devlet tarafından sağlanan yardımların ve korumanın devam etmesi, diğer işletmelerin aleyhine olacak ve desteklenmeye devam edilen işletmenin piyasadaki etkinliğini artıracaktır. Sağlanan yardımlar, ürünün fiyatına yansımaya bile işletmenin rekabet gücünü artıracak ve işletmenin piyasadaki pozisyonunu daha güçlü bir duruma

getirecektir. Yardımların devam etmesinin sonucu, daha verimli bir şekilde üretim yapan firmaların üretimlerini optimum düzeyin altında sınırlamalarına veya piyasadan çekilmelerine neden olacaktır. Bundan dolayı, devlet yardımlarının rekabet üzerindeki etkileri ekonomik verimliliği, toplam üretimi ve ekonomik etkinliği azaltarak önemli makro ekonomik sonuçlara yol açabilmektedir (European Comission, 1997: 3).

Bu noktada; firmaların anti-rekabetçi davranışları ile devlet yardımları arasında bir benzetme yapılabilir. Yetersiz anti-tröst mekanizmalarının veya hükümet politikalarının bir sonucu olarak, eğer firmalar kendi piyasalarında kartel oluşturmak veya piyasa koşullarını suistimal etmek gibi anti rekabetçi uygulamalarda ısrar ederlerse, maliyetlerin vergi ödeyenler dışında firma müşterilerince karşılanması farkı hariç, bunun etkileri de yardımla benzer özellikler gösterir. Bu durumda; iç piyasaya yapılacak ithalat sınırlandırılabilir ve firmanın diğer piyasalara açılması kuvvetlendirilmiş olur. Bu nedenle; yalnızca Roma Antlaşması'nın 92 ile 94'ncü maddeleri hükmü altında yapılan yardımlar üzerinde değil, aynı zamanda 85-87'nci maddeleri hükmü altında firmalarca yapılan anti-rekabetçi uygulamalar ve şirket birleşmeleri üzerinde de Birlik kontrolüne ihtiyaç vardır (Aydoğuş, 2000: 12).

4.2.2.2. Devlet Yardımlarının Kaynak Dağıtımına Etkileri

Rekabet ortamının tümüyle mevcut olduğu, kaynakların serbestçe hareketinin sınırlanmadığı, pazara giriş ve çıkışların serbest olduğu, dışsal ekonomilerin ve ölçeğe göre artan getirilerin bulunmadığı durumlarda piyasalarda fiyat mekanizması sayesinde optimum kaynak dağılımı kendiliğinden oluşur. Eksik rekabetin olduğu piyasalarda kaynaklar yanlış ve eksik dağılmakta ve tam olarak kullanılmayıp bir kısım kaynak atıl kalmaktadır. Rekabet şartlarının sağlanmadığı durumlarda devlet, piyasalara müdahale ederek desteklemeler yoluyla etkin kaynak dağılımını sağlamayı amaçlayabilmektedir. Üreticiler, piyasanın serbest işleyişi içerisinde üretim faktörlerini en verimli şekilde kullanabilecekleri alanlarda istihdam edeceklerdir. Üreticilerin temel amacı kâr olduğu için üretim faktörlerini en fazla kâr edebilecekleri alanlara yönlendirecekler ve bu alanlarda kullanacaklardır. Tüketici tercihlerinde meydana gelen değişiklikler doğrultusunda üretim faktörlerini daha kârlı olan

sektörlere yönlendirecekler ve tüketici tercihleriyle orantılı olarak optimum kaynak dağılımını sağlayacaklardır. Üretim faktörleri, kârlılığın az olduğu sektörlerden karlılığın daha çok olduğu sektörlerle doğru kayma eğilimindedir. Üretim faktörlerinde meydana gelen bu hareketliliğin sebebi; firmaların kâr etme amaçları ve piyasada oluşan fiyat mekanizmasıdır. Üretimde faktörlerin marjinal fiziki verimliliklerinin fiyatlarına oranı birbirine eşitlendiğinde faktörlerin en verimli şekilde kullanımı söz konusudur. Bir ekonomide optimal kaynak dağılımının sağlanması halinde, üretim faktörlerinin kullanım yerleri değiştirilerek daha fazla üretim sağlamak mümkün değildir.

Piyasada kaynak dağılımındaki etkinliğin sağlanamaması durumunda fiyat mekanizması yoluyla üretim, tüketim ve kaynak dağılımının optimum düzeyde gerçekleşmesi sağlanamayacak, fiyatlar ile maliyetler arasındaki dengesizlikten dolayı piyasada bazı mallar çok fazla üretilirken bazı mallar çok az miktarlarda üretilmektedir.

Devletin işletmelere sağlayacağı yardımlarla fiyatlar ve maliyetler arasındaki bu dengesizlik durumu giderilmeye çalışılırken kaynak dağılımına da olumlu yönde katkı sağlanmış olacaktır. Piyasa ekonomisinin iyi işlemediği, dışsal ekonomilerin var olduğu ve ölçüğe göre artan getirinin söz konusu olduğu piyasalarda kaynak dağılımı optimum düzeyde değildir. Bu tür yardımların bir diğer etkisi de, fiyatları görece olarak etkileyerek kaynakların dağılımını sübvansiyonları alan firmaların lehine değiştirmesidir (Henriksen, 1992: 13).

Bunun tersine, tam rekabet ortamının sağlandığı piyasalarda uygulanan desteklemeler ise kaynak dağılımının bozulması, kaynakların verimsiz kullanılması sonucunu doğurabilir.

4.2.2.3. Devlet Yardımlarının Kamu Maliyesi ve Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri

Devlet yardımları, bütün ülkelerde kamu harcamalarını artıran ve bütçe üzerinde önemli bir yük getiren uygulamalardır. Bütçe üzerindeki bu yükün olumsuz etkisi, devlet yardımlarının finansman şekline göre değişiklik göstermektedir.

Örneğin, yapılan bu yardımların finansmanı emisyon hacminde artışa neden oluyorsa, ekonomik istikrarsızlığa sebep olabilir.

Devlet yardımı harcamalarının bir diğer etkisi de bütçe üzerinde olmaktadır. Devlet yardımları, bütçe üzerinde ek harcama yaratmak yoluyla toplam giderleri artırdığından ya da gelirden vazgeçme yoluyla toplam gelirleri azalttığından, açığın artmasına (bütçe fazlası varsa fazlalığın azalmasına) yol açar. Bu olumsuz durum karşısında devlet vergi oranlarını artırabilir veya yeni vergiler koyabilir. Bir başka yol ise, bütçedeki diğer harcama kalemlerinde kısıntıya gitmektir. Her ikisinin de yapılmaması ve bütçe açığı olması durumunda borçlanmaya gidilmesi gerekecektir.

Borçlanma ya Hazine'nin Merkez Bankası'na borçlanması ya da devletin gerçek ve tüzel kişilerden faizle borçlanması şeklinde olacaktır. Hazinenin Merkez Bankası'na borçlanmasında Merkez Bankası'nın Hazine'nin ihtiyacı olan parayı, para basarak karşılaması, enflasyonist baskıların artmasına ve ülkede ekonomik istikrarının bozulmasına yol açacaktır.

Sağlanacak devlet yardımlarının iç borçlanma yoluyla karşılanması, özel kesim tasarruflarının kamu kesimine kaymasına, faizlerin yükselmesine ve yatırımların maliyetlerinin artmasına ve dolayısıyla yatırım yapma isteğinin azalmasına neden olabilecektir. Ayrıca, borçlanma süresi sonunda ana para ve faiz ödemeleri bütçe üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına neden olabilecek ve ana para ve faiz ödemeleri yeni vergilerin konmasına veya yeniden borçlanmaya gidilmesine sebep olacaktır.

Ek vergiler konulması ya da mevcut vergi oranlarının artırılması yoluyla finanse edilen devlet yardımları, harcanabilir gelirin azalması sonucu tüketim seviyesinin olumsuz yönde etkilenmesine ve tüketim yapısının değişmesine yol açabilir. Ayrıca, vergilerdeki bu değişiklik, ekonominin geneline yaygınlaştırılmazsa görece fiyatların değişmesi sonucunu doğuracaktır. Vergilerdeki artış sonucu harcanabilir geliri azalan tüketiciler, tüketim harcamalarını azaltmayıp tasarruf ya da yatırımlarını azaltma yoluna giderlerse, bu makro düzeyde yatırım-tasarruf dengesini bozabilecek etkiye sahiptir.

Devlet yardımı uygulamalarının bir diğer etkisi de gelir dağılımı üzerinde olmaktadır. Gelir dağılımını vergi ödeyenlerden, devlet yardımlarından yararlananlar lehine değiştirerek gelir transferine yol açabilir (European Comission, 1997: 2)

4.2.2.4. Devlet Yardımlarının Bölgelerarası Gelişme Üzerindeki Etkileri

Bir ülkede bölgeler arasında gelişmişlik yönünden farklar olabilir. Devletin yatırımlara sağladığı yardımlar yoluyla gerçekleştirmeye çalıştığı diğer bir hedef ise bölgeler arası gelişmişlik farklarının ve dengesizliklerin giderilmesidir. Devlet, geri kalmış ve normal piyasa koşullarında yatırım yapmanın kazançlı olmadığı bölgelerde yapılacak yatırımlar için çeşitli teşvik tedbirleri uygulayarak bu bölgelerdeki sanayi faaliyetlerinin özel kesim için cazip hale gelmesine çalışmaktadır.

Devlet, dezavantaja sahip olan bölgelere yatırım yapacak işletmelere ucuz enerji sağlamak, vergi oranlarını düşük tutmak, taşıma girdilerini sübvansiyon etmek vb. çeşitli yardımlarda bulunarak bölgenin gelişmesine engel olan olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına yardımcı olabilir.

Dolayısıyla, izlenen devlet yardımı politikaları ile bölge ekonomisindeki dezavantajlar ortadan kaldırılarak bölgelerin ekonomik gelişmişlik farkının doğurabileceği sosyal sorunlar da çözümlenmiş olacaktır (Aydoğuş, 2000: 16).

4.2.2.5. Devlet Yardımlarının Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Ülkelerin ekonomi politikalarının temel amacı, kalkınmayı hızlandırmak ve sanayilerini geliştirmektir. Bu hedef doğrultusunda ülkeler, ithalata yönelik tarife ve miktar kısıtlamaları koyarak yerli sanayilerini korumaya çalışırken diğer taraftan dışa açık ekonomi politikaları izleyerek ihracatlarını artırmaya çalışırlar (Karluk, 1990: 178).

Günümüzde uluslararası ticaret politikalarında tarife ve kotaların yerini tarife dışı engeller yani devlet yardımları almıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler, rekabet gücü düşük olan yerli endüstrilerini korumak için sübvansiyon uygulamasından yararlanma yoluna gitmektedirler. Ayrıca, dışa dönük ekonomi politikası uygulamasında da ihracatı artırmak için sübvansiyonlara başvurumaktadırlar. İhracat sübvansiyonları genel ve spesifik nitelikte olabilir. Eğer yardım tüm ihracatı

kapsıyorsa ve içine alıyorsa genel nitelikli bir yardım, sadece belirli ürün veya hizmetlerin ihracatında kullanılıyorsa spesifik nitelikte bir yardım olduğundan söz edilebilir. İhracat sübvansiyonları istihdamın artırılması, ödemeler dengesinin sağlanması ve endüstrilerin geliştirilmesini sağlamak amacıyla da uygulanmaktadır (İyibozkurt, 1985: 183).

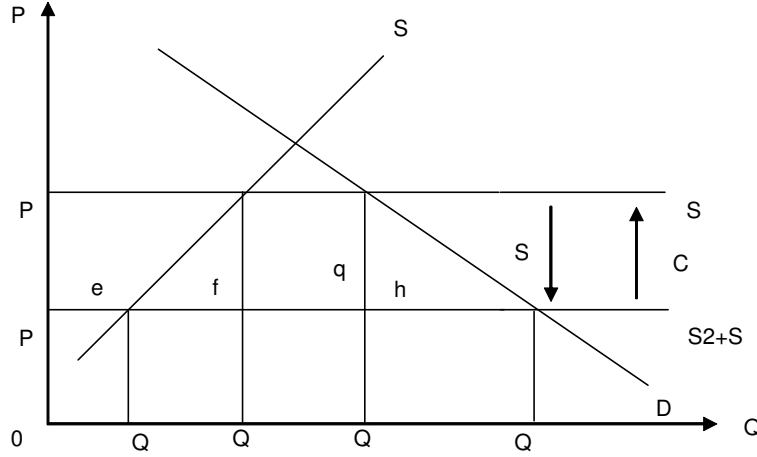
İhracat sübvansiyonları, yurt içi piyasada ticaret hadleri ve ihracat gelir etkisi gibi iki dolaysız etki meydana getirir. Devlet yardımı sebebiyle dış fiyatlar iç fiyatlara göre daha düşük olduğundan ülkenin ticaret hadleri aleyhine olacaktır. Yabancı ülkelerde ihraç mallarının talep esnekliği yüksekse, fiyatta meydana gelecek küçük bir düşüş ihraç malları talebini fiyatta meydana gelen düşüşe oranla daha çok artıracığından ihracat gelirlerinde artış meydana gelir.

Vergi iadesi, doğrudan ödeme, düşük fonlu kredi, ucuz girdi temini, gelir ve kurumlar vergisi muafiyeti, taşıma giderleri sübvansiyonu gibi yardımlar ihracata yönelik devlet yardımlarıdır. İhracatı desteklemek amacıyla yapılan yardımlar ürünün birim maliyetini düşürerek ihracat miktarını artırıcı yönde etki yapar. Ayrıca, bu yardımlar ithalatı da daha kârlı hale getirir. Yurt içi piyasada tüketiciler sübvansiyon edilen mallara daha yüksek fiyat öderler. Bu mallara konulan yüksek vergilerle sübvansiyonun maliyetini azaltıcı yönde katkıda bulunurlar. Bu olay, yurt içindeki tüketicilerin refah kaybına uğramalarına neden olur.

Şekil 1’de bir ihraç malı üzerine, birim başına S kadar konulan spesifik ya da ad valorem nitelikli bir ihracat sübvansiyonu negatif bir vergi niteliğinde olduğundan, ithalatçı ülke açısından bu malın fiyatını düşürür. Şekilde (S) yurt içi arzı, (D) ise dış talebi göstermektedir. Yurt içi arzı yurt dışı arzın da eklenmesiyle toplam arz eğrisi yatay eksene paralel hale (S1) gelir. Sübvansiyon uygulamasıyla birlikte arz eğrisi S1 konumundan S2 konumuna gelir. Malın fiyatı da PO dan P1’e düşer. Tüketim Q0 dan Q2 ye çıkarken ithalatçı ülkenin üretimi de Q1’den Q3’e geriler. Sübvansiyon uygulamasından önce (Q0-Q1) kadar olan ithalat (Q2-Q3) seviyesine yükselir. İhracat sübvansiyonları tarifelerde olduğu gibi, malların ilk fiyatlarını artırırlar. Sübvansiyon uygulaması nedeniyle ithalatçı ülkenin tüketicileri e+f+g+h

alanı kadar tüketici rantı elde ederler. Sübvansiyonu finanse eden ihracatçı ülkenin vergi mükelleflerinin $f+q+h$ alanı kadar kaybı söz konusudur.

Şekil 1: İthalatçı Ülke Açısından İhracat

Kaynak : (Aydoğuş, 2000 : 18)

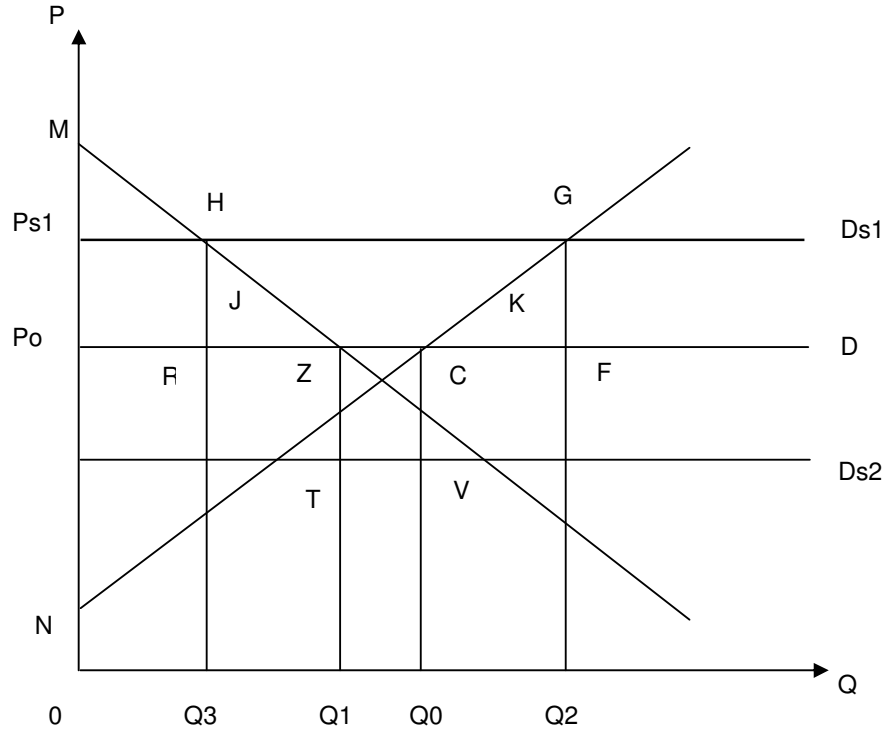
İthalat yapan ülke üreticileri, böyle bir uygulamanın haksız rekabete yol açtığını ileri sürerek, kendilerini korumak amacıyla, telafi edici vergi uygulanması konusunda baskı yapabilirler. Böyle bir verginin (c) uygulanması halinde ithalatçı ülkenin tüketimi tekrar Q_0 'a, üretimi ise Q_1 'e yükselir (Aydoğuş, 2000: 19).

İhracatçı ülkenin sübvansiyon uygulamasına, ithalatçı ülkenin telafi edici vergi uygulaması ile karşılık vermesi halinde (g) alanı ile gösterilen değer ihracatçı ülke vergi mükelleflerinden ithalatçı ülkeye transfer edildiğini gösterir.

İhracatçı ülke açısından sübvansiyonların etkilerini aşağıdaki Şekil 2 yardımıyla açıklayabiliriz. İhracatçı ülkede sübvansiyondan faydalanan üreticiler, tüketiciler ve/veya vergi mükellefleri aleyhine bir rant elde ederler. C noktası herhangi bir ticari kısıtlama olmaksızın ihracatçı ülkede bu malın piyasa denge noktasını ifade etmektedir. Buna göre, ülkede Q_0 kadar üretim ve Q_1 kadar tüketim gerçekleşirken, tüketim fazlası olan Q_0-Q_1 miktarındaki mal ihraç edilmektedir.

Malın fiyatı PO düzeyindeyken PO-ZM alanı tüketici rantını, NPOC alanı ise tüketici rantını göstermektedir.

Şekil 2: İhracatçı Ülke Açısından İhracat Sübvansiyonlarının Etkisi

Kaynak : (Aydoğuş, 2000 : 19)

İhracatçı ülkenin dünya ticaretini etkileyecek küçük bir ülke olduğunu varsayalım. Bu ülkenin, PO dünya fiyatına ilave edilen S1 kadar sübvansiyon uyguladığını varsayalım. Bu durumda fiyatlar PS1 noktasına yükselecek ve yeni denge noktası G'de oluşacaktır. İhracatçı ülkenin üretimi Q2'ye yükselecek, fiyatlardaki artış dolayısıyla iç piyasa fiyatları Q3'e gerileyecektir. Fiyatlardaki artış, ihracatçıların daha fazla mal ihraç etmelerine (Q2-Q3) neden olacaktır. Ülke içi tüketici rantı da PO-PS1-HZ alanından PS1MH alanına gerilerken, üretici rantı da PO-Ps1-GC alanından NPS1G seviyesine ulaşır. Bu durumda ihracatçı ülkenin vergi mükellefleri RH G F alanı kadar sübvansiyonu finanse etmiş olurlar, şekilde j ve kj alanları ihracatçı ülkenin kaybını göstermektedir.

Sübvansiyonun yalnızca bir ihracatçı ülke tarafından değil de bütün ihracatçı ülkeler tarafından uygulanması halinde ihraç malının fiyatı, sübvansiyon miktarı (S2) kadar düşecektir. Yeni fiyat seviyesi ise PS2 de oluşacaktır. Bu durumda, ihracatçı ülkenin üretim seviyesi ile yurt içi üretici ve tüketici rantı değişmezken, ülkedeki vergi mükelleflerinin sübvansiyonu finanse etmek için katlanacakları maliyet TZCV alanı kadar olacaktır. Bu alan, düşük fiyat uygulaması şeklinde ithalatçı ülke tüketicilerine yapılan transfere eşittir (Aydoğuş, 2000: 22).

4.3. AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’DE DEVLET YARDIMLARI

4.3.1. Avrupa Birliği’nde Uygulanan Devlet Yardımları

Avrupa Birliği’nde uygulanan devlet yardımları, bu yardımdan yararlanan sektör veya firmaların elde ettikleri parasal yararı tespit etmek için çeşitli kategorilere ayrılmıştır. A kategorisinde nakit ve vergi indirimi şeklinde olan yardımlar, B kategorisinde devletin firmaların öz sermayesine hisse senedi yoluyla katılımı şeklinde sağladığı yardımlar, C kategorisinde vergi ve kredi erteleme şeklinde olan yardımlar, D kategorisinde garantiler yer almaktadır. Nakit ve benzeri şeklinde olan yardımlar, Avrupa Birliği genelinde en çok uygulama alanına sahip yardımlardır. Çünkü bu yardım türü, doğrudan alıcıya transfer şeklinde olan ve verilebilmesi için herhangi bir yasama faaliyeti gerektirmemektedir. B kategorisinde yer alan yardımlar, genellikle özelleştirme faaliyeti öncesi uygulanır ve bu yardım türünde yardım unsurunun tespiti güçtür (Günoğur, 1985: 5). Bu da, Birlik açısından bir dezavantaj oluşturur. Kredi ve vergi erteleme şeklindeki yardımlarını bütçeye ağır yük getirdikleri için fazla uygulama alanı yoktur. D kategorisinde yer alan garantiler ise, ticaretin ve ihracatın desteklenmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi ve kurtarılması için kullanılan yardımlardır. Bu yardım türü de, yardım miktarını hesaplamadaki ve denetimdeki güçlükler nedeniyle Birlik açısından dezavantaj oluşturmaktadır.

Avrupa Birliği’nde amaçlarına göre devlet yardımları temelde bölgesel, sektörel ve yatay amaçlı olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Bölgesel yardımlar, AET Anlaşmasında Topluluk ortalamasının altında gelişmişlik düzeyine sahip olan bölgelere yapılan yardımlar olarak tanımlanmıştır. Sektörel yardımlar, özel öneme sahip sektörler için sağlanan yardımlardır. Yatay amaçlı yardımlar ise araştırma geliştirme, küçük ve orta ölçekli işletmeler, enerji tasarrufu gibi amaçlarla verilen yardımlardır.

4.3.1.1. Bölgesel Yardımlar

Roma Anlaşması’nın başlangıç kısmında “çeşitli bölgeler arasındaki farklılığın kaldırılması, daha az gelişmiş bölgelerin geri kalmışlığının telafi edilmesi”nden söz edilmektedir. Ancak, Avrupa Topluluğu’nun kurulmasından bu yana uzun bir süre

geçmiş olmasına rağmen bölgesel gelişmişlik farkları ortadan kaldırılamamıştır. Bu farkların bulunmasının başta gelen nedeni ise topluluğa daha sonraki yıllarda yaşanan katılımlardır. Birliğin kuruluş yıllarında sadece İtalya ölçeğinde düşünülen bu sorun sırasıyla İrlanda, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelikleriyle daha geniş kapsamlı bir sorun haline gelmiştir. Diğer bir neden ise, Birliğin 1970'li yıllardan itibaren içine girdiği ekonomik kriz ve sanayisinde görülen gerilemelerdir. Bu etkiler nedeniyle Birlikte bölgesel gelişmişlik farkları bugünkü boyutuna ulaşmıştır.

Birlik, ortaya çıkan bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmak için yapılan yardımları Ortak Pazarla bağdaşır yardımlar olarak kabul etmiştir. AB Komisyonu, bölgesel gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik hem ulusal kaynaklardan ve Birliğin ortak mali kaynaklarından sağlanan devlet yardımlarıyla ilgili bir çok yasal düzenleme yapmıştır. Komisyon bu kapsamda 2000 – 2006 yıllarında uygulanacak temel ilkeleri sıralamaktadır (İKV, 2005: 10);

- Bölgesel yardımlar, en fakir bölgelerde yoğunlaşırken toplam bölgesel yardım miktarı da azaltılmalıdır,
- Yardım kararı verilirken istihdam etkisi öncelikli olarak göz önünde tutulmalıdır,
- Bölgesel yardımlar ile yapısal fonlar arasında uyum sağlanmalıdır.

Bölgesel yardımlar, işletmeler açısından büyük ölçüde teşvik edici olduğundan, ülkeler diğer üye ülkelerin sağladığı yardımdan daha fazlasını sağlamak zorundadırlar. Bu da, bölgesel gelişmenin maliyetini artırmakta ve bölgeler arasında zaten var olan gelişmişlik düzeyindeki farkların daha da artmasına neden olmaktadır. Bu sakıncaları gidermek amacıyla AB Komisyonu, yardıma muhtaç bölgelerin tanımlanması ve ulusal, bölgesel yardım sistemleri arasındaki koordinasyonun sağlanması görevlerini üstlenmiştir.

4.3.1.1.1. En Düşük Gelişmişlik Düzeyindeki Bölgelere Yapılan Yardımlar

AB bölgeleri temelde iki ana grupta toplanmış ve her grup için uygulanacak yardım miktarları ile ilgili olarak ayrı ayrı tavanlar tespit edilmiştir. İlk grubu, en düşük gelişmişlik düzeyindeki bölgeler oluşturmaktadır. Birlik, bu bölgeleri son üç

yılın kişi başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla ortalamasının (GSYİH) Birlik ortalamasından en az %25 düşük olduğu bölgeler olarak tanımlamıştır. Hayat standartlarının çok düşük olduğu ve önemli boyutta işsizliğin olduğu bölgeler olarak kabul edilen bu bölgeler birlik nüfusunun %20'sini barındırmaktadır (İneci, 1993: 115).

AB Komisyonu, bu bölgelerin işletmelere ek olarak getirdiği alt yapı maliyetleri, nakliye maliyetleri, haberleşme maliyetlerinden dolayı faaliyet yardımı almalarına izin vermiştir. Komisyon bu özel güçlükleri olan bölgelerde faaliyet yardımlarına izin verirken şu koşulları aramaktadır (European Commission, 1997: 119):

- Yardım, kısa süreli olacaktır ve bu bölgelerde yerleşmiş bulunan şirketlerin yapısal eksikliklerini giderme amacına yönelik olmalıdır,
- Yardım, ekonomik faaliyetlerin kalıcı ve dengeli gelişimini sağlamaya yönelik olacak ve söz konusu bölgesel problemden daha ciddi bir sektörel problemin doğmasına neden olabilecek boyutta Birlik boyutlu bir sektörel kapasite fazlasının oluşumuna sebebiyet vermeyecektir. Bu nedenle, sektörel devlet yardımlarına ilişkin AB kurallarına uymaya özen gösterilecektir,
- Bu yardımlar, güçlük içindeki şirketlere verilen yardımlara ilişkin kuralları ihlal edici olmayacaktır,
- Yardım uygulamaları hakkında yıllık raporlar hazırlanarak komisyona bilgi verilmelidir.

4.3.1.1.2. Nispi Olarak Az Gelişmiş Bölgelere Yapılan Yardımlar

Bu yardımlar, üye devletler arası ticaret koşullarını Birliğin ortak çalışmalarına aykırı düşecek şekilde değiştirmemesi koşuluyla, bazı ekonomik bölgelerin kalkınmasını kolaylaştırmaya yöneliktir. AB, bir bölgenin gelişmişlik düzeyinin diğer bölgeler göre düşük olup olmadığını tespit ederken iki alternatif kriterden yararlanmaktadır. Bu kriterlerden ilki kişi başına gayri safi yurt içi hasıla (GSYİH) veya faktör fiyatlarıyla gayri safi katma değer (GSKD), diğeri ise yapısal işsizliktir. Bir bölgenin yardım almaya hak kazanabilmesi için, kişi başına GSYİH / GSKD'nin

üye devletlerin ortalamasından en az %15 aşağıda olması veya yapısal işsizliğin üye devletlerin ortalamasından en az %10 üzerinde olması gerekmektedir. Bu eşikler, ayrıca, her bir üye ülke için ayrı ayrı tespit edilmekte ve eşiklere uyan bölgeler için ayrıca işsizlik, istihdam, nüfus, göç, ekonomik faaliyet yapısı, yatırım, coğrafik durum ve alt yapıya ait Birlik ve ilgili üye ülke istatistiki verilerindeki gelişmelerle ilgili değerlendirmeler yapıldıktan sonra incelenen bölgeye yardım yapılabilmesi mümkün hale gelmektedir (European Commission, 1997: 15).

4.3.1.2. Sektörel Yardımlar

Avrupa Birliği, serbest piyasa güçlerinin, Birliğin ekonomik ve sosyal hedeflerini gerçekleştirmesini engellemesi, ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesi için gerekli olan sürenin artması, rekabetin işletmelere zarar verecek derecede artması durumlarında sektörel devlet yardımlarına izin verebilmektedir.

4.3.1.2.1. Sektörel Yardımlar Konusunda Topluluğun Genel Yaklaşımı

Avrupa Birliği'nde ülkeler genel olarak iki grup sanayiye teşviklerden yararlandırmaktadır. Krizde bulunan sanayilere (gemi – inşa, tekstil – giyim, demir – çelik....) teşvikler yeniden yapılanmalarını kolaylaştırmak için verilirken, ikinci grupta bulunan ileri teknoloji sanayilerine (bilgi – işlem, uzay – araç ve gereçleri, nükleer enerji) teşvikler konulup gelişmelerine yardımcı olmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu iki grup sanayinin amacı, gelecekteki güçlü rekabete karşı koyabilmektir. Birinci gruptaki sanayilerin rakipleri gelişmekte olan ülkeler iken, ikinci grupta yer alan sanayilerin rakipleri ABD ve Japonya başta olmak üzere sanayileşmiş ülkelerdir. Gerilemiş olan sanayilerde sektörel yardımların kullanılış amacı; doğrudan doğruya bu sanayilerin yeni pazar koşullarına uymalarını sağlamaktır. Dünya ekonomik koşullarındaki değişim bu sektörlerin faaliyetlerinin daralmasına neden olmuştur. Ülkeler bu daralmanın, özellikle istihdam üzerindeki etkilerini önlemek üzere birbirleriyle oldukça yüksek maliyetli bir sübvansiyon yarışına girmişlerdir.

Bu durumun farkına varan AB Komisyonu, bir yandan bu sübvansiyon yarışının bitmesini sağlayacak, diğer yandan söz konusu sanayilerin dünya pazarlarında rahatlıkla kendi güçleriyle rekabet edebilecekleri bir hale gelmelerini

sağlayacak bir sektörel teşvik sistemine gerek olduğunu tespit etmiştir (İnceci, 1995: 122).

AB Komisyonu tarafından sektörel devlet yardımlarının uygulanmasında şu genel prensiplere uyma zorunluluğu getirilmiştir:

- Sektörel yardımlar birlik menfaatine uygun olmalıdır,
- Yardımlar verildiği sektörün içinde olduğu şartlarda haklı gerekçelere dayandırılmış olmalıdır,
- Sektöre ait yapısal sorunların çözümüne yardımcı olmalı ve sektörün uzun süreli yaşayabilirliğini sağlamalıdır,
- Bu yardımlar Birliğin ekonomik, sosyal ve bölgesel politikalarına pozitif katkı yapmalıdır,
- Yardımlar seçici olmalı ve gelecekte gelişme eğilimi olan sektörlerle sağlanmalıdır,
- Sektörel yardımlar işletmelere mevcut durumlarını korumaları için değil, onların geleceğe yönelik gelişimlerini tamamlamaları için verilmelidir,
- Yardımlar, uzun vadeli sorunların çözümünü sağlayan, üye ülkeler arasındaki rekabeti en az etkileyen ve kısa vadeli olmalıdır,
- Sektörel yardımların amacı, işletmelerin değişen ekonomik koşullara uyum sağlayabilmeleri ve rekabet gücü kazanmalarını sağlamak olmalıdır,
- Yardımlar geçici nitelikte olmalı ve sektörün ilerlemesiyle orantılı olarak azalmalıdır.

1978 yılında Topluluk ekonomisinde meydana gelen gelişmeler ve ekonomideki daralmalar neticesinde, Komisyonun devlet yardımlarına ilişkin prensiplerinde biraz yumuşama olmuş, yardımların, ani ve ciddi sosyal ve ekonomik şartlardan kaçınmak amacıyla geçici bir önlem olarak kullanılabileceği görüşüne varılmıştır. Buna göre devlet yardımları;

- Özel teşebbüslerin yeni yatırımlar ve teknolojik fırsatlara ayak uydurmasını hızlandırmada,
- Kaynaklarını yeniden tahsis etmeye ihtiyaç duyan sektörlerin adaptasyonunda önemli bir rol oynayabilecekleri görüşüne varılmıştır.

Ancak Komisyon, her sektör için yapılacak yardımlara ilişkin tutumunu tanımlamamıştır. Sadece topluluk genelinde problemler yaşayan sektörlerde belirli bir tavır alma ihtiyacı duymuştur. Tekstil ve gemi yapımı sektörüne verilen yardımlar buna örnektir (European Commission, 2001: 20).

Kopenhag Kriterleri sonrasında Komisyon, araştırma ve geliştirmeyi hızlandırmayı amaçlayan yardımlara karşı daha hoşgörülü olmuştur. Ayrıca, sektörel yardımların devletin özel şirket sermayesine katılımı şeklinde olması gerektiği görüşü de ağırlık kazanmış ve belirli bir amacı olmayan ve ihtiyaç duyulduğunda ferdi, sektörel veya bölgesel bazda uygulanabilen genel yardımlar adı altında yeni bir yardım türü de ortaya çıkmıştır.

Toplulukta uygulanmaya devam eden yüksek düzeydeki devlet yardımları, Komisyonun bu yardımlar üzerindeki kontrol ve baskısını zorunlu kılmaktadır. Bu, aynı zamanda, ekonomik alanda adil ve dürüst bir rekabetin sürdürülebilmesi için de gereklidir. Komisyonun yapmakta olduğu kontrol ve denetimler AB imalatının rekabet gücünün artırılmasını, iç pazarda etkili bir rekabetin sağlanmasını ve piyasanın etkin bir şekilde çalışmasını sağlayacak şartları oluşturmayı hedeflemektedir. Devlet yardımları üzerindeki kontrolün olmaması, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde dağılımını engelleyerek serbest rekabeti bozabilir ve Ortak Pazara zarar verebilir.

Aşağıda Çizelge 1’de belli başlı sektörlerle verilen devlet yardımları ayrıntılı olarak ele alınmıştır;

Çizelge 1. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Yıllarında Toplulukta Verilen Devlet Yardımlarının Ortalama Yıllık Değerleri Toplamı ve Sektörlere Göre Dağılımı (1998 yılı fiyatlarıyla)

	1995 - 1997	1997 – 1999
Genel Toplam	102	90
Tarım Sektörü	15,2	14
Balıkçılık Sektörü	0,3	0,3
İmalat Sektörü	35,8	27,6
Kömür Sektörü	8,2	7,6
Ulaşım Sektörü	35,4	32
Turizm	5	5,4
İstihdam	0,8	0,9
Eğitim	1,7	2,2

Kaynak: European Comission, 2001 : 21.

Birliğe üye ülkeler tarafından 1997 – 1999 döneminde verilen devlet yardımlarının yıllık ortalama miktarı toplamı 90 milyar Euro'dur. 1995 – 1997 yıllarında bu ortalama 102 milyar Euro olduğuna göre, ciddi bir düşüşten söz edilebilir. Bu düşüş turizm, istihdam ve eğitim sektörleri dışında kalan sektörlere verilen yardım miktarlarındaki azalmadan kaynaklanmaktadır.

Çizelge 2. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkelerce Verilen Devlet Yardımlarının Genel Toplamı (1998 yılı fiyatlarıyla)

	GSMH'nin Oranı Olarak		İstihdam Edilen Kişi Başına		Toplam Kamu Harcamalarına Göre	
	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999
Avusturya	1,32	1,16	610	550	2,37	2,15
Belçika	1,55	1,41	880	830	2,94	2,76
Danimarka	1,07	1,08	599	622	1,80	1,90
Almanya	1,73	1,39	864	712	3,49	2,85
Yunanistan	1,55	1,21	416	338	3,37	2,70
İspanya	1,40	1,17	493	416	3,21	2,80
Finlandiya	2,22	1,74	1.103	914	3,76	3,21
Fransa	1,46	1,38	790	772	2,64	2,55
İrlanda	1,08	1,36	517	706	2,72	3,75
İtalya	1,80	1,28	838	607	3,41	2,56
Lüksemburg	0,94	1,31	633	912	2,12	3,04
Hollanda	0,84	0,90	373	406	1,69	1,90
Portekiz	1,68	1,56	342	326	3,73	3,50
İsveç	0,99	0,84	492	436	1,50	1,35
İngiltere	0,72	0,60	324	280	1,63	1,47
AB 15	1,43	1,18	656	563	2,82	2,44

Kaynak: European Comission, 2001 : 23.

Çizelge 2'den de görüldüğü gibi üye ülkelerin vermiş olduğu yardımlar arasında büyük farklılıklar vardır. 1997 – 1999 döneminde GSMH'nin oranı olarak verilen yardım miktarı İngiltere'de 0,60 iken Finlandiya'da 1,74'tür. Yine aynı dönemde, istihdam edilen kişi başına sağlanan yardım miktarı; Finlandiya'da 914 milyar Euro iken İngiltere'de 280 milyar Euro ile en düşük seviyedir. Toplam kamu harcamalarına göre bakıldığında ise; İsveç 1,35 oranıyla en düşük seviyede iken, İrlanda 3,75 oranıyla en yüksek seviyede yardım sağlayan ülkelerdir.

4.3.1.2.2. İmalat Sektörlerine Yönelik Devlet Yardımları

Avrupa Birliği içerisinde imalat sektörü diğer sektörler göre en çok yardım alan sektörlerden biridir. Çizelge 3'den de izlenebileceği gibi 1997 – 1999 döneminde sağlanan yardımların %31'lik kısmı imalat sektörüne verilmiştir. Çizelge 4'de, 1995

ve 1999 yılları arasında Toplulukta imalat sektörüne verilen devlet yardımlarının yıllık miktarları 1998 yılı fiyatlarıyla verilmektedir.

Çizelge 3. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkelerce Verilen Devlet Yardımlarının Ana Sektörlere Göre Dağılımı (%)

	Tarım ve Balıkçılık		İmalat		Kömür		Ulaşım		Hizmetler		Eğitim ve İstihdam	
	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999
Avusturya	51	46	20	22			27	30	1	2	1	1
Belçika	8	8	25	21			64	67			3	4
Danimarka	17	15	41	39			32	31	2	2	9	14
Almanya	7	6	41	37	16	18	35	37	1	1		1
Yunanistan	11	14	43	41			47	45				
İspanya	18	20	31	25	16	18	26	24	1	1	8	12
Finlandiya	78	74	17	21			2	2	0	1	3	2
Fransa	20	17	23	26	4	5	37	34	16	17		
İrlanda	16	17	38	45			24	13	11	15	11	10
İtalya	9	13	56	42			31	39	4	5		2
Lüksemburg	23	14	34	21			43	64		1		
Hollanda	34	37	22	18			44	44	1	1		
Portekiz	13	20	12	12			19	7	45	53	10	7
İsveç	14	19	18	23			54	51	4	5	10	2
İngiltere	19	18	18	19	13	8	35	35	3	3	11	17
AB 15	15	16	35	31	8	8	35	36	5	6	2	3

Kaynak: European Comission, 2001 : 26.

Çizelge 3'te, 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 dönemlerinde ana sektörler için verilen yardım miktarları görülmektedir. Buna göre, yardımlardan en büyük payı alan sektör ulaşım sektörüdür. Ulaşım sektöründen sonra en fazla yardım alan sektörler ise, sırasıyla; imalat, tarım ve balıkçılık, kömür, hizmetler ve eğitim sektörleri gelmektedir.

Çizelge 4. Toplulukta 1995 – 1998 Yılları Arasında Sanayi Sektörüne Verilen Devlet Yardımı Miktarları (1998 yılı fiyatları ile, Milyon Euro)

	1995	1996	1997	1998	1999
AB 15	38749	35039	33537	27559	21592

Kaynak: European Comission, 2001 : 28.

Çizelge 4'den de izlenebileceği gibi, imalat sektörüne verilen yardımlar yıllar itibariyle azalmaktadır. 1997 yılında imalat sektörüne verilen yardım miktarı 33.537 milyon Euro iken bu yardım miktarı 1998 yılında 27.559 milyon Euro'ya gerilemiştir. Bunun sebebi ise; Avusturya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İsveç ve İngiltere'nin dışındaki ülkelerin verdikleri yardım miktarını azaltmalarındadır.

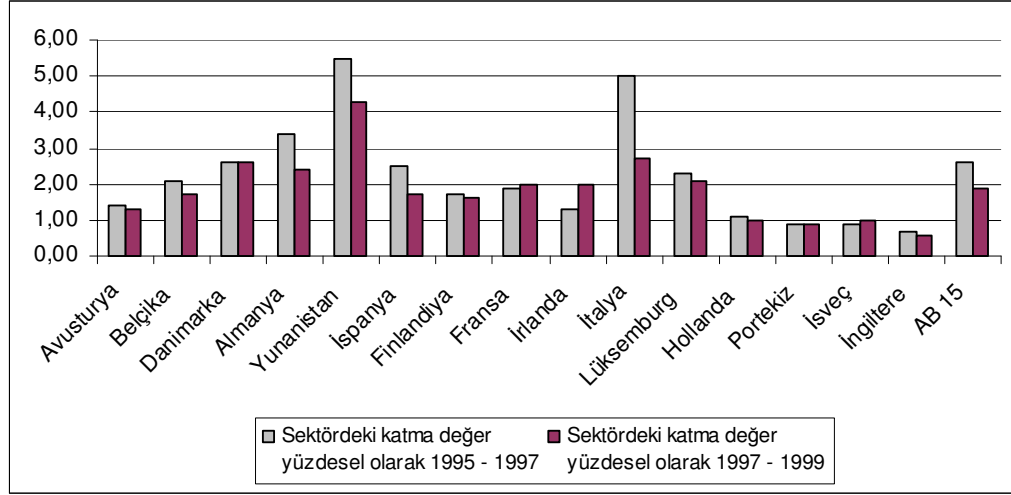
Verilen yardım miktarında azalış trendi sektörde o yıl içerisinde elde edilen katma değer oranı olarak veya istihdam edilen kişi başına hesaplandığında da ortaya çıkmaktadır. Çizelge 5'de 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 dönemlerinde üye ülkelerde imalat sektörüne verilen devlet yardımlarının ortalama yıllık düzeyleri verilmiştir.

Çizelge 5. Birliğe Üye Devletler Tarafından 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Sanayi Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (1998 yılı fiyatlarıyla ortalama yıllık yüzdeler)

	Sektördeki katma değer yüzdesel olarak		İstihdam edilen kişi başına miktar olarak		Milyon Euro	
	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999	1995-1997	1997-1999
Avusturya	1,40	1,30	685	696	473	478
Belçika	2,10	1,70	1.237	1.003	826	657
Danimarka	2,60	2,60	1.429	1.453	642	655
Almanya	3,40	2,40	1.592	1.211	13.144	9.808
Eski Eyal.	.	.	431	437	2.914	2.913
Yeni Eyal.	.	.	6.854	4.820	10.230	6.896
Yunanistan	5,50	4,30	1.093	876	677	537
İspanya	2,50	1,70	841	567	2.117	1.548
Finlandiya	1,70	1,60	937	968	394	424
Fransa	1,90	2,00	1.090	1.235	4.141	4.651
İrlanda	1,30	2,00	1.075	1.683	263	477
İtalya	5,00	2,70	2.025	1.108	10.350	5.694
Lüksemburg	2,30	2,10	1.464	1.380	48	45
Hollanda	1,10	1,00	561	530	595	571
Portekiz	0,90	0,90	185	193	183	192
İsveç	0,90	1,00	490	557	364	418
İngiltere	0,70	0,60	357	322	1.558	1.408
AB 15	2,60	1,90	1.193	916	35.775	27.563

Kaynak: European Comission, 2001 : 29.

Şekil 3. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkelerde Sektördeki Katma Değere Göre Devlet Yardımları

Kaynak: European Commission, 2001:31.

Avrupa Birliği'nde verilen devlet yardımlarındaki düşüşün büyük bölümü Almanya ve İtalya'nın verdiği yardım miktarındaki azalmadan kaynaklanmaktadır. Belçika, Yunanistan, İspanya ve Lüksemburg'un verdiği yardım miktarları da az da olsa azalmış, diğer ülkelerde ise artmıştır. Sektördeki katma değere bakıldığında Yunanistan ve İtalya verilen yardım miktarının en fazla olduğu ülkelerdir. Yardım miktarı bu iki ülkede topluluk ortalamasının üzerinde iken Finlandiya, Avusturya, Belçika, İspanya, Hollanda, Portekiz, İsveç ve İngiltere Topluluk ortalamasının altında yer almaktadır (European Commission, 2001: 31).

Çizelge 6'da üye ülkelerin imalat sektörüne verdikleri devlet yardımlarının türlerine göre dağılımı verilmektedir. Çizelgeye göre A grubu içerisinde yer alan doğrudan yardımlar ve vergi muafiyetleri 1997 – 1999 döneminde de imalat sektörünü desteklemede kullanılan en yaygın yardım türüdür. Bu grupta doğrudan yardımlar vergi muafiyetleri sağlamaya göre Fransa ve İrlanda dışındaki ülkeler tarafından daha sık kullanılmıştır. B grubunda yer alan devletlerin işletmelerin sermayesine hisse senedi yoluyla katılımı toplam yardımların %3'ünü oluşturmaktadır. Bu yardım türünün en yoğun uygulandığı ülke Fransa'dır.

Çizelge 6. Birliğe Üye Ülkelerin 1997 – 1999 Döneminde Sanayi Sektörüne Verdikleri Devlet Yardımlarının Türlerine Göre Dağılımı (%)

	YARDIM TÜRLERİ						TOPLAM
	Grup A		Grup B	Grup C		Grup D	
	Doğ. Yardım	Vergi muafiyeti	Hisse Senedi İştiraki	Düşük faizli kredi	Vergi indirimi	Garantiler	
Avusturya	77	0	0	18	0	5	100
Belçika	72	17	5	4	1	1	100
Danimarka	56	35	0	7	0	2	100
Almanya	60	11	0	21	1	5	100
Yunanistan	97	1	0	2	0	0	100
İspanya	91	0	2	7	0	0	100
Finlandiya	88	2	1	8	0	0	100
Fransa	30	47	13	8	0	2	100
İrlanda	30	58	8	0	0	5	100
İtalya	64	33	1	3	0	0	100
Lüksemburg	94	4	0	2	0	0	100
Hollanda	64	20	0	5	8	2	100
Portekiz	85	4	2	9	0	0	100
İsveç	70	16	2	12	0	0	100
İngiltere	97	1	0	1	1	0	100
AB 15	61	22	3	11	1	3	100

Kaynak: European Commission, 2001 : 32.

C grubu yardım türleri arasında, düşük faizli krediler ve vergi indirimleri yer almaktadır. Düşük faizli krediler toplam yardım türleri arasında %11’lik bir paya sahiptir. Vergi indirimi ise, Hollanda dışındaki ülkeler tarafından çok fazla kullanılmayan bir yardım türüdür. D grubunda yer alan garantiler, bütün ülkeler tarafından kısıtlı olarak kullanılmaya devam etmektedir.

AB genelinde sağlanan yardımlarda en çok tercih edilen finansman şekli doğrudan bütçe üzerinden verilen yardımlardır. Doğrudan yardımlar, hisse senedi katılımı, düşük faizli krediler ve garantiler bu şekilde sağlanan yardım türleridir. İmalat sektörüne verilen yardımların yaklaşık %78’i bu şekilde sağlanan yardımlardır. Bütçe üzerinden sağlanan yardımlar vergiler üzerinden verilen yardımlara göre genellikle daha şeffaftır. Böyle olmasına rağmen, ülkeler tarafından farklı oranlarda

tercih edilmektedirler. Örneğin, Fransa ve İrlanda gibi ülkeler verdiği yardım toplamının yaklaşık %50'sini vergiler yoluyla vermektedir.

1995 – 1997 ve 1997 – 1999 dönemlerinde verilen devlet yardımlarının hangi amaçlara yönelik olduğu ise Çizelge 7’de verilmektedir.

Çizelge 7. Üye Ülkelerin Sanayi Sektörüne Verdikleri Devlet Yardımlarının Amaçlarına Göre Dağılımı (yüzde olarak)

	Yatay Amaçlar		Şirket Kurtarma		Belirli Sektörler		Bölgesel Amaçlar	
	1995 -1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999
Avusturya	56	59	14	3	3	3	27	35
Belçika	46	65	1	1	23	0	29	34
Danimarka	85	92	0	0	13	6	2	2
Almanya	24	29	<1	<1	6	5	71	67
Yunanistan	0	4	0	0	1	3	99	93
İspanya	23	34	3	4	60	40	14	22
Finlandiya	71	74	0	0	9	10	20	16
Fransa	44	35	15	13	6	10	35	42
İrlanda	19	65	0	0	9	1	71	34
İtalya	13	18	10	4	5	5	72	73
Lüksemburg	29	37	0	0	2	0	69	63
Hollanda	76	83	<1	0	9	3	16	14
Portekiz	61	62	1	3	23	18	15	17
İsveç	45	59	0	0	0	0	55	41
İngiltere	39	39	0	0	1	1	60	61
AB 15	27	34	5	3	9	7	59	56

Kaynak: European Comission, 2001 : 34.

Çizelge 7’de 1997 – 1999 döneminde üye ülkeler tarafından imalat sektörüne sağlanan devlet yardımlarının genel toplamına bakıldığında, bu yardımların yarısından çoğunun bölgesel amaçlı olduğu görülmektedir. Az gelişmiş bölgelere verilen yardımların toplam yardımlara oranı %56’dır. İkinci sırada ise araştırma – geliştirme çalışmalarının geliştirilmesi ve küçük ve orta ölçekli işletmelere sağlanan yardımlar

%34 ile yer almaktadır. Şirket kurtarma amacıyla verilen yardımlar da yatay amaçlı yardımlara dahil edilirse yatay amaçlı olarak verilen yardımların oranı %37'ye yükselmektedir. Şirket kurtarma amaçlı verilen yardımlar rekabeti en çok bozucu etkiye sahip yardımlardır. Bu nedenle, çizelgeden de görülebileceği gibi, yardım miktarı önceki döneme göre azalma eğilimindedir. AB genelinde verilen yardımların %7'si belirli sektörleri ve işletmeleri desteklemek amacıyla verilen yardımlardır. Bu yardımlar da bir önceki döneme göre azalma eğilimindedir. Bu yardım türünden en fazla yararlanan sektörler arasında çelik ve gemi yapımı sektörleri yer almaktadır.

4.3.1.2.2.1. Gemi Yapımı Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

Gemi – inşa sanayi, Birliğin güçlük içinde bulunan sanayiler gruplaması içinde bulunan bir sanayidir. Aşağıdaki Çizelgede, üye ülkelerin gemi yapımı sektörüne gemilerin büyüklüklerine göre verdikleri devlet yardımları, sözleşme değerinin oranı olarak gösterilmiştir. Sözleşme değeri 10 milyon Euro'nun altındakiler küçük, bu değer üzerinde sözleşme değerine sahip olanlar ise büyük olarak nitelendirilir. Küçük gemiler için Komisyonun izin verdiği yardım miktarı sözleşme değerinin %4,5'i iken, ikinci grup için izin verilen yardım miktarı sözleşme değerinin %9'u kadardır (european Comission, 2001: 34).

Çizelge 8. Üye Ülkeler Tarafından 1997 – 1999 Yılları Arasında Gemi Yapımı Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Sözleşme Değerlerinin Yüzdesi Olarak)

	1997			1998			1999		
	Küçük	Büyük	Topl.	Küçük	Büyük	Topl.	Küçük	Büyük	Topl.
Avusturya									
Belçika									
Danimarka	4,5	9,0	8,9	4,5	9,0	8,1		8,6	8,6
Almanya	4,5	6,4	6,3	4,5	6,4	6,4	4,5	6,3	6,3
Yunanistan									
İspanya	2,9	7,6	7,4	0,5	4,3	3,9			
Finlandiya		5,3	5,3		3,1	3,1		9	9
Fransa		9,0	9,0		9,0	8,6		9	9
İrlanda									
İtalya	4,5	9,0	8,9	4,5	9,0	8,9	4,5	9,0	9,0
Lüksemburg									
Hollanda	3,2	3,8	3,6	2,6	4,4	4,1	3,8	5,4	4,7
Portekiz									
İsveç									
İngiltere		8,7	8,7						

Kaynak: European Comission, 2001 : 36.

Çizelge 9’da 1995 – 1999 yılları arasında Birlik tarafından gemi – inşa sektörüne verilen yardım miktarları verilmiştir. Çizelgeden de görülebileceği gibi 1995 – 1997 yılları arasında verilen yardım miktarı azalan bir trend izlemiştir. Bu dönemde verilen yardım miktarının ortalaması 148 milyon Euro iken, 1999 yılında bir artış olmuştur. Bunun nedeni ise, Fransa ve İspanya’nın verdiği yardım miktarında meydana gelen artıştır.

Çizelge 9. 1995 – 1999 Yılları Arasında Topluluk Tarafından Gemi Yapımını Geliştirmeye Yönelik Verilen Devlet Yardımı (Milyon Euro)

	1995	1996	1997	1998	1999
Almanya	106	101	7	3	0
İspanya	58	33	9	0	59
Fransa	40	0	0	0	215
Hollanda	34	48	9	7,5	0
TOPLAM	238	182	25	10,5	274

Kaynak: European Comission, 2001 : 33.

Çizelge 10’da ise yıllar itibarıyla yardımlar yoluyla üretimi yapılan gemi sayıları verilmiştir. Destekler ile üretimi gerçekleştiren gemi sayısında da bir azalma söz konusudur.

Çizelge 10. 1995 – 1999 Yıllarında Yapımı Üye Devletler Tarafından Desteklenen Gemi Sayısı

	1995	1996	1997	1998	1999
Danimarka	21	18	13	5	3
Almanya	153	35	65	50	49
İspanya	72		40	10	2
Finlandiya	....	3	8	4	1
Fransa	72	3	0	28	9
İtalya	111	67	14	37	23
Hollanda	73	49	28	22	42
Portekiz	0	0	0	0	0
İngiltere	12	6	3	0	0
TOPLAM	514	181	171	156	129

Kaynak: European Comission, 2001 : 43.

4.3.1.2.2.2. Çelik Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

Çelik sektörüne verilen yardım miktarı yıllar itibarıyla azalan bir trend içindedir. 1994 – 1996 döneminde yıllık ortalama 1530 milyon Euro olan yardım miktarı, 1996 – 1998 döneminde 260 Milyon Euro'ya gerilemiştir. İki dönem arasındaki yardım miktarında %80'e yakın bir gerileme söz konusudur. Bunun nedeni ise Almanya, İspanya, Portekiz, İrlanda ve Avusturya gibi ülkelerin yeniden yapılanmalarını tamamlamış olmalarıdır. Komisyon'un 2001 yılında yayınladığı Avrupa Birliği'nde Devlet Yardımlarına İlişkin Dokuzuncu Araştırma Raporu'nda; çelik sektörüne verilen yardımlara ilişkin herhangi bir kayıt bulunmamaktadır.

4.3.1.2.2.3. Otomotiv Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

AB bünyesinde otomotiv sektörüne özgü geliştirilmiş olan bir yardım programı yoktur. Otomotiv sektörüne verilen yardımlar; bölgesel yardımlar, şirket kurtarma yardımları ve şirketlerin yeniden yapılandırılması amacıyla verilen yardımlardan kullanılmaktadır.

Otomotiv sektörüne verilen yardımlar değişik yollardan sağlandığından, yardımların seyri hakkında bir tahmin yürütmek mümkün olmamaktadır.

Çizelge 11. 1995 – 1999 Yıllarında Üye Devletler Tarafından Otomotiv Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)

	1995	1996	1997	1998	1999
Avusturya	0	10	26	2	0
Belçika	33	0	0	6	0
Almanya	3	340	59	163	0
İspanya	328	202	1	9	29
Finlandiya	0	0	6	0	0
Fransa	0	83	6	52	0
İtalya	0	0	107	7	61
Hollanda	7	0	6	0	0
Portekiz	0	103	0	0	0
İsveç	0	0	1	0	0
İngiltere	0	72	65	101	17
TOPLAM	371	810	277	340	107

Kaynak: European Comission, 2001 : 38.

4.3.1.2.3. Tarım Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

Ortak Pazar düzeni içinde tarım sektörü, ekonomik ve sosyal sebeplerle diğer sektörlere oranla daha fazla korunan ve desteklenen bir sektördür. Birlik, bu sektör için ortak bir politika (Ortak Tarım Politikası) belirlemiştir. 1988 yılında büyük çaplı reformlara sahne olan tarım sektörü, 1990'lı yıllardan itibaren daha ziyade tarım fiyatlarını dünya fiyatlarına yaklaştırmaya çalışırken, miktardan önce çeşit ve kaliteye önem vermeye başlamıştır (European Commission, 2000 : 78).

Ortak Tarım Politikası ile benimsenen en önemli prensiplerden biri, Birlik Tercihi Prensibi'dir. Birlik ürünlerinin satışına öncelik tanıyan bu prensip ile ucuz malların iç piyasayı istilası önlenmeye çalışılmaktadır. 1997 – 1999 döneminde 1995 – 1997 dönemine oranla bazı üye ülkelerdeki yardım miktarlarının artmış olmasına rağmen toplamda tarıma verilen destekler azalmıştır.

Çizelge 12'de 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 dönemlerinde üye ülkelere verilen tarımsal destekler gösterilmektedir.

Çizelge 12. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Üye Ülkeler Tarafından Tarım Sektörüne Verilen Yardımlar

	GSMH Oranı Olarak		Milyon Euro	
	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999
Avusturya	0,67	0,53	1.216	993
Belçika	0,12	0,11	247	247
Danimarka	0,18	0,15	262	239
Almanya	0,12	0,09	2.223	1.664
Yunanistan	0,16	0,14	162	157
İspanya	0,25	0,22	1.198	1.173
Finlandiya	1,71	1,28	1.780	1,468
Fransa	0,28	0,24	3.488	3.063
İrlanda	0,16	0,21	101	166
İtalya	0,15	0,15	1.509	1.630
Lüksemburg	0,22	0,19	32	32
Hollanda	0,28	0,33	913	1.167
Portekiz	0,22	0,30	208	301
İsveç	0,14	0,16	275	334
İngiltere	0,13	0,11	1.597	1.349
AB 15	0,22	0,18	15.210	13.981

Kaynak: European Comission, 2001 : 45.

4.3.1.2.4. Balıkçılık Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

AB, balıkçılıkla uğraşanlara daha iyi bir yaşam standardının sağlanması, balık stoklarının uygun bir biçimde değerlendirilmesi ve bu sektörde iletişimin iyileştirilmesine yönelik olarak bu sektörlerde verilebilecek yardımların sınırlarını çizmiştir. Verilen yardımların, Birliğin ortak hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olması da önemlidir. AB'nin balıkçılık sektörüne, ürünün işlenmesi aşaması olan birinci aşamadan ticaretine kadar olan süreçte vermiş olduğu yardım miktarı Çizelge 13'de verilmiştir. Çizelge 14'de ise 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 dönemlerinde üye ülkelerin balık avlama filolarına, balıkçılık ürünlerinin

ticaretine ve ilk işlenmesine verdikleri devlet yardımlarını hem sektördeki toplam katma değerın yüzdesi, hem de verilen mutlak yardım miktarlarının yıllık ortalamaları olarak göstermektedir.

Çizelge 13. Topluluğun 1995 – 1999 Yılları Arasında Balıkçılık Sektörüne Yaptığı Yardımlar (Milyon Euro)

	1995	1996	1997	1998	1999
Garanti	42,0	35,6	34,3	21,2	21,3
Yönlendirme	518,2	498,8	401,2	502,7	746,3

Kaynak: European Commission, 2001 : 46.

Çizelge 14. Balıkçılık Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (1998 yılı Fiyatlarıyla)

	Sektördeki Katma Değer (% olarak)		Milyon Euro	
	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999
Avusturya	–	–	–	–
Belçika	1,8	5,4	1,5	4,7
Danimarka	2,3	2,0	9,9	9,3
Almanya	9,0	12,3	14,5	19,2
Yunanistan	1,8	7,4	6,2	20,9
İspanya	2,3	3,0	46,6	57,6
Finlandiya	12,1	8,9	3,0	1,8
Fransa	3,9	2,6	32,7	24,6
İrlanda	7,0	6,8	13,3	13,4
İtalya	8,1	9,8	94,5	81,0
Lüksemburg	–	–	–	–
Hollanda	1,5	1,5	5,7	5,0
Portekiz	0,9	0,7	2,5	2,1
İsveç	7,9	7,9	8,5	8,9
İngiltere	3,5	4,0	33,2	33,5
AB 15	4,1	4,3	271,9	281,8

Kaynak: European Commission, 2001 : 48.

4.3.1.2.5. Kömür Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

AB Komisyonu kömür sektörüne yardımı yeniden yapılanma, modernizasyon ve rasyonalizasyon kapsamında vermeyi uygun bulmaktadır. Birlik üye devletlere, demir ve çelik sanayi için kok kömürü ve yüksek fırında kok kömürü işletmecilerine üretimi artırmak, üretim alanından uzak olan bölgelerde pazarlamasını sağlamak ve uzun dönemli satış kontratlarını geliştirmek üzere yardım sağlamalarına izin vermiştir. Bu kapsamda, teşvik üretim için her yıl belirlenen maden başına bir oran ile (üretimin ortalama maliyeti, uzun dönemli olarak bu madenin ne kadar üretim yapabileceği) devlet yardımı verebilmektedir. Satış teşviği adı altında ise maden ocağının pazara ulan uzaklığı ve Birlik içi ticarettten etkilendiği ölçüde bir yardım yapılmaktadır. Çizelge 15, kömür sektörüne verilen devlet yardımları üretimi desteklemeyi amaçlayan ve amaçlayan olarak ikiye ayırarak göstermektedir. Üretimi desteklemeye yönelik yardımlar da kömür sektöründe istihdam edilen kişi başına ve sektöre verilen toplam yardımın yüzdesi olarak ikiye ayrılmıştır.

Çizelge 15. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Kömür Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (1998 yılı fiyatlarıyla)

	Sektörde Mevcut Üretimi Desteklemeyi Amaçlamayan Devlet Yardımlarının Yıllık Ortalama Miktarları (Milyon Euro)		Sektörde Mevcut Üretimi Desteklemeyi Amaçlayan Devlet Yardımlarının Yıllık Ortalama Miktarları (Milyon Euro)			
	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997		1997 - 1999	
			İstihdam Edilen Kişi Başına	Toplam Yardımın %'si Olarak	İstihdam Edilen Kişi Başına	Toplam Yardımın %'si Olarak
Almanya	207,9	434,5	58.453	96%	61.939	91%
İspanya	298,3	367,4	29.799	72%	34.994	66%
Fransa	604,8	610,1	12.806	22%	34.899	38%
Portekiz	0,6					
İngiltere	1.108,5	603,9				
TOPLAM	2.220,2	2.016,0	43.537	73%	47.887	73%

Kaynak :European Comission, 2001 : 50.

Çizelgede 15'den görüleceği gibi, ilk döneme göre üretimi desteklemeyi amaçlamayan yardımlar azalmış, üretimi desteklemeyi amaçlayan yardımlarda ise artış olmuştur. Ancak, dikkati çeken konu, üretimi desteklemeyi amaçlayan yardımların rakamsal olarak artmasına rağmen toplam yardımlar içerisindeki payının aynı kalmasıdır.

4.3.1.2.6. Ulaşım Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

Ulaşım sektörünün Birlik genelinde malların ve kişilerin serbest dolaşımını öngören Ortak Pazar çerçevesinde ayrıca bir önemi vardır. Birlik kurucu anlaşmalarında da bu sektöre teşviklerin verilme sebebi olarak taşımacılık hizmetlerinin koordinasyonu hedeflenmektedir. Ekonomik entegrasyon kapsamında da ticaretin artması sonucu taşımacılık sektörü de bundan etkilenecektir. Dolayısıyla, AB'de ulaşım sektörü, ekonomik entegrasyon aşamasında motor sektör olarak değerlendirilmektedir. Fakat bu sektörde maliyetlerin yüksek oluşu, ticaretin gelişmesinde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Ulaşım sektörünü rekabete açmadan önce kalitenin iyileştirilmesi ve hizmetlerin maliyetinin düşürülmesi önem arz etmektedir.

Çizelge 16'da ulaşım sektörüne verilen devlet yardımları gösterilmektedir. Bu çizelgeden, ulaşım sektörünün alt sektörlerine verilen devlet yardımlarında yıllar itibarıyla bir azalma olduğu görülmektedir. 1999 yılında verilen yardımlar kara yolu ulaşımına yoğunlaştırılmıştır (Aydoğuş, 2000: 54).

Çizelge 16. 1995 – 1999 Yılları Arasında Topluluk Genelinde Ulaşım Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)

	1995	1996	1997	1998	1999
Demiryolu Ulaşımı	35.752	33.868	31.333	32.018	31.264
1191/69 No'lu Tüzük kapsamında verilen	10.898	10.564	11.047	11.181	10.963
Havayolu Ulaşımı	2.390	1.404	1.238	42	0
İç Suyolları Ulaşımı	414	300	300	–	–
Denizyolu Ulaşımı	23	46	28	26	7
Karayolu Ulaşımı	4	5	2	5	73

Kaynak: European Comission, 2001 : 52.

4.3.1.2.7. Finansal Hizmetler Sektörüne Verilen Devlet Yardımları

Bütün sektörlere verilen devlet yardımları içerisinde finansal hizmetler sektörüne verilen devlet yardımlarının miktarı daha azdır. Finansal hizmetler sektörüne verilen yardımlardan daha az sayıda firma yararlanabilmektedir. 1990 yılı başlarında ortaya çıkan kriz, AB bankacılık sektörünü etkilemiştir. Yaşanan kriz nedeniyle finansal hizmetler sektörüne yapılan devlet yardımları da artış göstermiştir. 1993 yılından 1998 yılına kadar, bu sektöre verilen yardım miktarı yaklaşık 5.500 milyon Euro'ya yükselmiştir. Daha sonra 1998 ile 1999 yıllarında verilen yardım miktarında bir düşüş söz konusudur. Çizelge 17, 1995 ile 1999 yılları arasında finansal hizmetler sektörüne verilen yardımları göstermektedir.

Çizelge 17. Üye Ülkelerde Finansal Hizmetler Sektörüne Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)

	1995	1996	1997	1998	1999
Fransa	1.002	3.678	3.214	4.193	800
Almanya	143	144	143	142	0
İrlanda	36	35	137	151	168
İtalya	0	1.199	32	957	139
Portekiz	2	3	1	7	18
TOPLAM	1.183	5.059	3.528	5.450	1.125

Kaynak: European Comission, 2001 : 50.

4.3.1.2.8. Turizm, Medya ve Kültür Sektörlerine Verilen Devlet Yardımları

AB’de turizm, medya ve kültür sektörlerini desteklemede sektörel, bölgesel veya özel yardım türleri kullanılabilir. Toplam yardımlar içerisinde çok az bir paya sahip olan bu yardım türü Çizelge 18’de gösterilmiştir.

Çizelge 18. 1995 – 1997 ve 1997 – 1999 Dönemlerinde Turizm ve Medya ve Kültür Sektörlerine Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)

	Turizm		Medya ve Kültür	
	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999
Avusturya	31,7	35,4		
Belçika	8,1	7,3	4,5	5,0
Danimarka	9,4	7,4	15,2	18,8
Almanya	19,5	59,0	8,0	3,7
Yunanistan	0,01	0,02		2,4
İspanya	32,2	21,2	21,4	24,3
Finlandiya			7,2	13,8
Fransa		8,5	234,4	309,7
İrlanda	0,8	0,4	4,2	12,3
İtalya	204,1	253,0	105,5	62,8
Lüksemburg				2,0
Hollanda			21,9	31,4
Portekiz	42,4	33,2	18,2	8,6
İsveç			77,5	95,1
İngiltere	12,3	10,3	241,2	247,5
AB 15	361	436	759	837

Kaynak: European Comission, 2001 : 55.

4.3.1.2.9. İstihdam ve Mesleki Eğitime Verilen Devlet Yardımları

AB'ye üye ülkelerde istihdamı ve mesleki eğitimi geliştirmek amacıyla uygulanabilecek yardım planları mevcuttur. Bu yardımlar herkes tarafından kullanılabilirdiği ve istihdam tedbirlerinin bir parçası olduğu sürece devlet yardımı olarak değerlendirilmektedir. Aksine bir durumda ise bu yardımların devlet yardımı olarak nitelendirilip nitelendirilmeyeceğine Komisyon karar verir.

Çizelge 19. İstihdam ve Mesleki Eğitime Verilen Devlet Yardımları (Milyon Euro)

	İstihdam		Mesleki Eğitim	
	1995 - 1997	1997 - 1999	1995 - 1997	1997 - 1999
Avusturya	26,0	18,5		
Belçika	99,4	101,4	9,0	29,6
Danimarka	73,4	92,0	61,9	145,3
Almanya	77,5	148,4	68,5	38,3
Yunanistan				
İspanya	98,7	119,1	421,4	599,4
Finlandiya	60,9	45,3		
Fransa	38,3	6,0	46,9	0,03
İrlanda	53,4	85,8	25,9	21,4
İtalya	40,5	219,5		
Lüksemburg				
Hollanda	0,8	0,03		
Portekiz	88,5	34,5	74,5	71,0
İsveç	142,7	10,7	50,3	19,4
İngiltere			963,7	1.255,2
AB 15	800	881	1.722	2.180

Kaynak: European Comission, 2001 : 58.

Çizelge 19'da devlet yardımları unsurlarını içeren istihdam ve eğitim planlarına ilişkin veriler gösterilmiştir. Yunanistan ve Lüksemburg bu amaçlara

yönelik yardım vermezken, Avusturya, Finlandiya, İtalya ve Hollanda sadece istihdamı desteklemekte, İngiltere de sadece mesleki eğitimi desteklemektedir.

4.3.1.3. Yatay Amaçlı Yardımlar

Sektörel ve bölgesel yardımlar dışında, üye ülkeler tarafından bölge ya da sektör göz önüne alınmayarak yapılan yardımlar yatay amaçlı yardımlar olarak nitelendirilir. Bu yardımlar;

- Genel ekonomik gelişme,
- Ulusal ekonominin modernizasyonu,
- Uyum zorluğu yaşayan işletmelerin yeniden yapılanması gibi amaçlara yönelik olabilirler.

AB tarafından verilen yatay amaçlı yardımlar şu alanları kapsar;

1. Çevreyi korumaya yönelik yardımlar,
2. Araştırma ve geliştirmeye yönelik yardımlar,
3. Küçük ve orta boy işletmelere yönelik yardımlar,
4. Zor durumda olan işletmelere yönelik yardımlar,
5. İstihdama yönelik yardımlar.

Bu yardımlar, belli hedefleri gerçekleştirmek ya da belli sayıda sektör için ortak çözüm getirmek amacıyla verilen yardımlardır (Kural, 1995 : 28).

4.3.1.3.1. Çevrenin Korunmasına Yönelik Yardımlar

Komisyon'a göre çevrenin korunması artık, Birliğin öncelikli hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Çevrenin etik biçimde ve rekabeti bozmadan korunması ancak AB'de "Kirlenen Öder Prensibi"nin doğru bir şekilde uygulanmasıyla olabilir.

Çevreye verilen zarar ve kirliliğin kabul edilebilir bir seviyeye getirilmesine yönelik önlemlerin doğuracağı maliyet, bu zarara yol açan işletmeler tarafından karşılanmalıdır. Bununla birlikte Komisyon, "Kirlenen Öder Prensibi"nin üye ülkeler tarafından uygulamaya konulması amacıyla tanıdığı geçiş süresi zarfında çevreye

yönelik yardımlarda olumlu bir tutum izleyeceğini belirtmiştir. 1997 – 1999 yılları arasında çevre yardımlarından en fazla yararlanan ülkelerin başında Danimarka, İsveç ve Hollanda gelmektedir. Aynı dönemde Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İngiltere çevreyi korumaya yönelik yardım almamışlardır.

4.3.1.3.2. Araştırma ve Geliştirmeye Yönelik Yardımlar

Birlik ülkelerinin rekabet edebilirliği ve ekonomik ve sosyal anlamda ilerleme kaydedebilmelerinin yolu, doğal olarak, bilimsel araştırma ve teknolojik kalkınmadan geçmektedir. Bu bağlamda ortaya çıkan Avrupa Birliği'nin araştırma ve geliştirme alanındaki politikası, aynı zamanda Avrupa'nın yapılanması için de gereklidir (DTM, 2004, 73).

1997 – 1999 döneminde en fazla araştırma geliştirme yardımı alan ülkeler Finlandiya, Avusturya, Hollanda, Fransa ve Danimarka'dır.

4.3.1.3.3. Küçük ve Orta Boy İşletmelere Yönelik Yardımlar

Birlik, 1 – 9 arası işçi çalıştıran işyerlerini çok küçük işletmeler, 10 – 99 arası işçi çalıştıran işletmeleri küçük işletme, 100 – 499 arası işçi çalıştıran işletmeleri orta boy işletmeler olarak tanımlamıştır (Şenyurt, 1995: 25). Küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) ekonomik büyüme ve istihdam için anahtar rol oynayan sektördür.

Küçük ve orta boy işletmeler, istihdamın ve büyümenin dinamik kaynağı olmalarına rağmen bunların zayıf yönleri de bulunmaktadır ve kurulduktan sonra bu işletmelerin çoğu kapanma noktasına gelmektedir. Birlik içerisinde ortalama olarak KOBİ'lerin %50'si, kuruluşlarının ilk beş yılında başarısız olmuşlar ve kapanmışlardır.

Birlik tarafından KOBİ'lere sağlanan yardımlar ve destekler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Avrupa Sosyal Fonu'ndan finanse edilen mesleki ve teknik eğitim imkanlarının bu işletmelere sağlanması,
- Bu işletmelerde Avrupa Komisyonu tarafından ekonomi ve hukuk danışmanlarının tahsis edilmesi,

- Yeni teknolojilerin uygulanması ve modernizasyon yatırımlarının yapılması için uygun şartlarda kredi sağlanması ve sübvansiyon verilmesi,
- Çeşitli vergi kolaylıklarının sağlanması ve bazı vergi istisnalarının tanınması,
- Küçük ve orta boy işletmelerin ihracatlarını geliştirmeleri için yardım ve sübvansiyonların sağlanması (Ege ve Acar, 1993: 23).

1997 – 1999 dönemlerinde küçük ve orta boy işletmelere yönelik yardımlardan en fazla yararlanan ülkeler Belçika, Lüksemburg ve İngiltere'dir.

4.3.1.3.4. Zor Durumda Olan İşletmelere Yönelik Yardımlar

Zor durumda kalan ve kapanma tehlikesi içerisinde bulunan işletmelerin bu zor durumlarından kurtarılması için devlet tarafından yardım yapılması konusunda baskılar yapılmaktadır. Zor durumda olan işletmelere yönelik olarak yapılan yardımlara “kurtarma yardımları” denir.

Avrupa Birliği, işletmelere kurtarma amaçlı yapılacak olan yardımları bazı şartlara bağlamıştır. Bu şartlar:

- Kredi garantileri ya da hazine yardımlarından oluşmalıdır,
- Yardımın toplam miktarı işletmenin faaliyetini devam ettirebilecek şekilde sınırlanmalıdır,
- Gerekli ve mümkün iyileştirme önlemlerinin tanımlanmasıyla gerekli bir dönem için verilmelidir,
- Zor durumda olan ve kapanması durumunda ciddi sosyal sorunlara neden olacak işletmelerin kurtarılması için verilmelidir,
- Yardım yapılan işletmeler diğer üye ülkelerin sanayileri üzerinde olumsuz etkiler ve dengesizliklere neden olmamalıdır.

Kurtarma yardımları, Avrupa Birliği'nde toplam yardımlar içerisinde çok küçük bir paya sahiptir. 1997 – 1999 yıllarında zor durumda olan işletmelere yönelik en çok yardım alan ülke Fransa'dır.

4.3.1.3.5. İstihdama Yönelik Yardımlar

Avrupa Birliği'nin en önemli amaçlarından birisi de üye ülkelerde istihdamı artırmaktır. Roma Anlaşmasına göre kurulan Avrupa Sosyal Fonu, Ortak Pazar içerisinde işçiler için istihdam imkanlarını iyileştirmek ve bu yolla yaşam standartlarını yükseltmek amacına yöneliktir.

Çizelge 20: 1997 – 1999 Yılları Arasında Toplulukta Üye Ülkeler Bazında Yapılan Yatay Amaçlı Yardımların Dağılımı (%)

Ülkeler	Ar/Ge	Çevre	KOBİ	Ticaret	Enerji Tas.	Kurtarma	Diğer Yard.
Avusturya	33	11	14	0	1	3	0
Belçika	19	1	23	1	0	1	21
Danimarka	25	37	2	5	22	0	0
Almanya	13	1	13	0	2	0	0
Yunanistan	0	0	3	1	0	0	0
İspanya	14	1	16	0	2	4	2
Finlandiya	37	1	16	10	9	0	0
Fransa	25	1	6	3	1	13	0
İrlanda	3	0	1	1	1	0	60
İtalya	5	0	12	0	0	4	1
Lüksemburg	10	5	22	1	0	0	0
Hollanda	26	14	4	4	29	0	6
Portekiz	6	0	12	0	5	3	39
İsveç	21	22	9	0	7	0	0
İngiltere	9	0	22	7	2	0	0
AB 15	14	2	12	1	2	3	2

Kaynak: European Comission, 2001 : 81.

4.3.2. Türkiye’de Uygulanan Devlet Yardımları

Türkiye’de uygulanan devlet yardımları, yatırımlara yönelik, sanayi altyapısının düzenlenmesine yönelik, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nca uygulanan yardımlar ve KOBİ’lere yönelik yardımlar başlıkları altında incelenebilir.

4.3.2.1. Yatırımlara Yönelik Genel Düzenlemeler

4.3.2.1.1. Vergi Avantajları

a) Kurumlar Vergisi

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 2'nci maddesinde Kurumlar vergisi mükellefleri, "Türk Ticaret Kanunu hükümlerine göre kurulmuş olan anonim, eshamlı Komandit, ve Limited Şirketler ile aynı mahiyetteki yabancı kurumlar sermaye şirkettir." şeklinde tanımlanmış olup, Kurumlar vergisi oranı %30'dur.

Yatırım yapan yerli ve yabancı işletmeler açısından Kurumlar Vergisi matrahında indirim sağlayan unsurlar şunlardır.

- **Amortisman**

Vergi Usul Kanununun (313-314) ilgili hükümleri gereği amortisman oranı %20'dir. Dileyen işletmeler, amortisman giderlerini azalan bakiyeler yöntemi ile hesaplayabilecek olup, bu oran normal amortisman nispetinin iki katını geçemez. (%40)

- **Yatırım İndirimi**

Yatırım İndirimi, Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 09.04.2003 tarih ve 4842 sayılı Kanu'nun uygulamasına ilişkin olarak yayınlanan "Seri No:249 Gelir Vergisi Genel Tebliği" ile "Seri No:80 Kurumlar Vergisi Genel Tebliği" çerçevesinde yürütülmektedir.

Anılan uygulama Tebliği;

"6 Milyar Türk Lirasından az olmayan amortismanına tabi iktisadi kıymetler teşvik belgesi düzenlenmesine gerek olmadan iktisadi kıymetin %40'ı oranında yatırım indirimi istisnasından yararlanabileceklerdir. iktisadi ve teknik bakımdan bütünlük arz eden iktisadi kıymetler haddin aşılmış aşılmadığının tespitinde bir bütün olarak dikkate alınacaktır" hükmü ile yukarıdaki şartları taşıyan yatırım harcamalarının %40'ının Kurumlar Vergisi matrahından düşülmesine imkan tanınmaktadır.

b) Katma Değer Vergisi

Yatırım finansmanında işletmelerin makine, ekipman temininde finansal kiralama yöntemini tercih etmeleri durumunda, %18 olan KDV, %1 olarak tahsil edilmektedir.

Deniz, hava ve demiryolu araçlarının, yüzer tesis ve araçların kiralanması ve çeşitli şekillerde işletilmesi faaliyeti ile iştigal eden mükelleflere bu amaçla yapılan:

- Deniz, hava ve demiryolu taşıma araçları teslimleri,
- Yüzer tesis ve araçların teslimi,
- Bu araçların imal ve inşası ile ilgili olarak yapılan teslim ve hizmetler,
- Bu araçların tadili, onarımı ve bakımı hizmetleri

katma değer vergisinden istisnadır (KDVK m.13/1-a, KDVG 48).

Altın, gümüş ve platin ile ilgili arama, işletme, zenginleştirme ve rafinaj faaliyetleri ile Petrol Arama Kanunu hükümleri gereğince, petrol arama faaliyetlerini yürütenlere yapılan hizmetler ve mal teslimleri katma değer vergisinden istisnadır.

(KDVK m.13/1-c, KDVG 16,19,93)

c) Damga Vergisi ve Harçlar

24.04.2003 tarihinde 25088 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 09.04.2003 tarih ve 4842 sayılı Kanun ile, bir yılı aşkın vadeli yatırım kredilerinin alınması ve geri ödenmesi, ve sermaye artırımını sırasında doğacak Damga Vergisi ve harçlar, istisna edilmiştir.

4.3.2.2. Sanayi Alt Yapısının Kurulması ile İlgili Düzenlemeler

Teknoloji yoğun faaliyet gösteren işletmelere yönelik alt yapının kurulması ve geliştirilmesi ile işletmelerin bu alanlarda faaliyet göstermelerinin özendirilmesidir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin kurulması için gerekli arazi temini, alt yapı ve idare binası inşası ile ilgili giderlerin bölge yönetici şirketince karşılanamayan kısmı, yardım amacıyla bütçe imkanları ölçüsünde Bakanlıkça karşılanmaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri tarafından Bakanlığa intikal

ettirilen hak ediş raporları, görevlendirilen teknik elemanlar tarafından yerinde incelenmekte ve hazırlanan raporlar doğrultusunda bölgelere ödeme yapılmaktadır.

Teknoloji Geliştirme Bölgeleri yönetici şirketleri, Kanunun uygulanması ile ilgili işlemlerde her türlü vergi, resim ve harçtan muaf tutulmakta olup, teknopark işletme faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar da 31.12.2013 tarihine kadar vergiden muaftır.

Bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, münhasıran bu bölgedeki yazılım ve Ar-Ge' ye dayalı üretim faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları ile bölgede çalışan araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personelinin bu görevleri ile ilgili ücretleri 31.12.2013 tarihine kadar vergiden müstesnadır.

Bu süre içerisinde, münhasıran bu bölgelerde geliştirilerek üretilen ürünlerin satışından elde edilen kazançlar da katma değer vergisinden müstesnadır.

Bölgede görevlendirilen öğretim üyelerinin bölgede elde edecekleri gelirler, üniversite döner sermaye kapsamı dışında tutulduğu gibi, Üniversite Yönetim Kurulunun izni ile yaptıkları araştırmaların sonuçlarını ticarileştirmek amacı ile bu bölgelerde şirket kurabilir, kurulu bir şirkete ortak olabilir veya bu şirketlerin yönetiminde de görev alabilirler (DPT, 2005: 22).

Ayrıca, yabancı özel hukuk tüzel kişileri 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu ve ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde gerekli izinleri almak kaydıyla , teknoloji geliştirme bölgelerinin yönetimi ve işletmesinden sorumlu olarak anonim şirket statüsünde kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri yönetici şirketlerine iştirak edebilmektedirler.

31.12.2004 tarihi itibarıyla Teknoloji Geliştirme Bölgelerince Bakanlığa gönderilmiş olan “hak ediş” raporlarının, görevlendirilen teknik elemanlar tarafından yerinde incelenmesi sonrası hazırlanan raporlar doğrultusunda 2.610.000.- YTL ödeme yapılmıştır.

2001 yılından itibaren uygulamaya konulan 4691 sayılı “Teknoloji Geliştirme Bölgeler Kanunu” kapsamında Eylül 2005 ayı itibarıyla 20 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmuştur. Bu Teknoloji Geliştirme Bölgelerinden %50'si faaliyete geçmiş

olup, bu bölgelerde yer alan yaklaşık 500 Ar-Ge firmasında şu anda 5,000 civarında Ar-Ge personeli çalışmaktadır.

Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde ağırlıklı olarak sırasıyla yazılım, bilişim, elektronik ve ileri malzeme teknolojisi konularında çalışan yenilikçi firmalar yer almaktadır.

Faaliyete geçen Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde bulunan şirketlerin bu bölgelerde gerçekleştirdikleri Ar-Ge çalışmaları sonucunda üretilen ileri teknoloji ürünlerinin başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Japonya, İsrail, İngiltere ve Almanya'ya yapılan toplam ihracatı 2005 yılı Ağustos sonu itibarıyla 40 milyon ABD dolarına ulaşmış bulunmaktadır (Afşar, 1997: 14).

4.3.2.3. Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca Uygulanan Destek Programları

Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi sitelerinin desteklenmesi kapsamında verilen yardımlar aşağıdaki amaçları gerçekleştirmeye yöneliktir:

- Organize Sanayi Bölgelerinin (OSB) alt yapı (yol, su, kanalizasyon, yağmur suyu, atık su arıtma tesisleri vb.) tesisleri inşaatları yapım hizmetleri, Küçük Sanayi Siteleri'nin (KSS) altyapı ve üst yapı inşaatlarının yapım hizmetleri,
- OSB etüd hizmetleri,
- OSB kamulaştırma hizmetleri,

Yıllık Yatırım Programında yer alan OSB ve KSS projeleri proje bazında ve proje keşfine uygun olarak desteklenmektedir (Duran, 1998: 192).

OSB'ler için Kredi Faiz Oranları ve Geri Ödeme Şartları:

A. Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) kapsamındaki illerde:

Alt yapı kredilendirme oranı: %99

Faiz oranı; %2

Geri ödeme süresi: 5 Yılı ödemesiz, toplam 15 Yıl,

B. Normal illerde:

Alt yapı kredilendirme oranı: %95

Faiz oranı: %7

Geri ödeme süresi: 3 Yılı ödemesiz, toplam 11 Yıl

C. Gelişmiş illerde:

Alt yapı kredilendirme oranı: %90

Faiz oranı: %12

Geri ödeme süresi: 2 Yılı ödemesiz, toplam 9 Yıl olarak uygulanmaktadır.

KSS'ler için Kredi Faiz Oranları ve Geri Ödeme Şartları:

- Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) kapsamındaki illerde ve doğal afet geçiren yerlerde:

Üst yapı kredilendirme oranı: %70

Faiz oranı: %2

Geri ödeme süresi: 1 Yılı ödemesiz, toplam 15 Yıl,

- Normal illerde:

Üst yapı kredilendirme oranı: %60

Faiz oranı: %7

Geri ödeme süresi: 1 Yılı ödemesiz, toplam 13 Yıl

- Gelişmiş illerde:

Üst yapı kredilendirme oranı: %50

Faiz oranı: %12

Geri ödeme süresi: 1 Yılı ödemesiz toplam 11 Yıl

4.3.2.3.1. Bedelsiz Arsa Tahsisi

OSB'lerdeki tahsisi yapılmamış boş parsellerin, yatırımcılara tahsisini içeren bu destek, Kanun kapsamında yer alan 49 il yanında Zonguldak, Samsun, Kırıkkale illeri ile Bozcaada ve Gökçeada ilçelerini de kapsamaktadır (DPT, 2005: 29). Bedelsiz arsa tahsisi yöntemiyle verilen yardımlar;

a) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kredisi kullanan OSB'lerdeki tahsis edilmemiş parseller, bedeli Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından OSB'ye verilen krediden mahsup edilmek üzere,

b) Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kredisi kullanmamış ya da kredi borcunu ödemiş olan OSB'lerdeki tahsis edilmemiş parseller, bedeli OSB tüzel kişiliğine Hazinece ödenmek üzere, gerçek veya tüzel kişilere bedelsiz olarak tahsis edilmesi şeklinde olmaktadır.

4.3.2.3.2. Serbest Bölgeler

Genel olarak, ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük hattı dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilen serbest bölgeler, bir bölgesel kalkınma politikası aracı olmayıp bir dış ticaret politikası aracıdır.

3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu uyarınca serbest bölgelerin kuruluş amaçları; Türkiye'de ihracat için yatırım ve üretimi artırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişini hızlandırmak, ekonominin girdi ihtiyacını ucuz ve düzenli şekilde temin etmek, dış finansman ve ticaret imkanlarından daha fazla yararlanmak olarak sayılmıştır. Serbest bölge firmalarının, bu muafiyetlerden yararlanabilmeleri için Dış Ticaret Müsteşarlığı'dan (Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü) faaliyet türlerine göre 10 ile 30 yıl arasında geçerli süreyle faaliyet ruhsatı almaları gerekmekte olup bu ruhsat ile kurumlar vergisi, gelir vergisi, katma değer vergisi ile her türlü vergi, resim ve harç muafiyetinden yararlanmaktadırlar (Çarıkçı, 1991: 11).

Kanunla tanınan vergi muafiyet ve istisnaları için süre sınırlaması bulunmamaktadır. Ancak, serbest bölge firmalarına faaliyet türlerine göre 10 ile 30 yıl arasında geçerli bir süreyle faaliyet ruhsatı verilmesi nedeniyle söz konusu muafiyet ve istisnaların süresi de ruhsat süresiyle sınırlı olmaktadır.

4.3.2.4. Yatırımlara Yönelik Destek Programları

Genel destek sistemi bazı istisnalar dışında sektörel ayırım içermeyen, genel nitelikli ve geniş kapsamlı bir mevzuat niteliğindedir. Bu sistem ile, takip edilen ekonomik ve sosyal politikalara uygun olan yatırım projeleri “Yatırım Teşvik Belgesi”ne bağlanmak suretiyle teşvik tedbirlerinden yararlandırılmaktadır. Yatırımlara yönelik desteklerin uygulanış şekilleri aşağıdaki gibi olabilmektedir:

a-Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası Teşvik Belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu’ndan istisnadır.

b-Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası: 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, Teşvik Belgesi’ne sahip yatırımcılara Teşvik Belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır. Aynı hüküm Teşvik Belgesinin veya Teşvik Belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemlerinde de uygulanır.

c-Kredi Tahsisi Aşağıda belirtilen yatırımlar için Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde Teşvik Belgeli veya Belgesiz olarak kredi tahsis edilebilir.

- Araştırma-geliştirme yatırımları,
- Çevre korumaya yönelik yatırımlar,
- Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar,
- Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak yatırımlar,
- Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar,
- Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar kapsamındaki illere ve gelişmiş yörelerden kalkınmada öncelikli yörelere ve özel amaçlı bölgelere taşınacak yatırımlar için tahsis edilecek kredi miktarı Bakanlıkça yayımlanacak tebliğle belirlenecek harcamaların %50’si kadar olup, 400 milyar Türk Lirasını geçemez. Bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar için tahsis edilecek yatırım

kredisi miktarı sabit yatırım tutarının %30'u kadar olup, bu miktar 4.5 trilyon Türk Lirasını geçemez.

- Kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi, tarımsal sanayi ve madencilik konularında;

a- Yapılacak yatırımlar için, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar dikkate alınarak yatırım ve/veya işletme kredisi,

b- Mevcut olan ve asgari 50 kişilik istihdamı ve işletme sermayesi yetersizliği bulunan tesisler için, bölgesel ve sektörel kısıtlamalar dikkate alınmaksızın işletme kredisi tahsis edilebilir.

Bu kapsamda tahsis edilecek yatırım kredisi miktarı faizsiz sabit yatırım tutarının %50'si kadar olup, bu miktar 500 milyar Türk Lirasını, aracı bankaca işletme sermayesi yetersizliği de dikkate alınarak tespit edilecek işletme kredisi miktarı ise 200 milyar Türk lirasını geçemez. Yatırım ve işletme kredisinin birlikte kullanılması halinde toplam kredi miktarı azami 700 milyar Türk Lirasıdır.

Çizelge 21: Yatırım Teşvik Sisteminin Son Beş Yıllık Performansı

	Belge Adedi	% Değişim	Sabit Yatırım (Milyon YTL)	% Değişim	İstihdam (Bin K.)	% Değişim
2000	3.512	18,3	9.442	23,2	186	19,2
2001	2.155	-38,6	11.756	24,5	107	-42,5
2002	3.002	39,3	15.876	35,0	142	32,7
2003	3.876	29,1	25.621	61,4	181	27,5
2004	4.078	5,2	21.604	-15,7	167	-7,7
2005*	3.418	-16,2	17.428	-19,3	136	-18,6

* 2005 yılı rakamları Ekim sonu itibarıyladır.

Kaynak: DPT, 2005: 11.

Çizelge 21'den de görülebileceği gibi;

- Son üç yıl içinde yaklaşık 12 bin (11.914 adet) adet sabit yatırım projesi Teşvik Belgesine bağlanmıştır. Yıllık ortalama 4000 adet olan Yatırım Teşvik Belgesi talebi bir önceki üç yıla göre %25 oranında artış ifade etmektedir,
- Teşvik Belgesi kapsamında onaylanan yatırım projelerinin ortalama yatırım tutarı 5,7 milyon YTL tutarındadır,
- Son üç yıl içinde onaylanan projeler kapsamı öngörülen istihdam 500 binin (514 bin) üzerindedir. Cari fiyatlarla ekstra bir istihdam için gerekli yatırım tutarı ise 128 bin YTL'sidir.

Yatırım Teşvik Sistemi'nin son dönem performansına bakıldığında, Yatırım Teşvik Belgesi talebinin büyük ölçüde ekonomik yapıya göre şekillendiği gözlemlenmektedir. Buna göre, ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı 2001 yılında Yatırım Teşvik Belgesi talebi yaklaşık %40 oranında düşmüş iken, takip eden üç yılda ortalama %25 seviyesinde artış gösterip 4,000'ler seviyesine ulaşmıştır. Teşvik belgesi talebindeki artışın son dönemlerde düşüş trendine girmesinin temel sebebi ise, yatırım teşvik sisteminde önemli bir yer işgal eden yatırım indiriminin teşvik sisteminden çıkartılmasıdır. Bu şekilde, teşvik belgesinin yatırımlara olan katkısının düşmesi, bazı sabit yatırım projelerinin teşvik sistemi dışına çıkmasına sebep olmuştur.

Son dönem gelişmelerine bakıldığında, yatırım indiriminin yatırım teşvik sisteminden çıkartılmış olması ve yatırımcılara yönelik ilave bir destek sağlanmamış olmasına rağmen belge talebinde yaşanan artışın anlamı; piyasada gelecek dönem ekonomik gelişmelerin olumlu olacağı ve kalıcı istikrarın sağlanabileceğine yönelik inancın yerleşmiş olmasıdır.

Teşvik sistemi ile ilgili bir diğer gelişme ise, Teşvik Belgesi kapsamında yer alan sabit yatırım projelerinin önceki dönemlere göre ölçeğinin büyümesi ve sermaye yoğun hale gelmesidir. Bu durum, işletmelerin uluslararası piyasadaki rekabet güçlerini artırma çabalarının bir sonucu olup, işletmelerin büyüme stratejilerini, dış pazar yani ihracat beklentilerine göre planlamaları, işletmelerin kırılgan iç pazarın

yıkıcı risklerinden kurtulma ve geniş potansiyeli bulunan uluslararası pazarda daha yüksek paya sahip olma heveslerini göstermesi bakımından önemlidir. İhracata yönelik son dönem gelişmeleri de bunu doğrulamaktadır.

4.3.2.5. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere Yönelik Yardımlar

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelere (KOBİ) yönelik yardım şekilleri aşağıdaki gibidir (DPT, 2005: 33):

a- Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası: KOBİ Teşvik Belgesi kapsamındaki makine ve teçhizatın ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu'ndan istisnadır.

b- Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası: 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesine sahip yatırımcılara KOBİ teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisi'nden muaftır. KOBİ Teşvik Belgesi kapsamında temin edilecek ham madde ve işletme malzemesi KDV istisnası desteğinden yararlanamaz.

c- Yatırımları Teşvik Hizmetleri Ödeneginden Bütçe Kaynaklı Kredi Tahsisi: KOBİ yatırımları için Bütçe kaynaklarından makine-teçhizat alımı için yatırım kredisi, ham madde ve işletme malzemesine yönelik olarak işletme kredisi kullanılır. Fon'dan imalat ve tarımsal sanayi sektörlerinde yapılacak yatırımlar için faizsiz sabit yatırım tutarının, Çizelge 22'de görülen oranlarda kredi tahsis edilebilir.

Çizelge 22: KOBİ Yatırımları İçin Verilen Destek Oranları (%)

	Kalkınmada Öncelikli Yörelere	Normal Yörelere	Gelişmiş Yörelere
Mikro Ölçekli işletmelerde	60	50	40
Küçük Ölçekli işletmelerde	50	40	30
Orta Ölçekli işletmelerde	40	30	20

Kaynak: DPT, 2005: 17.

Araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknolojik parklarda yapılacak yatırımlar ve Organize Sanayi Bölgelerinde (özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan Organize Küçük Sanayi Bölgeleri dahil) gerçekleştirilen yatırımlar için yukarıda belirtilen oranlara 10 puan ilave edilir.

Bütçe kaynaklarından öngörülen yatırım kredisi miktarı 475 milyar Türk Lirasını geçemez. Yatırım kredisi ile birlikte işletme kredisi talep edilmesi halinde, Hazine Müsteşarlığı ve aracı bankalarca belirlenecek esaslar çerçevesinde ham madde ve işletme malzemesi ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla, faizsiz sabit yatırım tutarının %20'sine kadar işletme kredisi tahsis edilebilir. Bu miktar, 190 milyar Türk lirasını geçemez. Sadece işletme kredisi kullanılması halinde bu miktar 75 milyar Türk Lirasını geçemez.

Çizelge 23, yıllar itibarıyla gerçekleştirilen yardım miktarlarını vermektedir;

Çizelge 23: Yıllar İtibarıyla KOBİ'lere Verilen Yardım Miktarları

Yıl	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (YTL)	Yatırım Kredisi (YTL)	İşletme Kredisi (YTL)	Kredi Toplamı (YTL)	İstihdam (Kişi)
2000	1,229	49,100,269	21,685,308	15,072,550	36,757,858	5587
2001	244	14,985,866	4,542,510	3,467,605	8,010,115	669
2002	382	62,920,208	19,056,221	7,660,011	26,716,232	1484
2003	452	105,741,735	34,637,329	10,720,788	45,358,117	2019
2004	436	112,584,590	52,617,565	10,840,093	63,457,658	3138
2005*	162	49,973,321	24,419,835	3,279,105	27,698,940	1795
TOPLAM	2.905	395,850,118	156,531,355	51,939,886	208,471,241	14,692

30.09.2005 tarihine kadar olan rakamlardır.

Kaynak: DPT, 2005: 21.

- 2000 yılından itibaren toplam 2,905 adet KOBİ Yatırımı Teşvik Belgesi'ne bağlanmıştır.
- Desteklenen yatırım projelerinin ortalama cari yatırım tutarı 300.000 YTL'dir.

- KOBİ Teşvik Sistemi kapsamında 2000 yılından bugüne kadar cari fiyatlarla 156 milyon YTL'si yatırım, 52 milyon YTL'si da işletme kredisi olmak üzere toplam 208 milyon YTL tutarında kredi tahsis edilmiştir. Tahsis edilen yatırım kredileri, sabit yatırım tutarının ortalama %40'ına tekabül etmektedir.
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler'in Teşvik Belgeli yatırımları kapsamında öngörülen istihdam miktarı yaklaşık 15 bin kişidir. KOBİ destek sistemi projeler kapsamında yılda ortalama 2,500 yeni istihdam imkanı sağlanmaktadır. Küçük ya da orta ölçekli bir tesiste ilave bir istihdam için gerekli yatırım tutarı ise, 35,000 YTL'sidir.

4.3.2.6. İşletme Dönemi Destekleri

4.3.2.6.1. Dış Ticaret Müsteşarlığı Destekleri

Uruguay Round Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan ve ülkemizin de taraf olduğu Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) "Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması" uyarınca ihracata ayrımcı sübvansiyon verilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasındaki Gümrük Birliği'nin kurulmasına ilişkin 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nda belirtilen yükümlülükleri nedeniyle, Türkiye ihracatının desteklenebilmesi için performans esaslı uygulanmakta olan nakit teşvikler sona erdirilmiştir. Bakanlar Kurulunun 27/12/1994 tarih ve 94/6401 sayılı İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı'nın 4'üncü maddesinin verdiği yetkiye göre hazırlanan ve belirli bir faaliyetin yapılması esasına dayanan ihracat destekleri, Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulunun Tebliği çerçevesinde uygulamaya konulmuştur (DPT, 2005: 28).

AB ve GATT normlarına uygun olarak hazırlanarak Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararları ile yürürlüğe konulan söz konusu devlet yardımları programları şunlardır:

4.3.2.6.1.1. Yurt Dışında Milli ve Bireysel Düzeyde Gerçekleştirilen Fuar Katılımlarının Desteklenmesi

Bu destek ile Türkiye'deki firmaların yurt dışında düzenlenecek fuar ve sergilere katılımının artırılması amaçlanmakta ve bu kapsamda firma ile organizatörler aşağıda belirtilen destek unsurlarından yararlandırılmaktadır.

4.3.2.6.1.1.1. Milli Katılım Gerçekleştiren Firmaların Desteklenmesi

Katılımcı tarafından, yurt dışı fuar organizasyonunu düzenlemek üzere Müsteşarlıkça görevlendirilen organizatöre ödenecek katılım bedelinin %65'i destek kapsamında katılımcıya ödenmektedir. Katılımcıya fuar bazında ödenecek destek tutarı, yurt dışı fuarın genel nitelikli Milli Katılım veya Türk İhraç Ürünleri Fuarı olması halinde 10,000 ABD dolarını, sektörel nitelikli Milli Katılım veya Sektörel Türk İhraç Ürünleri Fuarı olması halinde ise 15,000 ABD dolarını geçmemektedir.

4.3.2.6.1.1.2. Bireysel Katılım Gerçekleştiren Firmaların Desteklenmesi

Dış Ticaret Müsteşarlığınca uygun görülerek ilan edilen sektörel nitelikli uluslararası fuarlara bireysel olarak katılınması durumunda;

- Sektörel nitelikli uluslararası fuarlar için, katılımcının ödeyeceği boş stand kirasının %65'i ve nakliye harcamalarının %50'si, 15,000 ABD dolarını aşmamak üzere, Sektörel nitelikli uluslararası fuarlara bireysel iştirak gerçekleştiren katılımcının Sektörel Dış Ticaret Şirketi (SDŞ) olması durumunda, boş stand kirasının tamamı ve nakliye harcamalarının %75'i, 15,000 ABD dolarını aşmamak üzere ödenmektedir.

4.3.2.6.1.1.3. Organizatörlerin Desteklenmesi

Yurt dışı fuar organizasyonlarında, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca görevlendirilen organizatör tarafından yapılan tanıtım faaliyetlerine yönelik harcamaların %75'i; yurt dışı fuarın genel nitelikli milli katılım veya Türk İhraç Ürünleri Fuarı olması halinde 80,000 ABD dolarına kadar, sektörel nitelikli milli katılım veya Sektörel Türk İhraç Ürünleri Fuarı olması halinde ise azami 120,000 ABD Dolarına kadar destekten yararlandırılmaktadır (Aydoğuş, 2000: 69).

Çizelge 24’ de yıllar itibarıyla verilen desteğin miktarı görülmektedir;

Çizelge 24: Yıllar İtibarıyla Verilen Dış Ticaret Müsteşarlığı Destekleri

YILLAR	(Milyon TL)	(\$)
1996	13.179	161.932
1997	295.170	1.941.001
1998	810.541	3.105.830
1999	2.680.582	6.380.424
2000	5.250.539	8.418.319
2001	21.566.586	17.599.457
2002	47.619.112	31.622.956
2003	84.690.666	56.272.868
2004	114.403.282	79.972.743
2005*	109.350.527	81.509.908
TOPLAM	386.667.005	286.823.506

01.01.2005-28.11.2005 dönemi rakamlarıdır.

Kaynak: DPT, 2005: 27.

4.3.2.6.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi

Bu desteğin amacı, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler tarafından uluslararası pazarlarda karşılaşılan çevre, kalite ve insan sağlığına yönelik teknik mevzuata uyum sağlanabilmesinin desteklenmesidir .

Çevre Maliyetleri Yardımı kapsamında Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ), Türk Standartları Enstitüsü ile akredite edilmiş kuruluşlardan alacakları, Kalite Güvence Sistemi Belgeleri (ISO 9000 Serisi),

- Çevre Yönetim Sistemi Belgeleri (ISO 14000 Serisi),
- CE İşareti ve
- Uluslararası nitelikteki diğer kalite ve çevre belgeleri için yaptıkları harcamalar, %50 oranında karşılanmaktadır.

Çizelge 25’ de yıllar itibarıyla verilen yardım miktarları görülmektedir;

Çizelge 25: Yıllar İtibarıyla Verilen Çevre Destekleri

YILLAR	(Milyon TL)	(\$)
1997	678	4.458
1998	3.070	11.764
1999	17.046	40.574
2000	41.627	66.742
2001	83.427	68.081
2002	230.046	152.769
2003	306.338	203.547
2004	400.508	280.636
2005*	857.897	637.000
TOPLAM	1.940.637	1.465.571

* 01.01.2005-28.11.2005 dönemi
Kaynak: DPT, 2005: 33.

4.3.2.6.3. Pazar Araştırması Yardımı

Pazar Araştırması Yardımı ile, yeni ihraç pazarları bulunabilmesi ve Türkiye'nin geleneksel pazarlarındaki pazar payının artırılabilmesi amacıyla, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ile Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin pazar araştırması projeleri ile KOBİ'ler arası işbirliği faaliyetlerinin desteklenmesi amaçlanmakta ve bu çerçevede Türkiye firmalarına pazar araştırması projeleri için %95, KOBİ'ler arası işbirliği programları için %70 oranında destek sağlanmaktadır. Çizelge 26'da bu amaca yönelik verilen yardım miktarları görülmektedir;

Çizelge 26: Yıllar İtibariyle Verilen Pazar Araştırması Destekleri

YILLAR	(Milyon TL)	(\$)
1996	41	504
1997	68	447
1998	9.035	34.620
1999	25.543	60.798
2000	51.603	82.736
2001	39.314	32.082
2002	121.970	80.998
2003	217.016	144.197
2004	141.056	96.868
2005*	176.149	131.000
TOPLAM	781.795	664.250

* 01.01.2005-28.11.2005 dönemi
Kaynak: DPT, 2005: 38.

4.3.2.6.4. Eğitim Yardımı

Eğitim Yardımının amacı, Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler ile Sektörel Dış Ticaret Şirketleri ve bu şirketlerin ortağı bulunan şirket elemanlarının münhasıran dış ticarete ilişkin eğitim ihtiyaçlarının karşılanarak uluslararası pazarlama ve ihracat işlemleri ile ihracatta pazar bulma konusundaki niteliklerinin artırılması ve Dünya pazarlarına hızla açılmalarının sağlanmasıdır. Eğitim Yardımı çerçevesinde KOBİ'lerin eğitim faaliyetlerine ilişkin harcamaları %50, sektörel dış ticaret şirketlerinin eğitim faaliyetlerine ilişkin harcamaları ise %75 oranında karşılanmaktadır (Aydoğuş, 2000: 77).

Çizelge 27'de yıllar itibarıyla eğitim için verilen yardım miktarları görülmektedir:

Çizelge 27: Yıllar İtibarıyla İşletme Personelinin Eğitimi İçin Verilen Destekler

YILLAR	(Milyon TL)	(\$)
1998	35.132	134.619
1999	138.045	328.580
2000	15.480	24.819
2001	3.725	3.040
2002	15.547	10.324
2003	2.931	1.948
2004	7.689	5.196
2005*	42.919	31.875
TOPLAM	261.468	540.401

* 01.01.2005 - 28.11.2005 dönemi rakamlarıdır.

Kaynak: DPT, 2005: 43.

4.3.2.6.5. İstihdam Yardımı

İstihdam Yardımı ile Sektörel Dış Ticaret Şirketi statüsüne sahip şirketlerin münhasıran dış ticarete ilişkin işlemlerini yürütmek üzere, konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli yönetici ve eleman istihdamını sağlamaları amaçlanmıştır.

Bu Tebliğ kapsamında, SDŞ'lerin istihdam edecekleri bir adet yönetici ile iki adet elemanın maaşları bir yıl süresince %75 oranında desteklenmektedir.

Çizelge 28: Yıllar İtibarıyla İşletmelere Sağlanan İstihdam Yardımı

YILLAR	(Milyon TL)	(\$)
1997	630	4.143
1998	16.165	61.941
1999	75.966	180.817
2000	10.680	17.124
2001	42.615	34.776
2002	65.200	43.298
2003	76.958	51.135
2004	101.097	71.546
2005*	56.288	42.032
TOPLAM	445.599	506.812

* 01.01.2005-28.11.2005 dönemi

Kaynak: DPT, 2005: 47.

4.3.2.6.6. Yurt Dışında Ofis-Mağaza Açma, İşletme ve Marka Tanıtım Yardımı

Bu desteğin amacı da, Türkiye’de sınai ve / veya ticari faaliyette bulunan firmaların yurt dışında açacakları birimlere ilişkin olarak gerçekleştirecekleri harcamaların belirli bir bölümünün karşılanmasıdır. Bu kapsamda beş tür destek sağlanmaktadır. Bu destekler şunlardır:

4.3.2.6.6.1. Mağazaların Desteklenmesi

Çizelge 29’da yurtdışında açılacak mağazalara sağlanacak destek miktarları ve oranları yer almaktadır. Bu oranlar, ticari ve yazılım şirketlerinde %50 iken SDŞ’lerde %60’dır.

Çizelge 29: Yurtdışında Açılan Mağazaların Desteklenmesine Yönelik Verilen Yardımlar

FİRMA TÜRÜ	DEMİRBAŞ	KİRA	ORAN (%)
Ticari/sınai, yazılım şirketleri ile DTSS	40.000	80.000	50
Ticari şirketler	30.000	60.000	50
SDŞ	60.000	120.000	60

Kaynak: DPT, 2005: 53.

4.3.2.6.6.2. Ofis ve Showroomların Desteklenmesi

Yurtdışında açılan ofis ve showroumlara yönelik sağlanan destek oranları da yurtdışında açılan mağazalara verilen destek oranlarıyla aynıdır. Çizelge 30'da yurt dışında açılan ofis ve showroumlara sağlanan yardım miktarları ve oranları yer almaktadır.

Çizelge 30: Yurtdışında Açılan Ofis ve Showroomların Desteklenmesine Yönelik Verilen Yardımlar

FİRMA TÜRÜ	DEMİRBAŞ	KİRA	ORAN (%)
Ticari/sınai, yazılım şirketleri ile DTSS	25.000	50.000	50
Ticari şirketler	20.000	40.000	50
SDŞ	30.000	60.000	60

Kaynak: DPT, 2005: 55.

4.3.2.6.6.3. Depoların Desteklenmesi

Çizelge 31'de yurt dışında açılan depoların desteklenmesine yönelik verilen yardım miktarları ve oranları görülmektedir. Buna göre, yurt dışında açılan depolar için ticari ve yazılım şirketlerinde %50, SDŞ'lerde %60 oranında destek sağlanmaktadır.

Çizelge 31: Yurtdışında Açılan Depoların Desteklenmesine Yönelik Verilen Yardımlar

FİRMA TÜRÜ	DEMİRBAŞ	KİRA	ORAN (%)
Ticari/sınai, yazılım şirketleri ile DTSS	25.000	50.000	50
Ticari şirketler	20.000	40.000	50
SDŞ	30.000	60.000	60

Kaynak: DPT, 2005: 56.

4.3.2.6.6.4. Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi

a) Yurtdışı Birimi Bulunan;

Yurt dışı birimi bulunan şirketlerin yapacakları tanıtım faaliyetlerine yönelik, yurt içi marka tescil belgesine sahip şirketlere %50 oranında, diğer şirketlere ise %60 oranında destek sağlanır. Çizelge 32’de bu konuda sağlanan yardım miktarları ve oranları yer almaktadır.

Çizelge 32: Yurtdışı Birimi Bulunan İşletmelerin Yapacakları Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenme Oranları

FİRMA TÜRÜ	KİRA	ORAN (%)
Yurtiçi marka tescil belgesine sahip şirketler	150.000	50
SDŞ, DTS	300.000	50
Diğer şirketler	75.000	60

Kaynak: DPT, 2005: 58.

b) Yurt dışı birimi bulunmayan ancak yurt içi ve tanıtım yapacağı ülkede marka tescil belgesine sahip DTSS, SDŞ ve şirketlerin ürünleriyle ilgili olarak yurt dışında gerçekleştireceği reklam, tanıtım ve pazarlama giderleri, %50 oranında ve yıllık en fazla 50,000 ABD doları desteklenmektedir.

4.3.2.6.6.5. Yurt dışı Marka Tescil Faaliyetlerinin Desteklenmesi

DTSS, SDŞ ve şirketlerin yurt içi marka tescil belgesine sahip oldukları markalarının yurt dışında tescili ve korunmasına ilişkin giderleri, %50 oranında ve

yıllık en fazla 20,000 dolar desteklenmektedir. Aşağıda bu amaçla verilen yardım miktarları görülmektedir;

Çizelge 33: Yurt dışı Marka Tescil Faaliyetlerine Yıllar İtibarıyla Verilen Destek Miktarları

YIL	FİRMA ADEDİ	MİLYON TL	(\$)
1996	5	1.465	18.001
1997	7	6.567	43.184
1998	24	22.999	88.128
1999	31	115.927	275.934
2000	13	221.757	355.548
2001	24	457.199	373.098
2002	27	967.493	642.494
2003	49	1.629.809	1.082.929
2004	73	1.847.492	1.290.075
2005(Oca.-Kasım)	18	2.182.969	1.628.000
TOPLAM	271	7.453.677	5.797.391

Kaynak: DPT, 2005: 61.

Türk Firmalarının coğrafi pazarlar ve bu pazarlar içindeki spesifik müşteri/tüketici ihtiyaçlarını analiz edebilmeleri, ürün ve hizmetlerini sürekli olarak güncelleyebilmeleri ve uygun fiyatlarda katma değeri yüksek ürün ve hizmetler üretebilmeleri açısından son derece etkili olduğu düşünülen söz konusu yardım programı çerçevesinde bugüne kadar 247 adet firmaya 271 adet yurt dışı birimi için toplam 5,3 milyon ABD doları ödeme gerçekleştirilmiştir. Halen 151 adet firmanın 163 adet yurt dışı birimi desteklenmektedir. 2002-2004 döneminde genel ihracat artış hızı %77 iken Yurt dışı Ofis-Mağaza desteği verilen firmalarının ihracat artış hızı %177 olarak gerçekleşmiştir (DPT, 2005: 63).

4.3.2.6.7. Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) Yardımı

Ar-Ge Desteği kapsamında sanayi kuruluşları ile yazılım geliştirmeye yönelik alanlarda faaliyet gösteren kuruluşların sadece araştırma-geliştirme projeleri

kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerinin en fazla %60'ı hibe şeklinde desteklenmekte ve bu projelere iki yıla kadar 1 milyon ABD dolarına kadar sermaye desteği sağlanmaktadır.

Çizelge 34: Yıllar İtibarıyla İşletmelere Verilen Araştırma Geliştirme Yardımı Miktarları

YILLAR	(MİLYON TL)	(\$)
1996	386.367	4.747.340
1997	2.968.845	19.522.756
1998	3.639.057	13.944.136
1999	11.139.446	26.514.536
2000	16.831.931	26.987.050
2001	40.461.263	33.018.497
2002	38.870.137	25.812.926
2003	56.916.875	37.818.522
2004	66.159.765	45.827.865
2005 *	61.570.143	45.631.000
TOPLAM	298.943.829	279.824.628

* 01.01.2005-28.11.2005 dönemi
Kaynak: DPT, 2005: 63.

Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından TÜBİTAK ve TTGV işbirliğiyle uygulanmakta olan Ar-Ge Yardımı çerçevesinde Türk firmalarının Ar-Ge projeleri hibe şeklinde desteklenmekte ve/veya bu projelere sermaye desteği sağlanmaktadır.

Ar-Ge Yardımı uygulaması kapsamında, 15 Eylül 1995-Haziran 2005 tarihleri arasında 1,477 firmanın 2,418 projesi desteklenmiş olup, 1,7 milyar ABD doları Ar-Ge hacmi yaratılmış ve Ar-Ge harcamalarının Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payı %0,67'e yükselmiştir.

1995 - Eylül 2005 yılları arasında desteklenen projeler arasında ilk sıraları; makine (%29,5), enformasyon teknolojileri (%21,1), elektrik-elektronik mühendisliği teknolojileri (%15,8), malzeme ve metalürji (%11,3) ve kimya (%10,4) teknoloji alanları almıştır. Desteklenen diğer teknoloji alanları ise sırasıyla; gıda (%2,7),

yaşam bilimleri (%1,7), tekstil (%1,4), tarım (%1,3), havacılık (%1,2 ve endüstri (%0,9)'dur.

Projelerin %36'sı Öncelikli Teknoloji Alanlarına (enformatik, esnek üretim/esnek otomasyon teknolojileri, ileri malzeme teknolojileri, gen mühendisliği/biyoteknoloji, uzay ve havacılık teknolojileri, çevreye duyarlı teknolojiler) yönelik projelerdir.

4.3.2.6.8. Türk Ürünlerinin Markalaşması Desteği

Bu Yardım Programı'nın amacı, İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernekleri, Üretici Birlikleri, Türkiye'de ticari ve/veya sınai faaliyette bulunan şirketler ile Türk moda tasarımcılarının yurt dışı pazarlarda ürünlerinin markalaşması amacıyla gerçekleştirecekleri faaliyetlere ilişkin giderlerinin desteklenmesidir.

Bu kapsamda; İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernekleri ve Birliklerinin sektörleriyle ilgili olarak yapacakları tanıtım harcamaları, ihracatçı birlikleri için 250,000 dolara kadar %80, Üretici Dernekleri ve Birlikleri için 100,000 dolara kadar %50 oranında desteklenebilmektedir (H.M., 2000: 71).

Şirketler, SDS'lerin ve DTSS'lerin destek kapsamına alınan markalarıyla ilgili olarak yurt dışında gerçekleştirecekleri marka tesciline ilişkin harcamaları 50,000 dolar projelerinde belirttikleri hedef pazarlarda markalarıyla ilgili gerçekleştirecekleri her türlü tanıtım, reklam ve pazarlama giderleri 300,000 dolar yurt dışında açacakları birimlere ilişkin kira giderleri 300,000 dolar markalarıyla ilgili yurt dışında açtıkları reyonlara ilişkin kira ve/veya komisyon giderleri 200,000 dolar showroomlarına ilişkin kira ve/veya komisyon giderleri 200.000\$, ürünleri ile ilgili olarak alacakları kalite belgeleri 50,000 dolar franchising yoluyla yurt dışında açmış oldukları mağazalara ilişkin dekorasyon giderleri mağaza başına 50,000 dolara kadar desteklenmektedir.Yine bu Tebliğ çerçevesinde, Türk moda tasarımcılarımızın tanıtım harcamaları 300,000 dolar , yurt dışı birimlerine ilişkin kira giderleri 200,000 dolar , reyonlarına ilişkin harcamaları 200,000 dolar ve showroomlarına ilişkin harcamaları 200,000 dolara kadar karşılanabilmektedir.

Çizelge 35: Türk Ürünlerinin Yurt dışında Markalaşması ve Türk Malı İmajının Yerleştirilmesine Yönelik Faaliyetlerin Desteklenmesi Amacıyla Verilen Destekler

Desteklenen Faaliyetler	(Milyon TL)	(\$)
Marka Tescili	1.191	822
Tanıtım	4.140.332	2.923.432
Yurtdışı Birim Kirası	2.982.443	2.162.168
Yurtdışı Showroom Kirası	250.209	181.541
Yurtdışı Reyon Kirası	50.605	36.880
Sertifikasyon	0	0
Franchising	130.809	98.919
İhracatçı Birliği	4.475.407	3.222.868
Üretici Birliği/Derneği	8.704	6.881
TOPLAM	12.039.700	8.633.511

*01.01.2004-28.11.2005 dönemi

Kaynak: DPT, 2005: 65.

21.12.2005 tarihi itibarıyla 56 şirket, iki İhracatçılar Birliği ve bir Üretici Derneği destek kapsamına alınmış durumdadır.

4.3.2.6.9. Dahilde İşleme Rejimi

Dahilde İşleme Rejimi Kararı, Dünya piyasa fiyatlarından ham madde temin etmek suretiyle ihracatı artırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla hazırlanmıştır (DPT, 2005, 69).

Kararla tanınan vergi muafiyet ve istisnaları için süre sınırlaması bulunmamaktadır. Ancak, her bir Dahilde İşleme İzin Belgesi kapsamında üretilen ürünün cinsine göre 6, 9, 12 ay olarak süre sınırlaması bulunmaktadır.

Bu yardım türünden yararlanabilmek için Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan (İhracat Genel Müdürlüğü) Dahilde İşleme İzin Belgesi alınması gerekmektedir ve işletme faaliyetleri için Gümrük İdarelerine başvurulması gerekmektedir.

Dahilde İşleme Rejimi kapsamında 1996-2005 yılları arasında yılda ortalama 4,500 adet belge düzenlendiği görülmektedir. Bu belgeleri kullanan firmalar, %87

oranında belgede yer alan ihracat taahhütlerini yerine getirmişlerdir. Aynı dönem içerisinde taahhütleri yerine getirilen belgeler için döviz kullanım oranı ortalama %46 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, 1996-2005 yılları arasında belge kapsamında gerçekleşen ithalatın toplam değeri 53 milyar dolar olup, bunun karşılığında 111 milyar dolar değerinde ihracat gerçekleşmiştir. Bu süre içerisinde net 58 milyar dolar tutarındaki dövizin yurt içinde kalması sağlanmıştır.

4.3.2.7. KOSGEB Destekleri

Kosgeb destekleri kapsamında işletmelere, pazar araştırması ve ihracatı geliştirme, tanıtım, markaya yönlendirme, danışmanlık, girişimciliği geliştirme, teknoloji geliştirme ve yenilik ve uluslararası işbirliğini geliştirmeye yönelik destekler verilmektedir (H.M., 2000, 77).

4.3.2.7.1. Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Destekleri

Pazar araştırması ve ihracatı geliştirmeye yönelik olarak da, işletmelerin yurt içi ve yurt dışı pazar paylarını arttırmak amacıyla katıldıkları fuarlara yönelik destekler sağlanmaktadır.

4.3.2.7.1.1. Yurtiçi Sanayi Fuarlarına Katılım Desteği

İşletmelerin; pazar paylarını artırma, rakiplerini tanıma, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinme ve ürünleri için marka imajı oluşturmaları amacıyla, yetkili mercii tarafından Resmi Gazete’de yayınlanan yıllık yurt içi fuar takvimi tebliğinde yer alanlar içerisinde KOSGEB tarafından belirlenen yurt içi sanayi ihtisas ve genel sanayi fuarlarına katılımlarına destek verilmesidir.

Destek unsurları ve üst limitleri; her işletmeye verilecek olan ürün sergileme desteği en az altı metre kare ve en fazla yirmi dört metre kare için metre kare başına olmak üzere;

a) Yurtiçi Sanayi İhtisas Fuarları

Gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yörelerde düzenlenecek bu nitelikteki fuarlara katılacak her işletmeye boş alan (yer) kirası, standart stand konstrüksiyonu, standart stand dekorasyonu, fuar katılımcı kataloğu, fuar alanının

genel düzenlemesi ile ilgili hostes, genel tanıtım, genel güvenlik, genel temizlik ile gerekli olabilecek diğer hizmet maliyet giderlerini içerecek kapalı alan için, metre kare ücreti 100 YTL' yi, geçmeyen fuarlara KOSGEB destek üst limiti 60 YTL/m²; metre kare ücreti 67 YTL' yi geçmeyen açık alanlara katılımları için ise, KOSGEB destek üst limiti 40 YTL/m²'dir. Bu fuarlar için, fuar toplam ürün sergileme alanının %30'unu aşmamak kaydı ile ve toplam stand alanı 1,000 YTL/ m² 'yi geçmeyecektir (H.M., 2000; 82).

b) Yurtiçi Genel Sanayi Fuarları

Sadece kalkınmada öncelikli yörelerde düzenlenecek bu nitelikli fuarlara katılacak her işletmeye boş alan (yer) kirası, standart stand konstrüksiyonu, standart stand dekorasyonu, fuar katılımcı kataloğu, fuar alanının genel düzenlemesi ile ilgili hostes, genel tanıtım, genel güvenlik, genel temizlik ile gerekli olabilecek diğer hizmet maliyet giderlerini içerecek kapalı alan metre kare ücreti 60 YTL' yi geçmeyen fuarlara KOSGEB destek üst limiti 30 YTL/m², metre kare ücreti 40 (kırk) YTL' yi geçmeyen açık alanlara katılımları için ise, KOSGEB destek üst limiti 20 (yirmi) YTL'dir.

Bu fuarlar için, fuar toplam ürün sergileme alanının %20'sini aşmamak kaydı ile ve toplam stand alanı 600 YTL/m² yi geçmeyecek şekilde destek sağlanır. (DPT, 2005: 45).

4.3.2.7.1.2. Yurtiçi Uluslararası Sanayi İhtisas Fuarlarına Katılım Desteği

İşletmelerin; yurt içi ve yurt dışı pazar paylarını artırma, rakiplerini tanıma, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinme ve ürünleri için marka imajı oluşturmaları amacıyla, yetkili mercii tarafından Resmi Gazete'de yayınlanan yıllık yurt içi fuar takvimi tebliğinde yer alanlar içerisinde KOSGEB tarafından belirlenen yurt içi uluslararası sanayi ihtisas fuarlarına ve İzmir Enternasyonal Fuarına katılımlarına destek verilmesidir.

Destek unsurları ve üst limitleri; her işletmeye ürün sergileme desteği olarak en az altı metre kare ve en fazla 24 yirmi dört metre kare için boş kapalı alan (yer)

kirası, standart stand konstrüksiyonu, standart stand dekorasyonu, fuar alanının genel düzenlemesi ile ilgili genel güvenlik, genel temizlik hizmetleri giderlerinden oluşan metre kare ücreti 143 YTL'yi geçmeyen fuarlara katılımları için, KOSGEB destek üst limiti 100 YTL/m²'dir.

Bu nitelikteki fuarlar için; fuarın toplam ürün sergileme alanının %40'ını aşmamak kaydı ile ve toplam stand alanı 1,500 metre kareyi geçmeyecek şekilde destek sağlanır. Ancak, İzmir Enternasyonal Fuarı için bu koşul aranmaz ve açık alanda da metre kare ücreti 80 YTL'yi geçmeyecek şekilde KOSGEB tarafından en fazla 56 YTL/m²'yi geçmemek üzere ürün sergileme desteği verilmektedir.

4.3.2.7.1.3. Milli Katılım Düzeyindeki Yurt dışı Fuarlara Katılım Desteği

İşletmelerin; uluslararası pazarlara giriş, yurt dışı pazar paylarını artırma, rakiplerini tanıma, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinme ve ürünleri için marka imajı oluşturmaları amacıyla, Türkiye'de milli katılımın gerçekleştirileceği ve kendileri için hedef pazar olarak öngördükleri ülkelerde düzenlenen milli katılım düzeyindeki yurt dışı fuarlar arasından, KOSGEB tarafından yıllık olarak belirlenen yurtdışı fuarlara katılımlarına destek verilmesidir (DPT, 2005:72).

Bu amaçla, her işletmeye ürün sergileme desteği olarak en az altı metre kare ve en fazla 30 otuz metre kare için destek verilir. KOSGEB tarafından destek sağlanacak metrekare başına fuar katılım ücretine verilecek desteğin üst limiti 300 YTL'dir. Bu fuar katılım ücretine; boş kapalı alan (yer) kirası, standart stand konstrüksiyonu, standart stand dekorasyonu, fuar alanının genel düzenlemesi ile ilgili genel güvenlik, genel temizlik hizmetleri, fuarın yurt dışı tanıtım giderleri, ürünlerin organizatör kuruluşun bildireceği yurt içindeki depo ile fuar stand alanı arası gidiş-dönüş nakliyesi, ürünlerin yurt dışı indirme-depolama-yükleme giderleri, ürünlerin gümrük işlem giderleri ile yurt dışı nakliye sigortası giderleri dahildir.

İşletmeler; bu destekten aynı takvim yılı içerisinde, aynı ülkeye bir defa olmak üzere en fazla iki defa yararlanabilir. Ancak, aynı yurt dışı fuara katılım için başka bir kamu kuruluşu tarafından destek alması halinde KOSGEB'in bu desteğinden faydalanamayacaktır.

4.3.2.7.1.4. Milli Katılım Dışındaki Yurtdışı Fuarlara Katılım Desteği

4.3.2.7.1.4.1. Ürün Sergileme Desteği

İşletmelerin, uluslararası pazarlara girme ve yurt dışı pazar paylarını artırma, rakiplerini tanıma, yeni ürünler ve teknolojiler hakkında bilgi edinme ve ürünleri için marka imajı oluşturmalarını sağlamak amacı ile kendileri için hedef pazar olarak öngördükleri ülkelerde organizatör kuruluşlar tarafından düzenlenen milli katılım dışında kalan yurt dışı fuarlara katılımlarına destek verilmesidir.

İşletmeler, milli katılım düzeyindeki yurt dışı fuarlara bu destekten yararlanmak üzere katılamazlar. Aynı takvim yılı içerisinde; aynı ülkeye bir defa olmak üzere en fazla iki defa faydalanabilir. Verilen destek miktarları ve üst limitleri; her işletmeye ürün sergileme desteği olarak en az altı metre kare ve en fazla otuz metre kare için destek verilir. Metre kare başına verilecek desteğin üst limiti 300 (üç yüz) YTL olmak üzere KOSGEB tarafından destek sağlanacak fuar katılım ücretine; boş kapalı alan (yer) kirası, standart stand konstrüksiyonu, standart stand dekorasyonu, ürünlerin yurt içindeki depo ile fuar stand alanı arası gidiş-dönüş nakliyesi, ürünlerin yurt dışı indirme-depolama-yükleme giderleri, ürünlerin gümrük işlem giderleri ile yurt dışı nakliye sigortası giderleri dahildir.

4.3.2.7.2. Tanıtım Desteği

İşletmelere; işletmelerini ve ürünlerini, özellikle yurt dışında tanıtımları için gerçekleştirecekleri faaliyetlerine destek verilmesidir.

Destek unsurları ve üst limitleri;

a) Türkçe/yabancı dilde işletme ve ürün tanıtımı amaçlı; broşür, ürün kataloğu giderleri için üst limit 3,000 YTL,

b) Türkçe/yabancı dilde işletme ve ürün tanıtımı amaçlı, etiket baskılı bandrollü CD giderleri için üst limit 6,500 YTL,

c) Türkçe/yabancı dilde işletme ve ürün tanıtımı amaçlı web sayfası hazırlama giderleri için üst limit 500 YTL, olmak üzere verilecek desteğin toplamı

10,000 YTL'dir. Bu destekler de diğer destek türlerinde olduğu gibi geri ödemesiz olarak sağlanır.

4.3.2.7.3. Markaya Yönlendirme Desteği

İşletmelerin kendi markaları ile ulusal ve uluslararası pazarlarda marka imajı oluşturmalarının özendirilmesi amacı ile yurtiçi ve yurtdışında markaya yönlendirilmeleri için gerçekleştirecekleri çalışmalara ilişkin giderlere destek verilmesidir.

Destek unsurları ve üst limitleri;

- a) Yurt dışı Marka Tescil Belgesi için ilgili Kuruma yapılan ödemeler,
- b) Yurt dışındaki üretim işkolu ile ilgili periyodik dergilere reklam verme giderleri,
- c) Uluslararası havayollarına ait periyodik dergilere reklam verme giderleri,
- d) Yurt içi ve yurt dışındaki hava limanlarındaki reklam panolarının kira bedeli giderleri için verilecek desteğin toplamı 20,000 YTL'dir. Her bir destek unsuru için verilecek desteğin üst limiti 10000 YTL' yi geçmemektedir.

4.3.2.7.4. Danışmanlık Desteği

İşletmelerin, yeni girişimcilerin, girişimcilerin ve işletici kuruluşların, yatırım yönlendirme, atıl kapasitelerini değerlendirme, kalite ve verimliliklerini artırma, idari ve teknik mevzuat uygulaması, ürün - yöntem geliştirme ve benzeri hususlarda yapacakları çalışmalar kapsamında planlama, yatırım, modernizasyon, teknolojik araştırma - geliştirme ve teknoloji adaptasyonu, üretim, pazarlama, enformasyon, yönetim ve benzeri konulardaki bilgi ve becerilerini geliştirmek, yurt içi – yurt dışı pazarlarda rekabet edebilir düzeye gelmelerini temin etmek, istihdamın ve katma değer artırılabilmesi için yeni işletmelerin kurulmasını sağlamak amacı ile gerekli danışmanlık ihtiyaçlarına destek verilmesidir (Heper, 1996: 117).

Bu amaçla; işletmelerin, girişimcilerin, yeni girişimcilerin ve işletici kuruluşların, KOSGEB veri tabanında bulunan yerli veya yabancı her türlü şirket statüsündeki danışmanlık kuruluşları, serbest meslek erbabı ve bu alanda faaliyet

gösteren üniversiteler, kamu kuruluşları ile vakıf ticari işletmelerinden satın alacakları danışmanlık hizmetine verilen destekleri kapsar. Bu kapsamda, aynı danışmanlık konusunda bir kez destek verilir, başvuruları uygun bulunan farklı konulardaki danışmanlık taleplerine verilecek desteğin üst limiti toplam 15.000 YTL' dir.

4.3.2.7.5. Girişimciliği Geliştirme Destekleri

4.3.2.7.5.1. Yeni Girişimci Desteği

Ekonomik kalkınma ve istihdam sorunlarının çözümünün temel faktörü olan girişimciliğin desteklenmesi, yaygınlaştırılması, başarılı işletmelerin kurulmasını sağlamak amacı ile destek başvuru tarihi itibarıyla son bir yıl içinde işletmesini kurmuş olan yeni girişimcilere destek verilmesidir.

Yeni girişimcilerin, destek sözleşmesi tarihinden itibaren en fazla üç yıllık süre içerisinde iş kurmaya yönelik başlangıç giderleri ile makine-teçhizat ve donanım giderlerini karşılamaya yönelik destekleri kapsar.

Destek unsurları ve üst limitleri;

a) İş kurmaya yönelik başlangıç giderleri için verilecek geri ödemesiz destek 4,000 YTL,

b) Yeni Girişimcilerin sabit yatırım giderleri için;

- Alacakları makine-teçhizat ve ofis donanımları için teminat karşılığı geri ödemeli olarak ve ilk 12 ay ödemesiz dönemden sonraki 24 ayda altı aylık dönemler halinde geri tahsil edilecek şekilde verilecek desteğin üst limiti 40,000 YTL,
- Finansal Kiralama yolu ile alacakları makine-teçhizat ve ofis donanımlarının, kiralama süresi en fazla dört yıl olacak şekilde, faturada yer alan peşin bedeli ve KDV dışında kalan kiralama giderleri için verilecek geri ödemesiz desteğin üst limiti 10,000 YTL'dir.

4.3.2.7.5.2. İş Geliştirme Merkezi Desteği

Yerel ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunmak üzere, yeni ve başarılı küçük işletmelerin tesisini sağlamak için işletici kuruluşlar yardımıyla kurulan ve işletilen iş geliştirme merkezlerinin (İŞGEM) etkinlik ve verimliliğinin artırılmasına yönelik olarak destek verilmesidir.

KOSGEB tarafından ulusal ve uluslararası projeler kapsamında kurulan ve bu projelerin sona ermesinden sonra, işletici kuruluş tarafından faaliyetlerini sürdürmekte olan iş geliştirme merkezlerinin işletme giderlerini karşılamak üzere verilen desteği kapsar (İKV, 2005: 33).

İŞGEM’de yer tahsis edilecek işletmelerin imalat sanayinde faaliyet göstermeleri ve bu işletmelerin faaliyetlerine devam ediyor olmaları esastır. Ancak, kapasitenin doldurulamaması halinde diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler de İŞGEM’e kabul edilebilir. Bu durumda, işletici kuruluşa imalat sanayinde faaliyet gösteren işletmeler oranında destek verilir.

KOSGEB tarafından onaylanan başvurudaki şartlar dahilinde, destekleme süresi, bu destek öncesinde ulusal-uluslararası projeler kapsamında verilen destek süresi ile birlikte toplam 36 ay olacak şekilde hesaplanır.

Başvuruda sunulan iş planı, İŞGEM gelirlerinin giderlerini karşılama durumu, tutarlılık ve sürdürülebilirlik boyutu çerçevesinde değerlendirilir. Desteğin devam edebilmesi için İŞGEM’de yer alan toplam firma sayısının 15’in altına düşmemesi şartı aranır.

Destek unsurları ve üst limiti; işletme giderleri (personel giderleri ve kira giderleri) için verilecek geri ödemesiz desteğin üst limiti 50,000 YTL’dir.

4.3.2.7.6. Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Destekleri

4.3.2.7.6.1. Teknoloji Araştırma ve Geliştirme Desteği

Bilim ve teknolojiye dayalı yeni fikir ve buluşlara sahip işletmelerin, ulusal ve uluslararası platformlarda rekabet edebilecek teknolojik düzeyde kurulması,

gelişmesi ve yeni ürün üretilmesi veya geliştirilmesi amacı ile bu işletmelere teknolojik araştırma ve geliştirme desteği verilmesidir.

Teknoloji geliştirme merkezleri, duvarsız teknoloji inkübatörleri, teknoloji yenilik merkezleri ve benzeri nitelikteki Ar-Ge projelerine yönelik işbirliği protokolleri çerçevesinde kurullarda desteklenmesine karar verilen işletmelere; malzeme, teçhizat ve prototip üretimi ile ilgili giderler ve deneme amaçlı ham madde temini, kalite geliştirme, teknolojik donanım satın alma, danışmanlık, Ar-Ge sonuçlarını yayınlama, teknopark kira desteği, işlik tahsis, yurt dışı kongre, konferans, panel, sempozyum ve teknoloji fuarlarına katılım için verilen destekleri kapsar (İKV, 2005: 35)

Destek unsurları ve üst limitleri;

a) Malzeme, teçhizat ve prototip üretimi ile ilgili giderler ve deneme amaçlı ham madde temini için;

- Teçhizat ve demirbaşların teminat karşılığı satın alınması halinde; verilecek desteğin üst limiti 200,000 YTL,
- Teçhizat ve demirbaşların finansal kiralama yolu ile alınması halinde; teçhizat ve demirbaşların faturada yer alan peşin bedeli ve KDV dışında kalan finansal kiralama giderlerine verilecek desteğin üst limiti 50,000 YTL,

b) Projesi KOSGEB tarafından desteklenerek başarı ile tamamlanan işletmelere verilecek olan kalite geliştirme ve teknolojik donanım temini için;

- Kalite geliştirme ve teknolojik donanım için gerekli demirbaşların teminat karşılığı satın alınması halinde; verilecek desteğin üst limiti 50,000 YTL,
- Kalite geliştirme ve teknolojik donanım için gerekli demirbaşların finansal kiralama yolu ile alınması halinde; teçhizat ve demirbaşların faturada yer alan peşin bedeli ve KDV dışında kalan finansal kiralama giderlerine verilecek desteğin üst limiti 15,000 YTL,

c) Danışmanlık desteği; teknoloji, araştırma ve geliştirme desteğinden yararlanan işletmelerin danışmanlık ihtiyacının karşılanabilmesi amacıyla; işbirliği

yapılmış olan üniversitelerden sağlanacak danışmanlık hizmetinden, ilgili üniversitelerin belirlediği usul ve esaslar çerçevesinde yararlanır. İşletmelerin yurt içi ve yurt dışındaki üniversitelerden alacağı danışmanlık hizmeti desteği üst limiti 20,000 YTL,

d) Ar-Ge sonuçlarını yayınlama desteği; Ar-Ge çalışmasının sonuçlarının tanıtımı ve duyurulması amacı ile işletme tarafından kitap, broşür, CD ve benzeri doküman yayınlanması giderleri desteği üst limiti 3,000 YTL,

e) Teknopark kira desteği üst limiti 20,000 YTL,

f) İşlik tahsisi; işletmelere, Ar-Ge projelerini gerçekleştirebilmeleri için KOSGEB birim binalarında yirmi dört aya kadar işlik tahsisi,

g) İşletmelerin, Ar-Ge konusuna ilişkin yurt dışı kongre, konferans, panel, sempozyum, teknoloji fuarları ile teknoloji transferi amaçlı yurt dışı toplantılara katılım ve ziyaret desteği üst limiti 5,000 YTL'dir. Bu destekteki (a) ve (b) bentlerinde yer alan iki seçenekten sadece birisi tercih edilir, (f) bendinde yer alan işlik tahsisi süresi Kurul kararı ile mevcut işletmeler için en fazla 12 ay, yeni kurulan işletmeler için 24 ay uzatılabilir (İKV, 2005: 41).

4.3.2.7.7. Uluslararası İşbirliği Geliştirme Destekleri

4.3.2.7.7.1. İhracat Amaçlı Yurt dışı İş Gezisi (İYİG) Programı Katılım Desteği

İşletmelerin hedeflerine yönelik olarak doğrudan ihracat, dolaylı olarak teknik/teknolojik, ortak yatırım, mali ve benzeri işbirliği imkanları için araştırma, potansiyel ithalatçı işletme temsilcileri ile doğrudan ikili iş görüşmeleri yapma, tüketici tercih ve ürün fiyat düzeyi hakkında yerinde tespit, ekonomik yapı ve sanayi durumu ile ilgili bilgi edinme ve böylece uluslararası işbirliği ortamına açılabilmesi amacı ile; KOSGEB tarafından uygun görülen ülkelere, sektörel kuruluş/meslek kuruluşlarınca organize edilen ihracat amaçlı yurt dışı iş gezisi (İYİG) programlarına katılmaları hususunda destek verilmesidir.

Birbirlerini tamamlayan iş kollarında olması halinde en az on veya farklı iş kollarında olması halinde en az yirmi işletmenin grup oluşturarak bu programlara

katılımı için verilen destekleri kapsar. İşletmeler; bu destekten aynı takvim yılı içerisinde, aynı ülkeye bir defa olmak üzere en fazla iki defa yararlanabilir.

Destek unsurları ve üst limitleri;

a) Ulaşım Desteği: Her işletmeden bir yetkili temsilcinin, programın düzenlendiği yere ekonomik tarife üzerinden hava yolu / kara yolu / demir yolu / deniz yolu ile gidiş-dönüş ulaşım bileti ücretine verilecek desteğin üst limiti 500 YTL,

b) Konaklama Desteği: Her işletmeden bir yetkili temsilcinin programın düzenlendiği ülkedeki program süresini kapsayan en fazla dört gece olmak üzere, bir gecelik konaklama ücreti için 140 YTL/gece üzerinden destek verilir.

4.3.2.7.7.2. Eşleştirme Desteği

İşletmelerin; dış ticaret, ortak üretim/yatırım ve benzeri uluslararası işbirliğine yönelmeleri, uluslararası pazarlarda rekabet edebilmeleri ve pay alabilmeleri için hizmet vermek üzere KOSGEB eşleştirme merkezi modelleri kapsamında yurt-dışında açılan ve KOSGEB tarafından onaylanan eşleştirme merkezlerinden alacakları aşağıda belirtilen hizmetlere ilişkin giderlere destek verilmesidir.

Eşleştirme Merkezleri tarafından verilecek olan hizmetler dört ana grupta toplanmıştır (İKV, 2005: 48):

a) Temel Hizmetler: Bu kapsamda hedef ülkede potansiyel eş bulunması, karşı ülkeden gelen taleplerin iletilmesi, ek bilgi talebinin karşılanması, üye katalogları ve numunelerinin sergilenmesi, fuar araştırması, katalog basımı konusunda yönlendirme, vize/davet mektubu hazırlama hizmeti, otel rezervasyonu hizmeti, oturma izni almaya yardım hizmeti, veri tabanı dışından müşteri bulma, telefon, faks, internet hizmeti ve benzeri hizmetler yer alır.

b) Organizasyonel Hizmetler: Bu kapsamda Web sayfası/sanal katalog hazırlama hizmet, projeksiyon, bilgisayar gibi ofis araçları tedariki, yurt dışı ticari ziyaret organizasyonu yapılması, ehliyet değiştirme, şoför / araç kiralamaya yardım hizmeti, bankacılık / sigorta / güvenlik hizmetleri, toplantı salonu kiralama,

tercümanlık, çeviri hizmetleri, fuara katılım / temsil hizmeti, mihmandarlık ve benzeri hizmetler yer alır.

c) Danışmanlık Hizmetleri: Bu kapsamda fiyat araştırması, ham madde için tedarikçi araştırması, makine/tezgah araştırması, sözleşme incelenmesi/araştırması, rekabet araştırması, talep özellikleri araştırması, yerel mevzuat araştırması, finans kaynakları araştırması, ortak yatırım/fizibilite çalışması, ortak yatırım/sözleşme hazırlama, teknoloji araştırma, insan kaynakları araştırması, uzman/teknik uzman araştırması ve benzeri hizmetler yer alır.

d) Daimi sergi / showroom hizmetleri: Bu kapsamda kapalı alan tahsis, standart stand konstrüksiyonu, standart stand dekorasyonu, ürünlerin yurt içindeki depo ile daimi sergi alanı arası gidiş – dönüş nakliyesi, ürünlerin yurt dışı indirme – depolama - yükleme işlemleri, daimi sergi / showroom alanının genel güvenlik ve genel temizlik hizmetleri, ürünlerin gümrük işlemleri ile yurt dışı nakliye sigortalama işlemleri ve benzeri hizmetler yer alır.

İşletmeler; KOSGEB'e eşleştirme desteği talebi ile başvurduğu tarihten itibaren, aşağıda belirlenen destek üst limitlerini doldurana kadar, üyesi olduğu Eşleştirme Merkezleri hizmetlerinden yararlanabilirler. Ancak, işletmelere her bir Eşleştirme Merkezi için ödenecek en fazla destek tutarı 3,000 YTL'yi aşamaz.

Destek unsurları ve üst limitleri;

a) Temel hizmetler desteğinin üst limiti 250 YTL,

b) Organizasyonel hizmetler desteğinin üst limiti 1,250 YTL,

c) Danışmanlık hizmetleri desteğinin üst limiti 5,000 YTL,

d) Daimi sergi / showroom hizmetleri desteğinin üst limiti 2,000 YTL,

olmak üzere, toplam destek üst limiti 8,500 YTL'dir.

Bu fıkranın (d) bendinde belirtilen destek için, her işletmeye en fazla altı metre kare için destek verilir. İşletmelerin ürünlerinin daimi sergi / showroomda en az altı ay süreyle sergilenmesi gerekmektedir. Daimi sergi / showroom katılım ücretine; boş kapalı alan (yer) kirası, standart stand konstrüksiyon giderleri, standart

stand dekorasyon giderleri, ürünlerin yurt içindeki depo ile daimi sergi / showroom alanı arası gidiş - dönüş nakliye giderleri, ürünlerin yurt dışı indirme – depolama - yükleme giderleri, daimi sergi / showroom alanının genel güvenlik ve genel temizlik giderleri, ürünlerin gümrük işlem giderleri ve yurtdışı nakliye sigortası giderleri dahildir.

4.3.2.7.8. Bilişim Destekleri

Bilişim destekleri kapsamında, işletmeler için uygun olan bilgisayar yazılım destekleri ve günümüz ticaretinde giderek önemli bir konuma gelen e-ticarete yönelik sağlanan destekler yer almaktadır.

4.3.2.7.8.1. Bilgisayar Yazılımı Desteği

İşletmelerin ulusal ve uluslararası platformlarda rekabet güçlerini artırmak ve kalite düzeylerini yükseltmek amacı ile bilgisayar yazılımı temini için destek verilmesidir.

İşletmelere, bilgisayar destekli tasarım/üretim, üretim planlama takip ve kontrolü, kurumsal kaynak planlaması, bakım-onarım yazılımları satın almaları için verilen bilgisayar yazılım desteklerini kapsar. Desteğin üst limiti 8,000 YTL'dir.

Destek limiti içinde olmak şartı ile bir işletmeye birden fazla yazılım ihtiyacı için destek verilebilir, ancak bir işletmeye aynı konu / yazılım için bir kez destek sağlanır. İşletmede mevcut bir yazılımın yeni versiyonu veya aynı türde yazılımın temini için destek verilmez (H.M., 2000: 66).

4.3.2.7.8.2. E-Ticarete Yönlendirme Desteği

İşletmelerin Dünya pazarlarına açılmaları ve rekabet düzeylerini yükseltmeleri amacı ile, e-ticarete yönelmelerine destek verilmesidir. İşletmelere hizmet vermek üzere kurulan sinerji odaklarının alt yapısı ve işletmelerin e-ticarete yönelmelerine ilişkin giderlerine verilecek destekleri kapsar.

Destek unsurları ve üst limitleri;

a-Alt yapı Desteği:

KOSGEB'in işbirliği yaptığı kurum ve kuruluşlar bünyesinde kurulan sinerji odaklarına; işletmelere hizmet vermek üzere alınacak olan bilgi işlem donanımı ve yazılımları için, KOSGEB'in işbirliği yaptığı kurum ve kuruluşlara verilecek olan bu desteğin üst limiti 3,000 YTL,

b) E-ticaret Desteği: İşletmelerin e-ticaret yapmalarını ve e-dış ticarete geçmeleri amacıyla verilen bu desteğin üst limiti; e-dış ticaret portallarında yer almaları için 4,000 YTL, ulusal e-ticaret portallarında yer almaları için ise 2,000 YTL'dir.

4.3.2.8. Eximbank Uygulamaları

31 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3332 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye istinaden 21 Ağustos 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulan Türk Eximbank, gerek ihracatçılara finansman imkanı sağlayan kredi programları, gerekse ihracatçıların / müteahhitlerin politik ve ticari risklerden arındırılmış ortamlarda çalışmalarına imkan tanıyan sigorta ve garanti programları ile Türkiye ihracatının desteklenmesinde özel bir öneme ve konuma sahip, ihracat finansmanında kurumsallaşmış bir ihtisas bankasıdır. Türk Eximbank'ın gelişmiş birçok ülkenin resmi destekli ihracat kredi kuruluşlarından farklı olarak kredi, garanti ve sigorta işlemlerini aynı çatı altında toplamış olması, ihracatçı firmalara verilen hizmetlerde bir bütünlük oluşturmasına imkan sağlamaktadır. Banka, Uluslararası Kredi ve Yatırım Sigortacıları Birliği (Berne Union) üyesidir. Ayrıca, Türkiye'nin Nisan 1998'de tam üye olduğu OECD İhracat Kredileri ve Kredi Garantileri Grubu (İKG)'na temsilci olarak katılmaktadır. Bankanın üyesi olduğu kuruluşlara karşı olan sorumlulukları çerçevesinde uluslararası düzenlemelere uyumu söz konusudur. Ulusal çerçevede ise Bankacılık Kanunu'nda Kalkınma ve Yatırım Bankaları için öngörülen düzenlemeler çerçevesinde faaliyet göstermektedir.

Türk Eximbank'ın temel amacı;

- İhracatın geliştirilmesi,
- İhraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi,

- İhraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması,
- İhracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması,
- İhracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması,
- Yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir.

Türkiye'de ihracatın kurumsallaşmış tek asli teşvik unsuru olan Türk Eximbank'ın, bu amaca yönelik olarak gerçekleştirdiği yıllık faaliyetlerinin çerçevesi, Başbakan veya görevlendireceği Devlet Bakanı'nın başkanlığında, başlıca ekonomik birimlerin müsteşar seviyesindeki yöneticilerinden oluşan Türk Eximbank Yüksek Danışma ve Kredileri Yönlendirme Kurulu tarafından onaylanan yıllık programlarında belirlenmektedir. Yıllık programlar ile genel veya ülke, sektör ve mal grupları itibarıyla verilen hedefler çerçevesinde, kredi, garanti ve sigorta program limitlerinin işlem bazında tahsisi konusunda Türk Eximbank Yönetim Kurulu ve Genel Müdürlük yetkilidir.

Türk Eximbank, 1987 yılından bu yana uyguladığı

- İhracat kredisi programları,
- Politik / ticari riskleri teminat altına alan sigorta ve garanti programlarıyla imalatçı, imalatçı - ihracatçı, ihracatçıdan, dış müteahhitlere, yatırımcılara, turizmcilere ve nakliyecilere kadar uzanan çok geniş bir yelpazede hizmet vermektedir. Mevcut durumda Banka tarafından on sekizi kredi ve yedisi sigorta, garanti olmak üzere toplam yirmi beş farklı program uygulanmaktadır.

4.3.2.8.1. Kredi Programları

4.3.2.8.1.1.Kısa Vadeli İhracat Kredileri

Türk Eximbank ihracatçı ve ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalara, özellikle ihracata hazırlık döneminde finansman gereksinimlerinin karşılanması

amacıyla, kısa vadeli ihracat kredileri tahsis etmektedir. Bu krediler TL ve döviz cinsinden, bankalar aracılığıyla veya doğrudan Türk Eximbank tarafından firmalara kullanılmaktadır. Kısa Vadeli İhracat Kredileri kapsamında, Sevk Öncesi İhracat Kredi Programları, Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli İhracat Kredisi Programları, İhracata Hazırlık Kredileri ve KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri uygulanmaktadır.

Kısa vadeli kredilerin vadesi TL kredilerinde azami 360 gün, döviz kredilerinde ise azami 540 gündür. Bazı firmaların daha kısa vadeye ihtiyaç duyması nedeniyle, 120 gün vade ile kredi kullanma olanağı da bulunmaktadır. Kredi tutarı, FOB ihracat tutarının %100'ü olarak hesaplanmakta, krediye uygulanacak faiz oranları ise; piyasalardaki gelişmeler, ihracatçıların rekabet gücü ve kaynak maliyetindeki değişimler gözetilerek, vadeye ve ihracatın banka tarafından sigortalanmasına göre değişmektedir. Mevcut durumda faiz oranları, TL kredilerinde %9-13, döviz kredilerinde ise LIBOR+0,50-LIBOR+1,50 aralığındadır.

4.3.2.8.1.2. Özellikli Krediler

Türk Eximbank'ın uyguladığı Özellikli Kredi Programları, standart kredi ve garanti programlarının dışında kalan ancak bunları tamamlayıcı nitelikteki programlardır. Bu kapsamda Sevk Öncesi Reeskont Kredisi, Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı, Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi, Özellikli İhracat Kredisi, Gemi İnşa ve İhracına Yönelik Teminat Mektubu Programı, Yurt dışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu Programı uygulanmaktadır.

4.3.2.8.1.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler

Bu kapsamda, Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi, Turizm Pazarlama Kredisi, Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi programları uygulanmaktadır.

4.3.2.8.1.4. İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler

Türk Eximbank, ihracatçılara sunduğu finansman imkanlarını artırma gayreti içerisinde. Bu çerçevede, İslam Kalkınma Bankası (İKB) ile işbirliği içerisinde sevk sonrası ihracat finansmanı ve ithalat finansmanı programlarına Türkiye Milli Acentası konumunda aracılık yapmaktadır. Söz konusu programlar esas olarak, İslam ülkeleri arasındaki ticaret hacmini geliştirmek üzere yürürlüğe konulmuştur. Bu

kapsamda İhracat Finansmanı Programı, İhracata Yönelik İthalat Finansman Kredisi programları uygulanmaktadır.

4.3.2.8.1.5. Ülke Kredi / Garanti Programı

Türk Eximbank, 1989 yılından bu yana Türkiye'nin dış politikası ve ekonomik hedefleri çerçevesinde önem arz eden ülkelerle kalıcı ve uzun süreli ilişkilerin tesis edilebilmesine hizmet etmek amacıyla, bu ülkelerde Türk yüklenicileri tarafından gerçekleştirilecek projelere Ülke Kredi/Garanti Programı çerçevesinde finansman desteği sağlamaktadır. Türk Eximbank, bu program aracılığıyla yurt dışında projeler üstlenen Türk firmalarını riskten arındırarak, onlara gelişen piyasalarda rekabet etme ve yeni pazarlara açılma olanağı sağlamakta, ayrıca Türkiye'nin ihracat ürünlerinin çeşitlendirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Türk Eximbank, Türk yüklenici tarafından üstlenilen bir proje için ilgili kredi borçlusuna;

- Doğrudan kredi ya da,
- Projeyi fonlayacak ticari bankalara veya uluslararası kredi kuruluşlarına, kredinin geri ödenmeme riskine karşı garanti verilerek gayri nakdi kredi açabilmektedir.

Projenin, kredi açılacak ülkenin önceliklerine ve iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olması tercih nedenidir. Projenin Türkiye katkısının yüksek olması, ihracat mallarının çeşitlendirilmesine ve katma değeri yüksek ürünlerin ihracatına katkı sağlaması beklenmektedir. Projenin teknoloji aktarımına ve yüksek oranda döviz cinsinden net fon kazandırma yeteneğine sahip olması tercih edilmektedir (DPT, 2005, 65).

4.3.2.8.2. Sigorta Programları

1989 yılında Banka bünyesinde uygulanmaya başlanan ihracat kredi sigortası programları ile ihracatçı firmaların ihracat ettiği mal bedellerinin, ticari ve politik risklere karşı belirli oranlarda teminat altına alınması ve sigortalı firmaların gerek Türk Eximbank nezdinde doğmuş veya doğacak alacak haklarını ticari bankalara temlik etmek suretiyle, gerekse kambiyo senedine bağlı vadeli alacaklarını ister Türk Eximbank'da, isterse Türk Eximbank onayı ile ticari bankalarda iskonto ettirmek

suretiyle hem sevk öncesi, hem de sevk sonrası dönem için düzenli finansman imkanına erişmeleri amaçlanmaktadır.

Türk Eximbank bünyesinde halihazırda uygulanmakta olan sigorta programları;

- a) Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı (sevk öncesi ve sevk sonrası dönem),
- b) Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programları; (Spesifik İhracat Kredi Sigortası Programı, Spesifik İhracat Kredi Sigortası Sevk Sonrası Politik Risk Programı, Spesifik İhracat Kredi Sigortası Sevk Sonrası Kapsamlı Risk Programı) olmak üzere iki grupta toplanmaktadır.

Ayrıca, 2004 yılı başından itibaren müteahhitlik hizmetlerimizin desteklenmesi amacıyla “Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektuplarının Haksız Nakde Çevrilme Sigorta Programı” uygulamaya geçirilmiştir.

4.3.2.8.2.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı

Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası programının amacı, bir taraftan ihracatçıların kısa vadeli satışlarına ilişkin ihracat bedellerini sevk öncesi ve sevk sonrası dönemde ticari ve politik risklere karşı belirli limitler dahilinde teminat altına alarak ihracatı teşvik etmek ve yönlendirmek, diğer taraftan da poliçenin teminat gösterilmesiyle ticari bankalardan ihracat kredisi teminini kolaylaştırmaktır.

4.3.2.8.2.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigorta Programı

Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigorta Programları ile ihracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı olarak beş yıla kadar vadeli ödeme koşuluyla yapacakları, yerli katkı oranı asgari %60 seviyesindeki sermaye ve yarı sermaye malı ihracatından doğacak alacakları sigorta teminatı altına alınmakta ve teminat altına alınan ihracat işlemi ile ilgili olarak ticari bankalardan finansman sağlanması olanaklı kılınmaktadır (DPT, 2005: 69).

1990 yılından bu yana uygulanmakta olan Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programları ile,

- Ülke ekonomisine sağladığı yüksek katma değer ve ileri teknoloji imkanları göz önüne alınarak yatırım veya sermaye malları üretim ve ihracatının teşvik edilmesi ve yatırım veya sermaye malı ihracatçılarına,
- Rekabet üstünlüğü sağlanması,
- Gelişmekte olan riskli pazarlarda uzun vadeli satış imkanlarının artırılması,
- Poliçenin teminat gösterilmesi ile ticari bankalardan finansman sağlamalarının kolaylaştırılması

amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, söz konusu programlar kapsamında teminat altına alınan ihracat bedeli vadeli alacakların, ticari bankalar tarafından iskonto edilmek suretiyle finanse edilmesi amacıyla ticari bankalar lehine garanti mektubu da verilmektedir (İKV, 2005: 61).

4.3.2.8.2.3. Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektuplarının Haksız Nakde Çevrilme Sigorta Programı

Müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren firmaların mevcut pazarlarda kalıcılığının sağlanması ve yeni pazarlara açılmalarının desteklenmesi amacıyla 2004 yılı başında uygulamaya konulan bu program, yurt dışında proje üstlenen Türk müteahhitlik firmalarını dış ihale makamlarına verecekleri geçici, avans ve kesin teminat mektuplarının haksız nakde çevrilmesi riskine karşı sigortalayarak, yaşadıkları sıkıntıları önemli ölçüde ortadan kaldırmayı hedeflemektedir.

4.3.2.8.3. Uygulama Sonuçları

İhracat finansmanında kurumsallaşmış bir ihtisas bankası olan Türk Eximbank'ın kuşkusuz Türkiye ihracatının tümünü finanse etmesi veya kapsamı mümkün değildir. Banka, Türkiye ekonomisinin koşulları ve Dünya konjonktürü paralelinde, ihracat sektörünün talep ve ihtiyaçlarını da dikkate alarak sürekli revize ettiği programları ile ihracatçılara yılda ortalama 6-7 milyar dolar tutarında kredi ve sigorta desteği verilmektedir.

Çizelge 36: Yıllar İtibarıyla Türk Eximbank'ın İhracat Sektörüne Verdiği Destek Miktarları

	2000	2001	2002	2003	2004
Toplam Krediler (Milyon dolar)	3.501	2.832	2.287	3.257	3.365
Kısa Vadeli Krediler	3.376	2.714	2.159	3.191	3.324
Orta ve Uzun Vadeli Krediler	125	118	128	66	41
Sigorta/Garanti	3.000	2.811	2.709	3.062	3.557
Toplam Destek (Kredi+Sigorta/Garanti)	6.501	5.643	4.996	6.319	6.922
İhracat	27.775	31.334	36.059	47.253	63.016
İhracata Türk Eximbank Desteği (%)	23,4	18,0	13,8	13,4	11,0

Kaynak: DPT, 2005: 67.

Türk Eximbank, kurulduğu 1987 yılından bugüne kadar, TC Hazinesi'nin kendisine ödediği 1,060 milyon dolar tutarındaki sermaye ve 372 milyon dolar tutarındaki politik risk ödemelerinden oluşan toplam 1,4 milyar dolar tutarındaki kaynak aktarımına karşılık, aradan geçen sürede ihracat sektörüne 44 milyar dolar tutarında nakdi kredi ve 38 milyar dolar tutarında sigorta ve garanti olmak üzere toplam 82 milyar dolar tutarında finansal destek sağlamıştır.

Türk Eximbank, yılda 3,000 civarında ihracatçı firmaya kredi kullanırmakta olup, bu firmalar Türkiye ihracatının %60'ını gerçekleştirmektedir.

Kredi kullanan firmaların yaklaşık %70'i KOBİ niteliğinde olup, Eximbank kredilerinden aldıkları pay %38 - 40'dır. Türkiye ihracatındaki payı %8 olan KOBİ'lerin, ticari banka kredilerinden aldığı pay ise sadece %4 - 5 düzeyindedir.

Bugüne kadar Türk Eximbank hizmetlerinden yararlanan firma sayısı toplam 11,956'dır. Bunun; 8,395'i imalatçı, 3,386'sı ihracatçı, 175'i müteahhitlik, nakliye ve turizm firmalarıdır.

Türk Eximbank, Türkiye'de ihracat kredi sigortası hizmeti veren öncü kuruluş olup, bu programlar ile 176 ülkeye yapılan ihracatın, ticari ve politik

risklerden doğan zararlara karşı sigorta teminatı altında yapılması imkanını sunmaktadır.

Ülke kredi/garanti programları kapsamında 1989 yılından bugüne kadar yirmi bir ülkeye kullanılan kredi tutarı, yaklaşık 2.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bu tutarın 2 milyar doları tahsil edilmiştir. Türk Eximbank, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra kurulan cumhuriyetlerde iş alan ihracatçı ve müteahhitlerini destekleyen ilk ihracat kredi kurumu olarak, diğer ülkelerdeki benzer kurumların girmeye cesaret edemediği bir dönemde kısıtlı kaynakları ile bu pazarlara girerek Türk ihracatçı ve müteahhitlerinin tanınmasını ve kalıcı bir pay almasını sağlamıştır. Yurt dışında faaliyet gösteren Türk müteahhitlik sektörünün bugün ulaştığı 64 milyar dolarlık iş hacminde, açılan bu kredilerin rolü büyük olmuştur.

Banka, sağladığı nakdi ve gayri nakdi imkanlar ile her yıl Türkiye ihracatının ortalama %10'unu finanse etmektedir. Çeşitli ülkelerde ihracat destek kurumlarınca verilen finansman desteği, toplam ihracatın Japonya'da %37, Kore'de %18, Kanada ve Hindistan'da %11, Portekiz'de %9, Avusturya'da %7, Çek Cumhuriyeti'nde %6, Avustralya'da %5, Almanya'da %3, Belçika'da %2, İtalya'da ve ABD'nde ise %1 seviyesindedir.

4.3.2.9. Ar-Ge Destekleri

Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) ve TÜBİTAK tarafından birlikte yürütülen Sanayi Ar-Ge Yardımı uygulamasında amaç; kuruluşların araştırma ve yeni ürün ve üretim yöntemi ve teknolojisi geliştirmeye yönelik projelerinin uluslararası kurallara uygun olarak; giderlerinin belli bir oranının karşılıksız olarak desteklenmesidir. Bu programdan yararlanmak isteyen kuruluş, başvurusunu TÜBİTAK'a yapar. Proje değerlendirmesi sonucu oluşan karar, ilgili kuruluşa bildirildikten sonra, desteklenmesi kabul edilen projenin yürütücüsü, ilgili kuruluş / kuruluşların yetkilileri ile TÜBİTAK arasında sözleşme yapılır. Daha sonra, desteklenmeye değer bulunan projeyi öneren kuruluş, altı aylık dönemler itibarıyla teknik ve mali raporu içeren Ar-Ge yardımı istek formunu - gerekli görülen durumlarda yeminli mali müşavirlik Ar-Ge harcamaları değerlendirme raporu ile birlikte TÜBİTAK'a sunar. Sunulan Ar-Ge yardımı istek formu için TÜBİTAK tarafından yapılacak teknik

değerlendirme ve mali denetim sonucu, projenin dönemsel toplam destek tutarı belirlenerek, DTM onayına sunulur. Projeye ilişkin ödemeler, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın uygun görüşünü takiben %25'i DTM tarafından, %75'i de TÜBİTAK tarafından kuruluşun bildirdiği banka hesabına yapılır.

Desteklenmesine karar verilen Ar-Ge projeleri giderlerine uygulanan en yüksek temel destek oranı %50 olup, bu oran ilave desteklerle beraber %60 olmaktadır. Destekleme süresi proje bazında en çok 36 aydır. Uluslararası ortak Ar-Ge projeleri, proje süresi kadar desteklenir.

4.3.2.9.1. Ar-Ge Faaliyet Aşamaları

Sistemik Ar-Ge projesi aşağıdaki faaliyet aşamalarından tamamını veya bir kısmını içerir:

- a) Kavram geliştirme,
- b) Teknolojik / teknik ve ekonomik yapılabilirlik etüdü,
- c) Geliştirilen kavramdan tasarıma geçiş sürecinde yer alan laboratuvar ve benzeri çalışmalar,
- d) Tasarım, tasarım geliştirme ve tasarım doğrulama çalışmaları,
- e) Prototip üretimi,
- f) Pilot tesisin kurulması,
- g) Deneme üretimi ve tip testlerinin yapılması,
- h) Satış sonrasında ürün tasarımından kaynaklanan sorunların çözümü faaliyetleri.

4.3.2.9.2. Desteklenecek Gider Kalemleri

Ar-Ge projesinde projenin gerektirdiği ve ödemesi yapılan aşağıdaki harcamalar kabul edilir :

- a) Personel giderleri,
- b) Proje personeline ve varsa danışmanlara ait seyahat giderleri,

c) Alet, teçhizat, prototip kalıp, yazılım ve yayın alım giderleri; Ar-Ge faaliyeti için alınması veya yaptırılması zorunlu olan ancak proje sonrasında üretim aşamasında da kullanılacak alet,/teçhizat,/kalıp,/yazılım giderleri proje süresi ile orantılı olarak gider kabul edilir.

d) Yurt içi ve yurt dışı danışmanlık hizmeti ve diğer hizmet alım giderleri,

e) Ülke içindeki üniversiteler, TÜBİTAK'a bağlı Ar-Ge birimleri, özel sektör Ar-Ge kuruluşları ve benzeri Ar-Ge kurum ve kuruluşlarına yaptırılan Ar-Ge hizmet giderleri,

f) Türk Patent Enstitüsü'nden alınacak ulusal patent tescili, faydalı model tescili ve endüstriyel tasarım tescili ile ilgili giderler,

g) Malzeme ve sarf giderleri.

4.3.2.9.3. Desteklenmeyen Giderler

Katma değer vergisi, her türlü kar, fırsat maliyeti, sermaye kullanım maliyeti, kur farkları, amortismanlar, depozitolar, avans ödemeleri, dağıtım, pazarlama ve reklam giderleri, coğrafi işaret ve marka tescil giderleri, muhasebe, sekreterlik ve benzeri idari giderler, brüt ücretin yanında teşvik, motivasyon ve benzeri prim giderleri, personele nakdi ya da aynı olarak verilen yemek ve ulaşım giderleri, sosyal yardımlaşma vakıf ödentileri, seyahatlerde ulaşım ve konaklama dışındaki giderler, taksi, metro ve benzeri ulaşım giderleri, yakıt giderleri, büro makineleri, ısıtma, aydınlatma için yapılan masraflar, ofis, depo, stand, ve benzeri kiralar, inşaat ve tesisat giderleri ve kırtasiye giderleri desteklenmez.

4.3.2.9.4. Uygulama Sonuçları

Ar-Ge Yardımı programı yürürlüğe konduğu günden bu yana Dış Ticaret Müsteşarlığı ve TÜBİTAK kurumları işbirliğinde başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Bu uygulama, iki kurum işbirliği ile yapılan kurumsal işbirliği anlamında da çok iyi bir örnektir. Ar-Ge Yardımı desteğinden beklenen fayda sağlanmaktadır. Uygulamada bazı sorunlar yaşanmakla birlikte iyileştirme yönünde çeşitli önlemler alınmaktadır (İKV, 2005: 61).

Çizelge 37: Yıllar İtibarıyla Tahsis Edilen Kaynak ve Kullanım Tutarı (2000-2005 yılları)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
GSMH Fiyat İndeksi (2005 = 1.00)	0,319224	0,49419	0,712284	0,87263	0,929483	1
Ödeme Tutarı (cari fiyatlarla bin YTL)	12.959	39.358	36.161	55.305	65.731	103.410
Ödeme Tutarı (2005 sab.fiyat.bin YTL)	40.596	79.642	50.767	63.377	70.718	103.410

* Kasım Ayına kadar olan rakamlardır.
Kaynak: DPT, 2005: 71.

Ar-Ge Yardımı Uygulaması kapsamında on yıl içerisinde 1,510 firmadan toplam 3,470 proje başvurusu alınmıştır. Belli bir süre ortalama 265 civarında olan yıllık proje başvuruları son yıllarda Ar-Ge bilincine sahip firma sayısındaki artışla 370'lere ve son senelerde de 500'lere ulaşmıştır. Firmaların %81'i KOBİ niteliğindedir. Proje başvurularının %57'si de KOBİ firmalarına aittir. Ar-Ge nitelikli olarak değerlendirilen projelerin toplam tahmini maliyeti 1.76 milyar dolar, ortalama proje büyüklüğü KOBİ projeleri için 330,000 dolar, büyük işletmeler için ise 740,000 dolar'dır. Projeler toplam maliyetinin %37'sini KOBİ'lere ait projeler oluşturmaktadır. Proje konuları, ağırlıklı olarak makine mühendisliği (%30), bilişim (%21) ve elektrik - elektronik mühendisliği (%16) teknoloji alanlarına dağılmaktadır. Ar-Ge yardımı kapsamında desteklenen projelere toplam yaklaşık 276 milyon dolar tutarında ödeme yapılmış ve 1375 proje tamamlanmıştır.

4.3.2.10. Bölgesel Yardım Programları

Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında 5084 sayılı Kanun bazı illerde vergi ve sigorta primi teşvikleri uygulamak, enerji desteği sağlamak ve yatırımlara bedelsiz arsa ve arazi temin etmek suretiyle yatırım ve istihdam imkanlarının artırılmasını temin etmek üzere yürürlüğe konulmuştur.

5084 sayılı Kanun 2001 yılı için belirlenen fert başına Gayri Safi Yurt İçi Hasıla tutarı 1,500 ABD doları veya daha az olan otuz altı ili kapsamakta olup, 5350 sayılı Kanun ile 2003 yılı için belirlenen sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre endeks değeri eksi olan iller ilave edilmiştir.

Bu çerçevede; Adıyaman, Afyon, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ardahan, Bartın, Batman, Bayburt, Bingöl, Bitlis, Çankırı, Diyarbakır, Düzce, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Iğdır, Kars, Kırşehir, Malatya, Mardin, Muş, Ordu, Osmaniye, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Uşak, Van, Yozgat illerine; Artvin, Çorum, Elazığ, Kilis, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Nevşehir, Niğde, Rize, Trabzon ve Tunceli illeri ilave edilmiştir.

4.3.2.10.1. Teşvik Tedbirleri

a) Gelir Vergisi Stopajı

01.04.2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan (yeni kurulmuş) gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az otuz işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin, 01.04.2005 tarihinden önce işe başlamış olan (faaliyette olan) gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, 01.01.2005 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son aylık prim ve hizmet belgelerindeki işçi sayısını en az %20 oranında artırmaları ve çalıştırılan toplam işçi sayısının asgari otuz kişiye ulaşması halinde, bu iş yerlerinde çalıştırılan toplam işçi sayısını geçmemek üzere, artırdıkları işçi sayısı ile mevcut işçilerden artırdıkları işçi sayısının iki katı kadar işçinin, ücretleri üzerinden hesaplanan gelir vergisinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için %80'i verilecek muhtasar beyanname üzerinden tahakkuk eden vergiden terkin edilir. Terkin edilecek tutar, işçi sayısı ile asgari ücret üzerinden ödenmesi gereken gelir vergisinin çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden yukarıda belirtilen oranlara göre saptanan tutarı aşamaz.

b) Sigorta Primi İşveren Hissesi Teşviki

- 01.04.2005 tarihinden itibaren yeni işe başlayan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, en az otuz işçi çalıştırmaları koşuluyla, bu iş yerlerinde çalıştırdıkları işçilerin,
- 01.04.2005 tarihinden önce işe başlamış olan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, 01.01.2005 tarihinden önce ilgili idareye vermiş oldukları en son aylık prim ve hizmet belgelerindeki işçi sayısını en az yüzde yirmi oranında artırmaları ve çalıştırılan toplam işçi sayısının asgari otuz kişiye ulaşması halinde, bu iş yerlerinde çalıştırılan toplam işçi sayısını geçmemek üzere, arttırdıkları işçi sayısı ile mevcut işçilerden artırdıkları işçi sayısının iki katı kadar işçinin, prime esas kazançları üzerinden 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 72 ve 73'ncü maddeleri uyarınca hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin; organize sanayi veya endüstri bölgelerinde kurulu iş yerleri için tamamı, diğer yerlerdeki iş yerleri için yüzde sekseni hazine tarafından karşılanır.

Hazinece karşılanacak tutar, işçi sayısı ile Sosyal Sigortalar Kanununun 78'inci maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırına göre hesaplanan işveren hissesi prim tutarının çarpımı sonucu bulunacak değer üzerinden, yukarıda belirtilen oranlara göre saptanan tutarı aşamaz.

c) Bedelsiz Yatırım Yeri Tahsisi

Hazine arazilerinin, yatırımcılara tahsisini içeren bu destek, Kanun kapsamında yer alan kırk dokuz il yanında Zonguldak, Samsun, Kırıkkale illeri ile Bozcaada ve Gökçeada ilçelerini de kapsamaktadır.

Kanun ile, en az otuz kişilik istihdam sağlayacak olan yatırımlara, hazineye, Katma Bütçeli Kuruluşlara, belediyelere veya il özel idarelerine ait arazi veya arsaların mülkiyetinin bedelsiz olarak devredilmesi öngörülmektedir. Organize Sanayi veya Endüstri Bölgelerinde yapılabilecek yatırımlara bedelsiz arazi tahsis edilebilmesi için, bu bölgelerde tahsis edilecek boş arazi bulunmaması gerekmektedir (DPT, 2004: 34).

4.3.2.10.2. Enerji Desteği

31.12.2008 tarihine kadar uygulanmak üzere 2'nci maddenin (a) bendi kapsamındaki illerde, 01.04.2005 tarihinden itibaren faaliyete geçen, fiilen ve sürekli olarak; hayvancılık (su ürünleri yetiştiriciliği ve tavukçuluk dahil), seracılık, sertifikalı tohumculuk ve soğuk hava deposu yatırımlarında asgari on; imalat sanayi, madencilik, turizm konaklama tesisi, eğitim veya sağlık alanlarında ise asgari otuz işçi çalıştıran işletmelerin, elektrik enerjisi giderlerinin yüzde yirmisi hazine tarafından karşılanır. Bu orana asgari sayıdan sonraki her bir işçi için 0,5 puan eklenir. Hazine tarafından karşılanacak oran, organize sanayi veya endüstri bölgelerinde faaliyette bulunan işletmeler için yüzde elliyi, diğer alanlarda faaliyette bulunan işletmeler için yüzde kırkı geçemez.

4.3.3. Devlet Yardımlarının Etkinliği

Devlet yardımlarının etkinliği ya da başarısı ile ilgili değerlendirmede temel kriterler, ülkenin ekonomik ve sosyal yapısındaki değişimdir. Türkiye'nin üretim, yatırım, ihracat ve istihdama yönelik istatistikleri verilerine bakıldığında, genel ekonomi politikaları ve yardım uygulamalarının başarısız olarak değerlendirilmesi mümkün bulunmamaktadır. Bu noktada yardım programları vasıtasıyla, ülkede sanayi bilincinin yerleştirilmesi, özel kesimde sermaye birikiminin sağlanması, yerli sanayinin dış rekabete açık hale gelene kadar korunması ve nihayet dış rekabete açık hale getirilmesi aşamalarında ciddi kaynaklar aktarılmıştır.

İzlenilen bu politikaların da katkısı ile, 1913 yılında “20 un değermeni, 2 makarna fabrikası, 1 bira fabrikası, 6 konserve fabrikası, 3 kireç ve tuğla imalathanesi, 7 kutu, 2 yağ ve sabun imalatı” şeklinde özetlenen Türk sanayi bugün, Avrupa Birliği beyaz eşya ve televizyon pazarının önemli bir kısmını elinde tutan, ihracat kalemleri içinde ağırlığı tekstil ve otomotiv gibi uluslararası rekabetin yoğun olduğu ve teknoloji gerektiren sektörlerin aldığı, turizm gelirinin 10 milyar ABD Dolar'ını aştığı bir seviyeye gelmiştir. lke ekonomisinin bu performansı, dışa açık büyüme modeli çerçevesinde idari, teknik ve hukuki alanda yapılan düzenlemeler ile yatırım ve ihracata yönelik yardım programlarından kaynaklanmaktadır. İhracata dayalı büyüme stratejisi doğrultusunda gerçekleştirilen idari yapı ve mevzuat

değişiklikleri sonucunda, gelişmekte olan ülkeler sınıfındaki ülkemizin ekonomisi için son derece büyük önem arz eden ihracatımız, 1980 yılındaki 2,9 milyar Dolar seviyesinden, 25 yıl içerisinde yaklaşık 10 katına çıkarak 2005 yılında 60 milyar Dolar seviyesine ulaşmıştır.

Bu dönemde, Türkiye'nin ihracatının sektörel yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve tarım ürünlerinin (gıda dahil) %65 olan payı, 2000 yılında %14'e gerilerken, sanayi ürünlerinin payı %26'dan %82'ye yükselmiştir.

Ülkemiz 2003 yılında dünyanın en büyük 26'ncı ihracatçı ülkesi konumundayken 2004 yılında 22'nci sıraya yükselmiştir. 2005 yılına geldiğinde ise, dünya ekonomisinde yaşanan daralma ve tekstil ürünlerindeki miktar kısıtlamalarının kalkması gibi bir çok olumsuzluğa rağmen ihracatımız sadece artış hızında küçük bir yavaşlama ile yoluna devam etmektedir. Bu çerçevede, ihracatımız 2005 yılının ilk on ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre %16,9 artış yaşayarak 59,4 milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. İhracatın öncü verileri niteliğindeki İhracatçı Birlikleri Kayıt Rakamları'na göre ise 2005 yılı Ocak-Kasım döneminde ihracatımız bir önceki yılın aynı dönemine göre %15,4 artışla 66,2 milyar Dolar seviyesinde gerçekleşmiştir (İKV, 2005: 66).

Bilindiği üzere, uluslararası piyasadan önemli bir oranda pay alınabilmesinin bir diğer koşulu sahip olunan teknolojik imkanlardır. Rekabetçi ve yenilikçi bir endüstriye sahip olmak her şeyden önce küresel rekabet ortamında yarışabilme potansiyeline sahip, katma değeri yüksek ürün geliştirebilmekle mümkün olmaktadır. Ancak Türkiye'deki mevcut durumu değerlendirdiğimizde, toplum olarak teknolojiyle olan ilişkimizin daha çok teknolojiyi kullanmaya yönelik olduğu görülmektedir. Oysa ekonomik kalkınma ve dünya ticaretinden daha fazla pay alabilmenin temel koşulu teknolojiyi üretiyor olmaktır. Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından dünya ekonomilerinin orta ve uzun vadede sürdürülebilir ekonomik büyüme sağlama yeteneklerini ölçme amacıyla yapılan Büyüme Rekabetçiliği Endeksi çalışmasında Türkiye 104 ülke içerisinde 66. sırada yer almaktadır. Ayrıca bu endeksin hesaplanması sırasında kullanılan alt endekslerden

biri olan Teknoloji Endeksinde Türkiye 52. sırada yer almaktadır (Tokgöz, 1991 : 159).

Bir ülkenin güçlü bir ekonomiye sahip olması ve toplumsal refahı yakalayabilmesi için, o ülkedeki kuruluşların teknolojik olarak üstün özelliklere sahip, kalite ve fiyatta dünya standartlarında, katma değeri yüksek ürünler üretmesi gerekmektedir. Küresel rekabet artık doğal kaynaklara veya ucuz işçiliğe değil, teknoloji geliştirmeye ve inovasyona dayalı hale gelmiştir.

Bu amaçla, ülkemizde, 1991 yılından itibaren Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) ve 1995 yılından itibaren TÜBİTAK-TİDEB tarafından özel sektörün gerçekleştirdiği AR-GE projelerine destek sağlanmış, sanayi kuruluşları ve yazılım firmaları, küresel pazarlarda rekabet güçlerini arttırmaya yönelik yenilikçi ürün ve hizmet geliştirme çalışmalarında teşvik edilmiştir (Tokgöz, 1991: 161).

Bu alanda belirlenen hedef, diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi %0,7 olan toplam AR-GE harcamalarını 2010 yılına kadar GSMH'nın %2'sine çıkarmak ve AR-GE harcamaları içindeki özel sektör payını %50'ye çıkarmaktır. Bu alanda Ulusal İnovasyon Sistemimizin geliştirilmesi ve özel sektörümüzün de Araştırma, Teknoloji Geliştirme ve İnovasyon faaliyetlerine zaman ve para olarak kaynak ayırması gerekmektedir.

Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Ülkemiz ekonomisinde, üretim kapasitesinin ve çeşitliliğinin artması, Dünya ticaretine entegrasyonun büyük ölçüde sağlanması, teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve ihracat artışı son derece önemli bulunmakla birlikte, henüz istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu manada, istikrarlı büyüme sürecinin devamı amacıyla, yatırım ortamının iyileştirilmesi, üretim faktörlerinin verimliliğinin artırılması, teknolojik gelişmelerin takibi ve uluslararası piyasaya tam entegrasyonun sağlanması konularında etkili ve sistemli yardım programlarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, temel hedefi dünya pazarından daha fazla pay temin etmek olan ülkemizin, yardım programları da dahil ekonomi politikalarının Uluslararası mali piyasalar, hammadde fiyatları, sermaye hareketleri, teknolojik

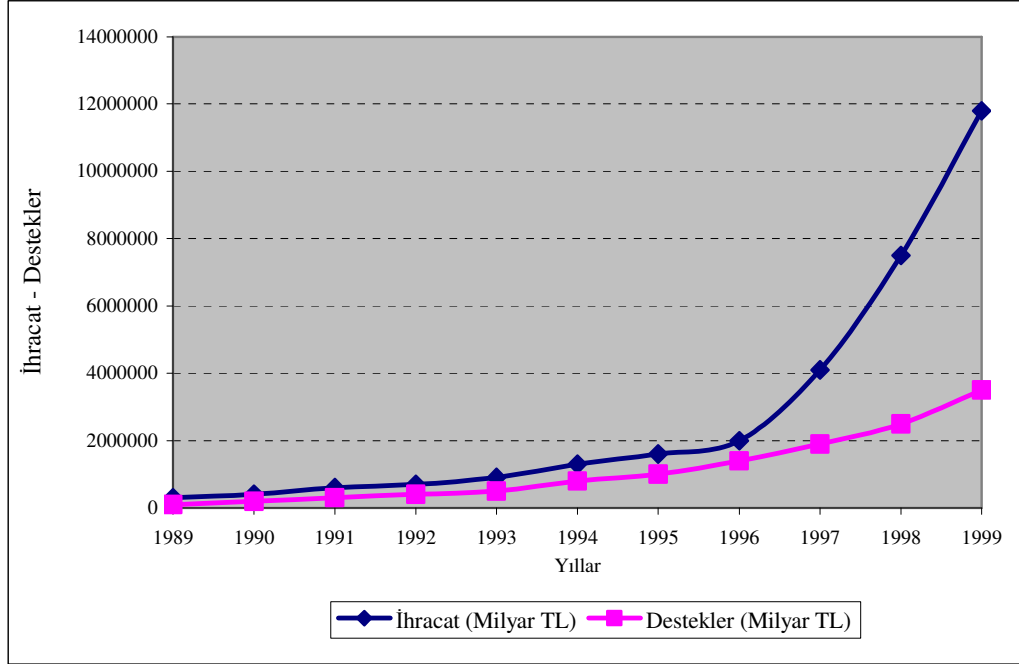
gelişmeler ve ticareti düzenleyen anlaşma hükümleri çerçevesinde yeniden yapılandırması ve bu alanda yürütülecek uygulamaların uluslararası ekonomik gelişmeleri veri olarak kabul eden ve ülke ekonomik yapısını buna göre şekillendiren unsurlardan oluşması zorunluluğu mevcuttur. Bu kapsamda, mevcut gelişmelere ancak gecikmeli tepkiler verebilen devlet yardımına yönelik politikaların yöntem, görev alanı ve kullanılacak enstrümanlar yönünden yeniden ele alınması ve uluslararası piyasada talep görebilecek mal ve hizmet üretimini hedef alan, yönlendirme gücüne sahip, selektif ve süreli uygulamalara geçiş imkanı veren, kamuya maliyeti ve sağladığı kamusal fayda yönünden muhasebe edilebilen şeffaf bir sistemin oluşturulması gerekmektedir. Bugün itibarıyla kamuoyunca daha çok özel kesime “kaynak transferi” yöntemi olarak görünen teşviklerin, yeni dünya görüşü çerçevesinde önemli kamusal müdahale aracı haline dönüştürülmesi gerekmektedir (Tokgöz, 1991: 165).

4.3.4. Devlet Yardımlarının Ekonomik Büyüklükler Üzerindeki Etkileri

Devlet yardımlarının, Türk ekonomisi üzerinde gerçekleştirmesi beklenen olumlu etkilerini araştırmak üzere, devlet yardımları ile ihracat ilişkisi, devlet yardımları ile sabit sermaye yatırımları ilişkisi ve devlet yardımları ile piyasada yaratılan katma değer arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Şekil 4’ sağlanan devlet yardımlarıyla ilişkili olarak ihracatın gelişimi görülmektedir.

Şekil 4: Devlet Yardımları ve İhracatın Gelişimi (1989 – 1999)

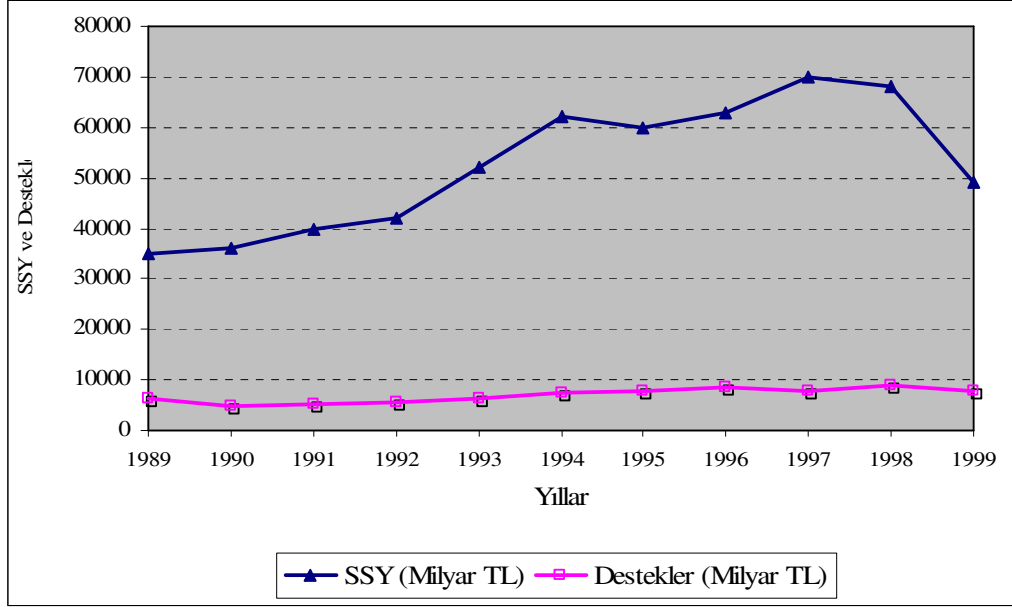

Kaynak: Lelebici, 2002: 14.

Şekil 4'den de görüldüğü gibi, sağlanan destekler ihracat artışıyla paralel bir seyir izlemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çift yönlü bir ilişkinin olabileceğidir. Bir başka deyişle, artan ihracat kısmen de olsa devletin yaptığı destekleme harcamalarının artması sonucuna yol açmaktadır.

Şekil 5'de, sabit sermaye yatırımları ve destekler arasındaki ilişki görülmektedir.

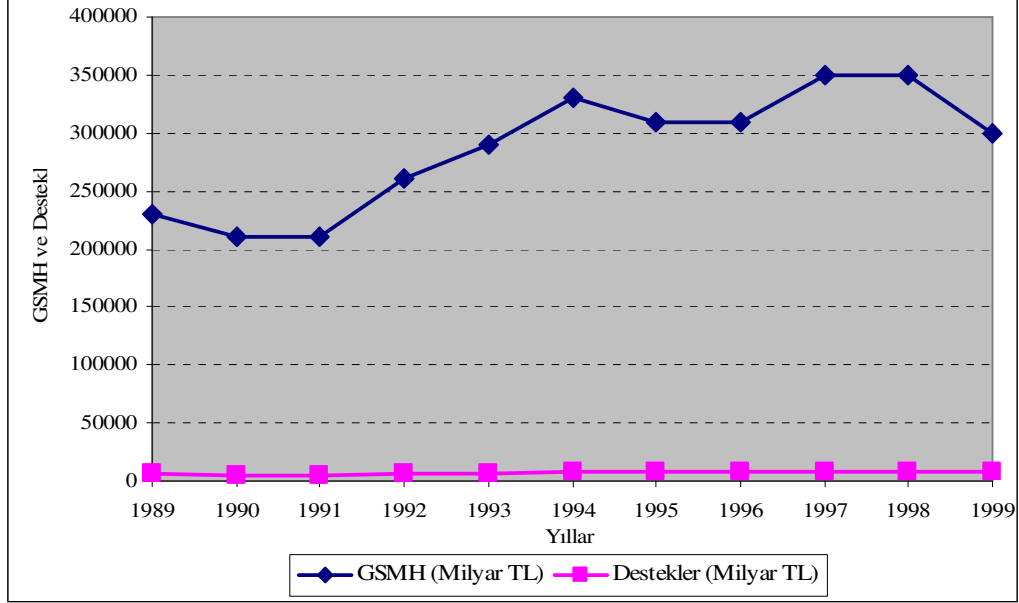
Şekil 5: Sabit Sermaye Yatırımları (1989 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

Kaynak: Leblebici, 2002: 16.

Sabit sermaye yatırımı için verilen destekler, ihracat desteklerinin aksine verildiği yıl değil, verildikten en az 2-3 yıl sonra etkisini göstermesi beklenmelidir. Grafiği bu varsayım altında incelersek, devlet desteklerinin sabit sermaye oluşumunda birebir etkili olmadığını ancak özellikle 1990 sonrası yatırımlardaki genel artış eğiliminin sağlanan teşviklerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Şekil 6: Katma Değer (Milyar TL, 1989 Fiyatlarıyla)

Kaynak: Leblebici, 2002: 17.

Verilen devlet yardımları ve yaratılan katma değer yer aldığı Şekil 6 incelendiğinde, katma değer genel bir artış eğiliminde olduğu ve sağlanan devlet desteklerindeki dalgalanmalardan fazla etkilenmediği hatta pek çok yıllarda uyumlu olduğu gözlenmektedir. İncelenen dönem boyunca imalat sanayinde çalışan başına yaratılan katma değer ise teşviklerden bağımsız bir seyir izlemiştir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Devlet yardımlarının etkinliğinin artırılması ile ilgili iki temel çalışma alanı mevcuttur. Buna göre, yatırım ortamının iyileştirilmesi, alt yapı sorunlarının çözümü ve ülkedeki istikrarsızlıkların ekonomik faaliyetler üzerinde yarattığı tahribatı gidermeye yönelik uygulanan genel nitelikli desteklerin teşvik sisteminden çıkartılması ve yeniden düzenlenmesi çalışma alanlarından biridir. Bu kapsamda, mal ve hizmet üretimine yönelik uygun alanların belirlenmesi ve bu alanların alt yapı sorunlarının giderilmesi gibi sanayi alt yapısının oluşturulması konuları yanında, kamusal açıdan önem arz eden bazı ekonomik faaliyetlerin desteklenmesini hedefleyen genel nitelikli düzenlemelerin ilgili mevzuatta yer alması gerekmektedir.

Ekonomik istikrarsızlıkların yaşandığı dönemlerde, getirisi uzun vadeye dayanan ve olumlu ekonomik beklentilere göre hayata geçen yatırım projelerinin riski ve maliyetleri yükselmektedir. Bu durum, ekonomik ve sosyal hedefleri açısından yatırım yapma durumunda olan Türkiye’de, sektör ya da bölge ayrımı yapmaksızın tüm yatırımları etkileyen istikrarsızlıklara karşı genel nitelikli bazı düzenlemeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu uygulamalar, ekonomik istikrar kalıcı olarak yerleşene kadar sürdürülmelidir. Seçicilik taşımayan bu uygulamalar, devlet yardımı programları içinde de yer almamalıdır. Yatırım indiriminin tüm yatırımlara yönelik uygulanması, sabit kıymet KDV’sinin düşük tutulması, orta ve uzun vadeli kredilerin her türlü vergi ve harçlardan istisna edilmesi, sosyal güvenlik kesintilerinin düşürülmesi v.b uygulamalar mevcut ekonomik ortam göz önüne alınmak suretiyle para ve maliye politikaları çerçevesinde düzenlenmelidir.

Ekonomik ve sosyal istikrarsızlıkların yatırımlar üzerinde yarattığı ilave maliyetlerin giderilmesinde kullanılan en önemli enstrüman “yatırım indirimi”dir. Yatırım indirimi esasen, ülke içinde yaratılan tasarrufların mali piyasalarda değerlendirilmesi yerine sabit yatırım projelerine yönelmesini sağlayabilecek önemli bir argümandır. Ciddi ekonomik ve sosyal hedefleri olan Türkiye açısından, sabit yatırım harcamalarının artırılması zorunluluğu göz önüne alındığında, kamunun yatırım projeleri lehine tercih kullanması sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

Bu anlamda, yatırım indiriminin kaldırılıp, Gelir ve Kurumlar vergisinde indirim yapılması kamunun, kaynaklarını mali piyasalarda değerlendiren işletmeler ile yatırım yapanlar arasında ayırım gözetmemesi anlamındadır. Böylesi bir düzenlemenin, yurt içi ve dışı tasarrufların Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sorunların kalıcı olarak çözülebilmesinde temel araç niteliğinde olan ve riski yüksek, getirisi de görece olarak düşük olan yatırım projeleri yerine mali piyasalara kaymasına yol açması muhtemeldir. Bu şekilde, vergi indirimleri sağlanması sebebiyle ortaya çıkan vergi kaybının sağlayacağı avantajlar da sınırlı kalacaktır.

İstikrarın sağlanması ve yatırım ortamının iyileştirilmesini hedefleyen makro hedefli uygulamaları desteklemek üzere ülkedeki ekonomik ve sosyal sorunların giderilmesine yönelik spesifik hedefleri olan modern devlet yardımı uygulamalarına da ihtiyaç bulunmaktadır.

Buna göre, piyasa mekanizması dışında bir kaynak tahsisi içerdiğinden devlet yardımları rekabeti bozar. Yardım uygulamalarının piyasa mekanizmasında yarattığı tahribat, gelir dağılımı dengesizliklerinin giderilmesi, işsizlik, göç ve bölgesel farklılıkların azaltılması gibi sosyal önceliklerde sağlanan faydalar ile karşılaştırılır. Kısaca, devlet yardımı ya da teşvikler uygulamaların ekonomik ve sosyal yapıda yarattığı dışsal getiriler ile ilgilidir. Buna göre ekonomik ve sosyal açıdan özel önem taşıyan spesifik yatırım konuları (Ar-ge ve Çevre Projeleri ile KOBİ'lere ve Bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesine yönelik uygulamaların desteklenmesi) ile sektör ya da bölge bazında yaşanan ve ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar yaratabilecek olumsuzlukların giderilebilmesinin temini amacıyla daha yoğun ve gerçekçi teşvik enstrümanlarının kullanılması gerekmektedir.

ÖZET

Ekonomik ve sosyal problemlerin çözümü amacıyla uygulanan kamusal müdahale araçlarından biri olan devlet yardımları, özellikle sosyal devlet anlayışının gelişmesi ile çok önemli bir konuma gelmiştir. Bu anlamda teşvik uygulamaları, ekonomik istikrar ve büyüme gibi ekonomik amaçlar yanında bölgesel dengesizlikler, göç, çevre v.b. gibi bazı sosyal amaçlar da gütmektedir. Temelde piyasa mekanizmasına müdahale niteliğinde olan ve belli bir kesime yönlendirildiğinden haksız rekabete yol açan bu kamu politikasını haklı hale getiren neden ise yukarıda sayılan sosyal amaçlar ve sağlanan dışsal faydalardır.

Teşvikler ya da devlet yardımları, vergi muafiyet ve istisnaları, düşük faizli kredi ya da hibe yardımları şeklinde olabileceği gibi enerji indirimleri, arsa tahsis ve finansman kolaylıkları sağlayan bazı yöntemlerden de oluşabilmektedir. Uygulamada genellikle, yukarıda sayılan teşvik enstrümanlarından biri ya da birkaçı bir arada kullanılmaktadır. Teşviklerin diğer kamusal politikalardan farkı ya da avantajı ise ekonomiye doğrudan enjekte edilmesidir. Bu nedenle, uygulamaların etkisi daha kısa sürede ortaya çıkabilmektedir. Hızlı tepki alma imkanı, uygulamaların oldukça geniş bir alanda kullanılmasını sağlamaktadır.

Rekabet açısından çok önemli katkıları olan devlet yardımları Avrupa Birliği ülkelerinde büyük miktarlarda ve geniş bir alanda uygulanmakta olup ülkemizde ise uygulama miktarı ve alanı olarak daha küçük bir yer tutmaktadır. Bu nedenle işletmelerimizin uluslararası piyasalarda rekabet edebilmeleri için verilen destek miktarının artırılması ve destek sağlanan alanın genişletilmesi gerekmektedir.

SUMMARY

State aid which is used as a public intervention tool to help to solve economical and social problems has become a very important issue as the comprehension of social state improves. Having mentioned this, encouraging applications has some social objectives on regional instability, migration, environment and etc. besides economical stability and growth. This public policy which; is fundamentally intervention to the market mechanism and is focused on certain social groups, leads to unfair competition. However the reasons that make this public policy favorable is the social aims and secondary benefits mentioned above.

Encouraging or state financial aid can also be reducing energy bills, allocation of land lots, simplifying finance as it can be tax exemptions or exceptions, low interest loan or donations. In application one or more of the encouraging instruments mentioned above are used at once. The main difference or the advantage of encouraging than the other social policies is that it is directly injected to the economics. The advantage of having fast respond provides the applications to be used on a wide domain

The state aids which has significant contributions in terms of competition is used on very wide domains and on large scales in the countries of EU. In our country however, it is used on smaller scales and smaller domains. For that reason the domain and the amount of aid given, should be increased for our establishments to be able to compete in international markets.

TEŞEKKÜR

Bu alıőmada yardımlarını hibir zaman esirgemeyen, başta danıőmanım Yrd.Do.Dr. Ferhat Başkan ÖZGEN olmak üzere, tezin hazırlanmasında ve kabulünde yapıcı eleőtirileriyle yol gösteren, Yrd.Do.Dr. Ömer ÖZPINAR ve Yrd.Do.Dr. Aziz BOSTAN hocalarıma teőekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca bu yoğun çalışma ortamında bana maddi ve manevi olarak destek olan ailem, eőim Sevim ve oğlum Adem Mert'e de teőekkürler...

KAYNAKLAR

- AB KOMİSYONU., 2000. Tarım Genel Direktörlüğü, **Newsletter**, No:19.
- AFŞAR., H., 1997. **Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ile Mevcut Teşvik Mevzuatının Değerlendirilmesi**, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı.
- AKTAN.C.C., 1992. “Teşvik Kollamacılık-I”. **Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Kasım.
- AYDOĞUŞ.İ., 2000. **Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Devlet Yardımları**, T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:28. Afyon.
- ÇARIKÇI., E., 1991. “Türkiye’de İhracatı Teşvik Politikası Uygulamaları ve Sonuçları” **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Ocak.
- DPT. 2004. **Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Mayıs.
<<http://ekutup.dpt.gov.tr/ekonomi/politika/devletya.pdf>>(12.01.2006)
- DPT. 2005. **Devlet Yardımları Alt Komisyonu Raporu**, Kasım.
<http://plan9.dpt.gov.tr/oik05_devletyardimlari/2raportaslagi.doc>(03.12.2005)
- DTM., **AB Devlet Yardımları Politikası Ve Türkiye’de Devlet Yardımı Uygulamaları**
<<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/Nisan2004/abdevlet.htm>>(08.09.2005)
- DURAN., S.D., 1998. **Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları**, Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi. Ankara.
- EGE.A, ACAR.U.,1993. **Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği Kapsamında Küçük ve Orta Boy İşletmeler**, KOSGEB Yayınları.
- ENGİN.N., 1992. **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, No:1992-4. İstanbul.
- ERDEM Ş., 2004. “Devlet Yardımları: Avrupa Topluluğu Müktesebatı ve Türkiye’nin Uyumu.

- EUROPEAN COMMISSION., 1997. **Competition Law in the European Communities Volume IIB Explanenation of the Rules Applicable to State Aid.** Brussels, Luxembourg.
- EUROPEAN COMMISSION., 1997. **Fifth Survey on State Aid in the European Community in the Manufacturing .and Certain Other Sectors.** Brussels.
- EUROPEAN COMMISSION., 2000. **Competition Law in the European Communities Volume IIB Explanenation of the Rules Applicable to State Aid.** Brussels, Luxembourg.
- EUROPEAN COMMISSION., 2001. **Ninth Survey on State Aid in the European Union.** Brussels.
- FINGER.J.M., 1987. “Anti Dumping and Anti – Subsidy Measures” **The Uruguay Round, A Hand Book on the Multilateral Trade Negotiations.** J.M.Finger ve A.Olechouski. Washington.
- FORD R., SUYKER W., 1990. “Industrial Subsidies in the OECD Countries”, **OECD Working Papers.**
- GERÇEK., A. 2004. **Türkiye'de Yatırımları Teşvik Edici Vergi Politikaları Ve Etkinliği.**
<<http://idari.cu.edu.tr/igunes/makale/tesvik.doc>>(21.11.2005)
- GÜNUĞUR., H., 1985. **Avrupa Ekonomik Topluluğunu Kuran Antlaşma (Roma Antlaşması),** İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları. İstanbul.
- HENRIKSEN., S., 1992. “Sübvansiyon Kavramı ve Devlet Yardımları: Tanım Ekonomik Etkileri, Rekabet Hukuku İlişkileri ve Uluslararası Düzeyde Düzenleme İhtiyacı”, **Sanayide Devlet Yardımları ve Teknikleri, GATT Kodu, AT ve EFTA Kuralları ve Uygulama,** İSO; Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü.
- HEPER.Y., 1996. **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Yatırımlarda Devlet Yardımları.**
- H.M., 2000. **Teşvik Politikalarının Yönlendirme Gücü,** Ocak.
<<http://www.hazine.gov.tr/makaleler/ciloglu.pdf>>(15.08.2005)
- İKV., Bilgi Ağı Projesi Bülteni, No:17.

- İK.V., 2005. **Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımları**, Ağustos.
<<http://www.ikv.org.tr/pdfs/33d3f626.pdf>>(23.12.2005)
- İNECİ.B. 1995. **Avrupa Topluluğu ve Türkiye’de Sübvansiyonlar**. İSO, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü. İstanbul.
- İYİBOZKURT., M.E., 1985. **Uluslararası İktisat Teorisi**. Uludağ Üniversitesi Yayınları, No:3-043-0117. Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- KARLUK.S.R. 1990. **Dünya Ekonomisinde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler**, Bilim Teknik Yayınevi. İstanbul.
- KARLUK.S.R. 1996. **Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**. Türkbank Yayınları. İstanbul.
- KARLUK.S.R., 1997. **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim**. İstanbul.
- KURAL., K., 1995. **GATT Normları ve Uluslararası Bütünleşmeler Açısından Devlet Yardımları**. DPT Yayınları.
- LEBLEBİCİ., F., 2002. **Devlet Yardımları Uygulamasının Maliyeti ve Ekonomik Göstergelerle Mukayesesi**. DPT Yayınları, Yayın No:2663.
- MEIKLEJOHN R., 1999. "The Economics of State Aid", **State Aid and the Single Market**, EC European Economy No:3.
- MESSERLIN P., 1999. "External Aspects of State Aids", **State Aid and the Single Market**, EC European Economy No:3.
- OECD. 2001. **Competition Policy in Subsidies and State Aid**.
- ONGUN.T., 1994. “Uruguay Round Anlaşmalarının Özü.” **GATT Uruguay Round Müzakerelerinin Sonuçları ve Etkileri**. TÜİSAV Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Merkezi. Ankara.
- PEKİN.T. 1988. **Teşvik Tedbiri Olarak Sübvansiyonlar ve İşletme Kararları Üzerine Etkileri**, Türkiye Vakıflar Bankası Yayınları. İzmir.
- SEYİDOĞLU.H., 1999. **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama**, İstanbul.

ŞENYURT.D., 1995. **Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Avrupa Topluluğu'nda ve Türkiye'de Teşviki**, TGSD Yayınları.

TOKGÖZ., E., 1991. **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Ankara.

WTO., 1994. "Developing Countries and Uruguay Round: an Overview."
Committee on Trade and Development, 77 session.

ZIPPEL.W. 1992. "Sübvansiyon Sorunları ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Anlaşmalarına Göre Devlet Yardımları ve Teşvikler" **Sanayide Devlet Yardımlar ve Teşvikler**, Uluslararası Sempozyum. İSO ve Marmara Üniversitesi. İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Serkan Akkaya, 11 Ocak 1980 yılında Nazilli’de doğdu. İlkokulu İsabeyli İlkokulu’nda, ortaokul ve liseyi ise Özel Fatih Sultan Lisesi’nde tamamladı. 1998 yılında başladığı Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü’nü 2002 yılında başarıyla bitirdi. Halen Adnan Menderes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans öğrencisi olarak öğrenim hayatına devam etmektedir.